

Nr. 1 - 1975

3. årgang.

materialisten

4

TIDSSKRIFT FOR TEORETISK KAMP

UTGITT AV AKP(m-l) PÅ UNIVERSITETET I OSLO

• Målstrid • Dialektikk

materialisten

TIDSSKRIFT FOR TEORETISK KAMP

UTGITT AV AKP(m-l) PÅ UNIVERSITETET I OSLO

4

Nr. 1 - 1975 - 3. årgang

MÅLSTRID

DIALEKTIKK

Forlaget Oktober - februar 1975

INNHOLD

Redaksjonelt.....s 5

MÅLSTRID OG MARXISME

Redaksjonell kommentar.....s 7

**Norsk målreising - kamp mellom
to vegar.....s 11**

**Folkemål eller nasjonalmål (av AO og
GH).....s 35**

**Josef Stalin: Marxismen og
språkvitenskapen.....s 44**

DIALEKTIKKEN I NATUREN OG SAMFUNNET

**Naturdialektikken og den moderne
fysikken (av H.J.).....s 57**

**Kallebergs teorier: Et idealistisk angrep
på marxismen (av H.V.).....s 66**

materialisten

Dette nummeret av Materialisten har språkstriden i Norge som hovedemne. Målspørsmålet har vært en viktig politisk kampsak i over hundre år. Det har vært - og er - et spørsmål som opportunistiske politiske grupperinger har dysset ned, ettersom klare politiske linjer kunne skremme vekk velgere. Men vi kommunister kan ikke unnvike spørsmålet. Vi må diskutere alle sider av spørsmålet, for å stake opp den kommunistiske linja.

Mye har vært gjort av den kommunistiske bevegelsen i Norge allerede. Og det fins sterke nasjonale og sosialistiske tradisjoner vi kan bygge på.

I dette nummeret blir det lagt fram to forskjellige linjer. Av de innledende kommentarene går det fram hvordan redaksjonen stiller seg til dem.

I dette nummeret har vi også med en forkortet oversettelse av Stalins artikkel om språkspørsmålet. Den er den mest uttømmende analysen av språket som noen av de kommunistiske klassikerne har skrevet. Den er også et viktig bidrag til den historiske materialismen.

Den andre delen av dette nummeret fører videre den diskusjonen som startet i forrige nummer - "Hva er dialektikk?". Forrige nummer fikk en bra mottagelse. Mange har sagt at de syntes det var viktig og interessant. Vi tror det er nødvendig å fortsette diskusjonen.

De ideene Kalleberg står for, er på ingen måte begrensa til han. I virkeligheten tilhører han en anti-marxistisk strømning som vil erstatte den dialektiske materialismen med idealistiske varianter. Denne strømmingen har en viss posisjon innafor endel universitets-institutter. Den er også i slekt med det teoretiske grunnlaget for "venstre"-opportunistiske grupper som KAG og KU.

Vi i Materialisten ser kampen mot slike idealistiske retninger som viktig. Dette nummeret har en artikkel som drøfter naturdialektikkspørsmålet i lys av moderne fysikk. Den er et forsøk på en innføring i et emne som sikkert er ukjent for de fleste - ikke minst for kritikerne av marxismens teori om dialektikkens allmengyldighet. Vi håper artikkelen er såpass klar at den er til å få forstand på. Den gir et grunnlag til å slå fast at den dialektiske materialismens hovedteser, som Marx og Engels utformet i forrige århundre, bekreftes av moderne naturvitenskap.

Den siste artikkelen tar for seg andre sider av Kallebergs teorier - blant annet om menneskenes forhold til lovene i samfunnet og forholdet mellom teori og praksis.

Et brev til redaksjonen har pekt på noe sjølmotsigende i Materialistens linje. På den ene side hevder vi at filosofiske spørsmål ikke skal være en tumleplass for angivelige "eksperter" - på den annen side er artiklene skrevet med så mange fremmedord at de ofte er vonde å forstå.

Denne kritikken er riktig. Vi tror at artiklene i dette nummeret bedre løser denne motsigelsen enn tidligere.

Neste nummer kommer omkring 1. mai. Hovedtemaet vil bli statsteori. Send inn innlegg, kritikk osv!

ABONNEMENTSORDNING! Nå går det an å tegne abonnement på Materialisten. Det vil komme 4 nummer i året i tida framover, normalt på 80 sider pr. nummer.
Prisen blir kr. 30 i året, dvs for 4 nummer.
Abonnementene er snart utsolgt, vær raske med å skaffe dere ett!!

MÅLSTRID OG MARXISME

KOMMENTAR FRÅ
REDAKSJONEN

Dette nummeret av Materialisten legg fram innlegg i ein diskusjon om korleis kommunistane skal stille seg til målproblema her i landet. Den eine av dei - "NORSK MÅLREISING - TO VEGAR" - har alt vekt mykje debatt. I Dag og Tid, den einaste nynorske riksavisa, har det vore ordskifte om synspunkta som kjem fram der heilt frå 11. oktober 1974. Nokre marxist-leninistar mellom målungdomen i Bergen laga skriftet til eige bruk føre landsmøtet Norsk Målungdom hadde på Evje i fjor sommar, og då kom det i urette hender. Mykje ugagn har no dette ikkje gjort. Synsmåtane i artikkelen samstavar praktisk med hovudlinia Norsk Målungdom står for i dag, ja, med heile tradisjonen til målrørsla i Noreg. Dei som har gått til åtak på skriftet har difor langt frå nådd det målet dei sette seg - å svekkje tiltrua til kommunistane i mål-

rørsla eller isolere dei. Åtaks-mennene har hellér meinka si eiga sak. Det har vore lett å sjå kven som vil og kven som ikkje vil tene målrørsla på hennar eige vilkår. Geir Wiggen, som sette i gang ord-skiftet om skriften, gadd ikkje ein gong skrive artiklane sine i Dag og Tid på nynorsk, endå han har målvitskap til yrke, og lett kunne greie det!

Artikkelen "Norsk målreising - to vegar" uttrykkjer ikkje det ferdige partisynet til AKP(m-l) om målspørsmåla. Både dei synsmåtane som kjem fram der og i det andre innlegget som er med her, står for synet til dei som har skrive artiklane. Det er i det heile ein ny ting at den revolusjonære arbeidarrørsla tek opp desse spørsmåla for å gje målstriden ei line som kan setje arbeidarklassen i leiinga her som på andre omkverve.

Ei slik line er ikkje skapt med ein eller to artiklar. Det ein meiner ein veit alt no må setjast om i handling og prøvast i det levande livet. Det må ta tid. Då er det òg godt om det vert frisk strid mellom ulike synspunkt frametter. Berre slik kan rett bli skilt frå gale.

Forfattaren av "Norsk målreising - - " skriv at målet med utgreininga hans er å få i gang ein diskusjon om kva politikk partiet åt arbeidarklassen skal stå for i målstriden. Skal det sjølve stø nynorsk eller bokmål (eller begge delar). Sjølv meiner han at den strategiske politikken må vere å stø nynorsken, kjempe for at den vert det einaste riksspråket i landet. Det er heilt visst at det vil vere mange ulike syn på dette. Folk som sjølve har fått opplærininga si i bokmålskrinsar og tykkjer bokmålet er greitt og heimekjent for dei, vil sikkert stusse og tykkje dette er dryg kost. Det er like fullt ei vinning at dette spørsmålet vert stilt, men det er ikkje eit tap om usemja får rá om det. Det er fullt ut rád å krangle om dette så busta fyk, og samstundes kunne gå i hop om dei same praktiske tiltaka for å styrke stillinga til nynorsken mellom framstegsfolk.

Andre spørsmål han reiser er av ein annan type. Dei er slike som vi må få avklårt i dag. Dei har å gjere med kva som er ei rett marxistisk forståing av mål-

-8-

stoda i Noreg, kva syn marxismen allment har på språket, kva språkunderkuing vil seie, og liknande spørsmål:

Lesarane vil sjå at det er usemje om mange av desse spørsmåla mellom forfattaren av "Norsk målreising - - " og forfattarane av det andre innlegget.

Dei som har skrive den andre artikkelen kallar det for ei usemje mellom ei "nasjonal line" og ei "folkemålsline" i målpolitikken. Oppgåva dei stiller er å reise striden for eit skriftspråk på folkemåls grunn, tufta på folketalen. Dei meiner at det er tale om ein strid mellom målet til to klassar - dei underkua og underkuarane, og at skriftmålet vi har i dag må bort fordi det er skapt for å tene borgarskapet i Noreg, ikkje arbeidarklassen og dei klassane han kan stå saman med.

Forfattaren av "Norsk målreising - - " finn grunnen til målklovvina i Noreg i den nasjonale underkuinga Noreg låg under for. Han ser det nynorske landsmålet som eit resultat av den nasjonale kampen i førre hundreåret. Han ser målstriden i dag som ein strid for å gje det norske målet full oppreising i Noreg, og syner at det er arbeidarklassen som må aksle denne oppgåva i vår tid - som er epoken for den proletariske revolusjonen.

Det er rangt å seie at ei slik

nasjonal oppgåve skulle vere klasselaus eller eit kompromiss med borgarskapet, like lite som forsvaret av den politiske sjølvråderetten for nasjonen er det. Det er rom for diskusjon om korleis ein skal løyse oppgåva konkret, kva krav som må stillast til skriftmålet for at det skal reknast som norsk osb. Men det er uråd å skjøne målstoda i Noreg utan å sjå at ho er eit resultat av nasjonal underkuing som borgarskapet i Noreg ikkje har vilja gjere opp med.

Det er lett å sjå at målreisingsarbeidet til Ivar Aasen og den rørsla det skapte hadde sin materielle grunn i at det vanta eit nasjonalt skriftmål i Noreg. Dansken var skriftmålet i Noreg. Slik kunne det ikkje halde fram å vere etter kvart som sjølstende-arbeidet i Noreg utvikla seg. Det må vere like greitt å sjå at rettskrivingsendringane i bokmålet dette hundreåret har si rot i det same. Dansken måtte vølast på om han skulle vere brukande i vårt land. Det som ikkje har vore tilfredsstillande med rettskrivingsreformane er at dei ikkje har ført til at skriftmålet er bygt på norsk grunn, men at dei har halde på det danske grunnlaget. Det må og vere greitt å sjå at det som skil nynorsken og bokmålet er at nynorsken byggjer på norsk tale-mål, medan bokmålet byggjer på ein dansk skrifttradisjon i Noreg.

Det er viktig å finne fram til

-9- kva syn dei ulike klassane har på desse motseiningane. Borgarskapet verjer det dansktufta skriftmålet med nebb og klo, og kampen for eit norsk skriftmål må rette seg mot denne klassen og staten hans. Det er folket som kan og vil kjempe for ei endring i målstoda, og den klassen som står mest mot borgarskapet i alt, arbeidarklassen, må leie kampen her og, om han skal kunne vinnast. Kampen for det norske målet er utan tvil klasse-kamp, slik kampen for den nasjonale sjølvråderetten er det.

Men det er avgjerande å skjøne at dette er kamp for det norske målet, ikkje for "folkemålet" mot "underkuarmålet". Hadde striden hatt eit slikt innhald som tilhengjarane av den så kalla "folke-målslina" vil ha det til, ville målstriden funnest i alle land i verda. Men det finst - naturleg nok - ikkje noko Svensk Mållag, det finst ikkje noka masserørsle for dansk folkemål. Derimot har det funnest ei rørsle for finsk mål i Finland, islandsk mål på Island, færøysk mål på Færøyane. Når det finst slike rørsler i nokre land, men ikkje i alle, er det ikkje fordi det nokre stader har vore kloke folk som har sett i gang strid for folkemålet, medan ingen slike er blitt fødde i andre land. Det er slik fordi stillinga for den nasjonale sjølvråderetten har vore ulik i dei ulike landa. - Tilhengjarane av "folke-målslina" må tenkje betre over desse tilhøva, spørje seg sjølv om dei meiner det

verkeleg trengst "folkemålsrørsler" for eit nytt skriftmål t.d. i Danmark og Sverige, kvifor slike ikkje finst og kvifor ei slik rørsle finst i Noreg.

I dette nummeret av Materialisten er det og med artiklar av Josef Stalin om spørsmål i språkvitskapen. Lesarane vil sjå at han her nettopp vender seg mot tanken om at den sosialistiske revolusjonen gjev opphav til eit behov for eit nytt skriftmål i Russland osb. Han peikar på at målet ikkje er skapt

av ein historisk epoke eller av ein klasse i eit land. Det er skapt av heile den historiske utviklinga for å tene produksjonen og samfunnslivet for alle i landet. Teorien om "klassemål" er rang og står mot marxismen, syner han.

Vi meiner forfattarane av det andre innlegget kjem i motstrid til dette synet, og i alle fall må forklare betre korleis dei stiller seg til desse spørsmåla om synet dei har skal kunne forsvarast som marxistisk.

Frå målungdommens landsmøte på Evje.

NORSK MÅLREISING

KAMP MELLOM TO VEGAR

»landsmålet ville verta ei lyftestong for det store arbeidande norske folk»

(Gustav Indrebö)

I ørodden for den norske arbeidarklassen må arbeidarpartiet AKP(m-l) djervt velje den revolusjonære linja for norsk målreising. Den proletære revolusjonen må gjennomføre den oppgåva den borgarlege revolusjonen sette opp, men ikkje fullførte: Full oppreising for det norske målet.

NORSK MÅLREISING—KAMP MELLOM TO VEGAR

Meininga med denne utgreiinga er å drive fram diskusjonen om kva linje partiet åt arbeidarklassen og heile kommunistrørsla skal velje andsynes målproblemet her til lands. Altså: ikkje om kommunistane skal ha ei venleg hodning til målrørsla eller ikkje, men kva politikk partiet sjølv skal stå for i målstriden, ikkje om partiet skal stø rettferdskrava om lærebøker for nynorskelevane, men om partiet skal stø nynorsk eller bokmål (eller begge delar). Dette krev at vi granskar det norske målproblemet ut frå synsstaden til arbeidarklassen, og ser på ovringga som ein bundel med motseiingar, det vil seie bruker dialektisk metode. — Den ideologiske og politiske linja, om ho er rett eller galen, avgjer alt, seier Mao Tse-Tung.

Når arbeidarklassen no skal stake ut ein kurs i målspørsmålet, treng han og sjå etter korleis kampen mellom linjene har ytra seg i målsoga før. I tidbolken for den proletære revolusjonen er det einast arbeidarklassen som heilt fylgje-strengt søker samninga og torer å sjå ho i augo. Just fordi denne klassen er den mest framstegsvenlege, har størst trong om sanninga. Såleis er oppgava eigentleg å analysere dei norske språktihøva rett, gje ei rett atterspeiling av det objektive måltilstanden i landet vårt, og forme ut linja på grunnlag av det. For å gjere dette treng vi å saumfare dei ulike tankestemmene som har kjempa for målreisinga, for å skilje mellom rett og gale. Då skal vi vere klare over at det slett ikkje alltid har vore dei som har briska seg mest med "marxistiske" frasar, som har stått for det rette. Vi må trengje gjennom

skodda enten ho er spreidd av borgarlege eller såkalla "sosialistiske" åndshøvdingar. Målreisingssoga gjev oss mykje tilfang til å auke medvitet om kampen mellom dei to linjene, og mellom ekte og falsk marxisme, om klassekampen i overbygnaden. Denne framstillinga kjem ikkje til å stette alle krava til ei historisk utgreining, sjølv om ho tek for seg historia. Eg kan nemleg berre rekne med å få fram nokre av dei viktigaste tendensane som har ovra seg, ikkje alle. Og dei ulike syna skal heller ikkje analyserast i detalj, berre i grove trekk. Både målreisingssoga og språktillhøva i dag lyt granskast nøye av kommunistar, og der står mykje att. Likevel trur eg vi veit nok til at vi no kan forme ut linja til arbeidar-klassen, dvs. linja til AKP(m-l)..

Der det er undertrykking, er det motstand, seier Mao Tse Tung. Og det finst vitnemål om at det var freistnader på å verje det norske målet mot den danske innetrengjarmålet i heile dansketida. Men berre veikt og spridd, sjølv sagt. Målreising i eigentleg forstand er noko som historisk er knytt til dei borgarlege revolusjonane. Det kom opp saman med kravet om å fjerne føydale hindringar for innanlands varebytte, og kravet om nasjonal sjølvråderett, utskiljing av nasjonalstatar. Såleis var det midt i den tjukkaste borgarlege revolusjonen at norsk målreising såg dagens lys. Noreg er heller ikkje eineståande i det at problemet med målreisinga vart ståande uløyst etter at borgarskapet hadde gjort sitt, utspeла si progressive historiske rolle, og at proletariatet laut arve problemet. Det kan vere verdt å merke seg at eitt og same problem kan reise seg for ulike, og antagonistiske, klassar. Ut frå heilt ulike utgangspunkt, og heilt skilde interesser tek dei stilling. (Ta dømet med sjølvråderetten: spørsmålet alle klassar i Noreg står andsynes er om avgjerder som vedkjem landet skal takast innanfor våre landegrenser. Monopol- og storborgarskapet seier klart nei. Arbeidar-klassen seier ja. Mellom dei to standpunktta ligg det ein avgrunn:

klasseinteressar som ikkje kan sameinast).

Det kan vere greitt å dele målreisingssoga i to delar: tidbolken for den borgarlege revolusjonen og tidbolken for den proletære revolusjonen.

I. TIDBOLKEN FOR DEN BORGARLEGE REVOLUSJONEN

Eitt høgdepunkt i den borgarlege revolusjonen i Noreg var lausrivinga frå Danmark i 1814. Sluttsteinen var unionsoppløysinga i 1905. I denne tida blei vitskapen om norsk mål grunnlagd - av Ivar Aasen. Resultatet av granskninga hans var Norsk Ordbog og Norsk Grammatik. Det vitskapelege arbeidet gjekk hand i hand med framvoksteren av ei politisk linje for norsk målreising, ei linje som kom til i hard kamp mot andre tankestemner. Ivar Aasen var sjølv medviten om at hans syn laut kjempast fram. Det galldt "at frigjøre sig fra den stærke Paa-virkning af visse herskende Menninger og ikke lade sig forvilde af de forskjellige Røster, som man traf til at høre." (Fortale til Norsk Grammatik, 1864).

HOVUDLINJA TIL BORGARSKAPET

På Ivar Aasens tid sto det følt skralt til med kunnskap om norske språktillhøve. Mellom dei lærde var det mange som trudde at det språket folk flest tala, var utskjemt dansk. Dei var beint fram ikkje klar over at det fanst eit norsk språk. Sume trudde at dansken var den moderne arvtakaren etter gamalnorsk, sagamålet. Jamvel nokre av dei som var klar over at norsk enno var til, hevda at det berre var tale om utdøyande restar som levde i avsides bygder, og som ikkje kunne gjere teneste som landet sitt offisielle språk, nasjonspråk. T.d. stod dei opplyste borgarleg-revolusjonære Henrik Wergeland og Jonas Anton Hielm for denne fordomen. Dei var misnøgde med at den reine dansken som rådde, skulle kallast norsk og tala sterkt for å føre inn norske ord og sume norske former i det "almindelig-

Sprog", dvs. grunnlaget skulle være dansk, det var sjølve dansken som skulle rikast opp med litt av dei opptærde skattane som fanst i "vore Dale".

Det var skilnad mellom Hielm og Wergeland. Hielm ville t.d. ha inn fleire ord frå underklassemålet i byane. Og det var strid mellom dei som elles var samde i hovudprinsippet, om kor langt ein burde gå med å ta inn tilfang frå norsken, kor mykje "Stiil" og "Smag" ein burde leggje for dagen o.dl. Frå vitskapleg hald fekk linja til Wergeland o.fl. stønad hjå Knud Knudsen, det han ville bygge på var "de dannede klasser i byens naturlige og ukunstlede dagligtale". Det var eigentleg følt få nordmenn som kom med i denne "dannede" gruppa, språket der var dansk med norsk lyduttale.

Dei som snakka slik, var kjerne i det norske borgarskapet, og den kjernen var nesten heilt og fullt samassatt av utlendingar eller øtlingar etter utlendingar. Dei utgjorde eit eige språksamfunn, ein dansk målminoritet. I same gruppa fann vi embetstanden. Alt i alt er denne målminoriteten eit ørlite mindretal, men deira danske skriftmål har status som målet åt den norske nasjonen.

Så langt kan vi slå fast at den borgarlege revolusjonen ol fram to motsatte linjer for å løyse det norske språgproblemet. (Då ser eg bort i frå den heilt opne bakstrevarlinja som m.a. Welhaven stod for, nemleg å halde på dansken pur og ublanda).

På den eine sida var det ei retning som ville halde på det danske inntryngjarmålet som grunnlag, men lempa det i sume stykke etter norsken, dvs. i uttale, og ta inn ein del einskildord, nokre få former. Denne "fornorskinga" var når det kjem til stykket ikkje anna enn ei heilt sjølv sagt og nødvendig tillemping om dansken i det heile skulle vere brukande i Noreg. Linja var såleis inga "løysing" på det norske språkproblemet, ho var berre ei passiv avspeiling av endringar som var skjedde spontant med dansken i Noreg.

Det var dei sentrale og sterkeste delane innanfor borgarskapet som

var klassegrunnlaget for denne hovedlinja. I grunnhatten er ho identisk med den linja som kravde rein dansk, den sistnemnde var berre meir unrealistisk med di ho sette seg i mot varsam tillemping og.

AASEN – LINJA

I kvass motseining til norsk-dansk-linja står den stemneleia I. Aasen peika ut. Eg skal nemme opp nokre hovudpunkt i hans syn. (Det er godt samanfatta i Fortale til Norsk Grammatik).

1) Det fanst eit eige norsk språk. Han seier at "ved nærmere Eftersyn vil man vel ogsaa finde, at den norske Almue kjender eller bruger Tungemaal, som har omrent den samme Lighed med Gammel Norsk som det nuværende svenske Talesprogs med Gammel Svensk og det nuværende Danske med Gammel Dansk."

2) "Det norske Maal har (---) i lange Tider kun været brugt i Tale, men ikke i Skrift." Språket lever såleis berre i form av dialektar, dvs. med heller mange innbyrdes avvik, men med indre einskap i system.

3) Det "almindelige Sprog" er dansk og er brukt av eit mindretal.

4) Noreg er såleis et land der to nasjonalpråk står i motsetning til kvarandre. Det er til ulempe for stormengda av folket.

"Man skulde have ventet", seier Aasen, "at et Lands Almoe ikke skulde behøve at lære mere end Landets eget Sprog, og at Landets Høvdinger ogsaa skulde lære det samme, om end de selv havde lært et andet Maal. Men i Stedet derfor blev det nu netop Almuen, som måtte lære to Sprog. I Stedet for at Byrden af Sprogenes Ulighed skulde falde paa en enkelt Stand, som netop havde den bedste Leilighet til at tænke paa slige Ting, er denne Byrde kommen til at falde paa selve Folket, paa den tusinde Gange større Almoe, (--)".

På grunnlag av denne analysen gav oppgåva seg: å reise det

norske språket, gje det sin rette plass i norsk samfunnsliv, som nasjonalspråket. Ivar Aasen kalla det landsmålet (dvs. målet åt landet Noreg). Dette kravde at det vart utvikla ei skrifteleg mørstérform. I det arbeidet kunne ein ikkje freiste å byggje dei to tevlande nasjonalspråka i hop i einskap, men ein måtte byggje på dei samlande drag som finst i alle norske målføre. Målføra skil seg frå kvarandre i mange småting, men einskapen er hovudsida, mangfaldet er ei underordna side. Ei slik "konstruert" mørsterform for norsk som Ivar Aasen laga, er ei atterspeiling av den kjensgjerning at dei norske målføre, trass i innbyrdes ulikskap, er avbrigde av eitt og same nasjonalspråk, norsk.

MØRSTERFORMPRINSIPPET

Eit systemdrag som skil norsk frå dansk er tre kjønn (bergensk er unntak, det står på det mellom-norske steget i dettestykket). Det kjem til uttrykk på tusen og ein ulike måtar i målføra. Skal ein ha eit skriftemål som er samlande for alle målføre, må ein velje ei form ei mørsterform, som alle stort sett bør lempa seg etter i skrift. Ei anna linje kunne vore vald, nemleg å byggje på ein dialekt. Vi ville då like fullt fått eit skriftemål som samsvarte med norsk språksystem, men den framgangsmåten var mindre demokratisk. Skriftmålet vill fått meir lokalvip, mykje av tilfanget som finst i dei andre dialektane, ville då vanskelegare finne rom i skrift.

Dette programmet for skaping av eit norsk skriftmål som I. Aasen fremja, kravde ei heilt bestemt holdning til målføra. Skulle ein føre kamp for å få innført eit skriftmål som var bygd på dialektane, og som kravde respekt og bruksrett på alle livsens område, måtte det slåast hardt ned på all nedrakking av folketalen, og all fordomsfull blygskap på vegner av eige målføre. "Det ville være klogere at oppmuntre Folk til at bevare sit Maal end at afskrekke dem derfra med den grundløse Paa-stand, at det altsammen er noget

unyttigt Kram, som om kort Tid vil være aldeles udryddet og forsvundet for den stigende Dannelse." Å fremje det norske skriftmålet og kjempe for auka respekt for dialektane er såleis to sider av den samme oppgåva: kampen for det norske nasjonalspråket, kampen for at det skal få same plass her til lands som t.d. svenskene har i Sverige.

Trass i at prinsippet i Aasen-normalen, og i nynorsk-normalen heile tida sidan, har vore å hente byggjesteinane frå alt norsk mål, frå systemet som kan påvisast i alle dialektane, har det ofte vore innvendt mot nynorsken at han er eit Vestland-fenomen. Til stønad for det synet har dei med urette hevdat Aasen ikkje studerte aust-norske og nordnorske målføre. Austlandsmåla t.d. har dei same hovuddrag i formverket som vest-norsken, jamvel om der går eit viktig målføreskil langsetter Langfjella. Men dei som har kritisert, har ofte stilt det idealistiske kravet at skriftmålet skal samstave i alt og eitt med dei einskilde dialektane. Dei har dessutan stort sett tenkt på den sør-austre pløyten av austlandet, ikkje heile landsdelen. Når riksmaulsfolk har stempla nynorsken som eit vestlands-mål, ubrukande for austlendingar, har dei "gløymt" den "vesle" detaljen at dei har å tilby i staden er eit språk som i sine hovuddrag skil seg skarpt frå austlands-målføra, ikkje berre i formelle småting slik som ny-norsken.

At skilnaden mellom austlands-målføra og normal-nynorsken kan ha tedd seg større for mange, er ein annan ting. Det har med manglande rettleiring og tilvenjing å gjere. Nynorsken kan sjølv sagt og ha fått preg av at han først kom i allmenn bruk på Vestlandet. Det vil endre seg når folk frå andre landsdelar tek sitt dialekt-tiffang med seg inn i normalmålet, slik dei langt på veg alt har gjort.

Eit anna klagemål mot nynorsk-normalen til Aasen er at han skal vere lagd så tett opp til gammelnorsk som det var råd. Det er også

gale. Norske målføre i den forma vi finn dei i dag, er framvaksne av gammalnorsk. Der er då sjølvsagt både motseing og einskap mellom den gamle og den nye norsken. Formverket og skrivemåten i norrønt kan derfor ofte gje rettleiring for den som skal setje opp ein moderne normal, og ofte kan løysingane ein kjem fram til for nynorsk, falle saman med tilsvartande i gammalnorsk. (Døme: adjektivet hard er skrive etter regelen i gammalnorsk, men om ein skulle skrive det etter uttalen i moderne norsk, måtte det bli har eller hal). Det viser seg og at når ein skal velje mørsterformer ut or dialektmangfaldet, er litt "konsernative" former stundom dei mest tenelege, fordi dei samlar størst variasjon opp i seg. (Døme på dette kan vere bøyning i kjønn og tal av perfekt partisipp. Slik bøyning finst meir eller mindre realisert i alle målføre, men heller få fullt ut slik som i skriftnormalen) Med ein viss rett har det vore hevdat Ivar Aasen mismæta bymåla til førmon for bygdemåla. No var han klar over at bymåla og er norske dialektar, men han la vekt på at bygdemåla hadde berga meir av den norske språkbygnaden. På Aasens tid budde og det store fleirtalet av folket på landsbygda, skal vi hugse. Seinare gransking har vist at bymåla har halde seg norskare enn det Ivar Aasen rekna med. Og det skulle berre styrke påstanden om at bymåla høyrer inn under nynorsken. At sume bygdemål jamt over har halde oppe fleire norske drag (t.d. ordlagingselement), er ikkje rart. I byane har folk hatt dansk-norsk talemål og meir fremmendsleg skriftmål tettare innpå seg. Det rette må vere at folk med bydialekt lempelag og varsamt og med tida lærer seg noko av det som finst i bygdemåla som dei manglar, særleg til bruk i skrift. Bydialektane har heller ikkje lite godt heimevakse tilfang dei kan gje vidare til normalmålet.

DEI TO LINJENE I TIDBOLKEN FOR DEN BORGARLEGE REVOLUSJON

Det utvikla seg to hovudtendensar. Den eine kravde framhald av til-

standet slik det var - dansk med tillemping til norske tilhøve. Den andre kravde norsk språk attreist til bruk på alle omkverve av menneskeleg verksem, respekt for målføra, skriftleg mørsterform bygd på det systemet målføra har sams.

Begge disse to stemmene hadde som mål å vinne over den andre, striden stod nokså ope om norsk eller dansk i Noreg. Men dei som stod for norsk-dansken såg etter kvart at det norske målstrevet vart ei makt dei måtte rekne med, og det gav opphav til meir "modifiserte" utgåver av den same linja seinare. Sam-"norsk"-tanken var ei slik modifisert utgåve.

Den borgarlege revolusjonen i Noreg let etter seg ei politisk linje for målreisinga som var bygd på analyse av dei faktiske tilhøva, og som var utvikla med tanke på "Folkenes eget Gavn, som her til sidst er det viktigste Hensyn." (Aasen).

Klassekreftene som bar fram dette synet var noko mindre krinsar innanfor borgarskapet med stønad frå småborgarskapet.

Ivar Aasen personifiserar denne alliansen, han var av småborgarleg klasseoppfav og han hadde til-eigna seg det fremste innanfor den borgarlege vitskaperen på hans felt. Dei mange lærarane og andre fram-synte intellektuelle som treiv målreisingstanken og starta organisiert målkamp, står for same alliansen. Småborgarskapet var hovedkrafta bak målreisinga.

Det store målprogrammet - å reise norsk mål - som voks fram i den borgarlege revolusjonen kunne fleirtalet innanfor borgarskapet ikkje samle seg bak, medan det enno var ein progressiv samfunns-klasse. Det kom derfor til å bli ei sak for arbeidarklassen og den proletære revolusjonen å gjennomføre programmet.

II: TIDBOLKEN FOR DEN PROLETÆRE REVOLUSJONEN

Av dei proletære teoretikarane er det Josef Stalin som har laga ein samanhengande analyse av språket. Det har han gjort i artikkelen

"Om marxismen i språkvitenskapen" som stod i Pravda i 1950. Skriftstykket var ein kvass marxist-leninistisk kritikk av groande revisjonisme i det vitskapelege miljøet i Sovjet. Ein del omtykte kvasi-marxistiske mistydingar om språket blir ihelslegne her.

NOKRE HOVUDPUNKT I ANALYSEN TIL STALIN

Stalin slår fast at språket er noko som hører menneskesamfunnet til, ikkje noko visst steg i utviklinga, men det å leve i samfunn. Det vil seie at språket må vere oppkome parallelt med framvoksten av arbeidet, kampen for produksjonen. Opgåva til språket er å vere tenar og reiskap for tenkinga. Det festar i ord resultata av den kunnskapsamlande verksemda åt menneska. Med det gjer det tankeutveksling menneska imellom mogeleg. Språket er direkte bunde til produksjonsverksemda menneska driv, og til all anna verksemde på alle livsens område. Målet tek såleis opp i seg endringar i den sosiale praksisen, atterspeglar dei med hjelp av nye ord eller tydingar uhefta av overbygnaden i samfunnet. Målet er nemleg ikkje nokon del av overbygnaden, det har vekse fram innanfor ramma av fleire samfunnstypar, med kvalitativt ulik grunnvoll (basis) og overbygnad, og alle samfunnsklassar har vore med på å skape målet gjennom hundreals åttleder. Når eit samfunnslag bryt i hop, bryt ikkje språket i hop. Det lempar seg etter nye tilhøve, og kan tene til reiskap for nye produksjonsmåtar og nye klassar. "— språket kan tene det gamle døyande systemet likså godt som det nye framveksande systemet, både den gamle grunnvollen og den nye, både utbyttarane og dei utbytta."

Utviklingsvegane til eit språk kan ein berre skjöne når ein studerer det i samband med soga til det folket som eig det, hevdar Stalin. Når kapitalismen veks fram, bryt ned føydale hindringar for samferdsel, samlivnad og handel, og skil ut nasjonalstatar, - då veks nasjonalspråka og fram. Språkhopenhavet er eit av dei viktigaste

-16-

kjennemerka på ein nasjon. Grunnlaget for målreisingsrørslene blir lagt. Innanfor nasjonalstatane kjempar antagonistiske klassar, men dei greier seg med eitt språk i denne kampen. Språket står i ei viss meining over klassekampen. Men dei einskilde sosialgruppene og klassane er langt i frå like-sæle andsynes språket. Dei prøver å bruke språket i si interesse, tvinge på det sitt ordfang og sine eigne seiemåtar. Innanfor eit nasjonalspråk kan ein derfor finne "klasse"-dialektar, sjargongar og salong-språk, seier Stalin. Sosiolektar kallar sume dei no for tida.

Sidan språket ikkje er ein del av overbygnaden, og sidan det heller ikkje kan vere eigedom til ein viss klasse, er det også heilt gale å blande saman språk og kultur (eller språk og idear, seder moralprinsipp, religion og politikk - ovringer som alle er klassebundne). Eitt og same språk kan tene både borgarleg og sosialistisk kultur t.d. Prov på det er ikkje vanskeleg å finne. Både sossespråk og fagsjargong t.d. må hente byggjesteinane sine frå eit nasjonalspråk. Det som avgjer karakteren til eit språk, er nemleg grunntilfanget av ord og den grammatiske bygnaden (medrekna syntaksen, dvs. systemet for setningsbygning). Begge desse elementa er særstakt rotfesta og seigliva.

Eit punkt til sist kan ha særleg interesse for oss som studerer den norske målstoda. Kva hender når to språk blir blanda? "I røynda er det slik når to språk blir blanda", seier Stalin, "at eitt språk blir sigerherre, det bergar den grammatiske bygnaden sin, bergar grunntilfanget av ord og utviklar seg etter sine indre voksterlover, medan hitt språket smått om senn misser kvalitet sin og smått om senn døyr bort."

DEN SOSIALEMOKRATISKE HOVUDLINJA FOR DET NORSKE MALSPØRSMÅLET

Det er truleg noko rett i det som har vore sagt om arbeidarrørsla i fyrsten av dette århundret, at ho var for mykje oppteken av den økonomiske kampen til at ho kun-

ha overskot til å trengje inn i målspørsmålet. Det ligg ein kime av samning i det at for arbeidaren var det det same om det heitte "gryta" eller "gryten", berre han hadde noko å ha i ho. Men det er ikkje rett at arbeidarrørslå i lengre tid vart ståande å gape på målrørsla utanfrå. Det vart etter kvart utvikla ein politikk for norsk målreising. Den fremste talsmannen for den var Halvdan Koht. At leiarane i det sosialdemokratiske DNA vende seg mot målspørsmåla, kan vi truleg rekne som ei avspegling av at målproblemet i Noreg var noko arbeidarklassen fekk merke på kroppen, det var ikkje til å kome utanom. Det må og ha funnest eit meir eller mindre formulert ynskje mellom arbeidarar flest om å løyse opp i dei flokete tilhøva som rådde. Etter kvart slo den sosialdemokratiske målpolitikken inn i Noregs Mållag, og utetter tjue- og trettitalet var sosialdemokratar som Koht, Fostervoll, Dalgard, Rytter mellom dei førande i målrørsla.

Det er også litt urett å seie at målfolka i og rundt DNA var einslege svaler. Koht kjempa for linja si i partiet og vann fram med ho der. (På landsstyremøtet i DNA i 1933 vart tilrådinga fra Koht om "Sprog- og andre Kulturspørsmål" vedteken samrøystes, men berre som diskusjonsgrunnlag, sjølv sagt, partiet kunne "ikke på det nuværende tidspunkt ta stilling til sprogsprørsmålet".) Om partiet, opportunistisk i dette spørsmålet som i alle andre, ikkje tok klart standpunkt, førte det i alle fall ut Koht-linja i praktisk politikk, rett nok noko veikt og lite konsekvent. Koht vart heller ikkje nemnande motsagt, og dei som tagde samtykte då på sin måte.

Historia til norsk arbeiderrørsle viser såleis at spørsmålet ikkje var om arbeidarrørsla engasjerte seg i målsak eller ikkje, men kva for ei linje førte ho fram. Svaret på det spørsmålet vil hjelpe oss til å skjöne kvifor arbeidarklassen ikkje strøynde inn i Noregs Mållag og tok leiinga der. Metafysiske forklaringar som legg avgjerande vekt på nynorsk rettskriving eller

fastgrodde motseiingar mellom by og land, må vi avvise.

Koht kom frå Venstre over til Arbeidarpartiet, han drog då med seg ein borgarleg ideologisk arv. Den kunne han sjølv sagt ha kvitta seg med, men det finst ikkje vitne-mål om at han gjorde det. Tvert om: Koht må, om han skal døymast objektivt og rettvist, tilkjennast den tvilsame æra å ha ført borgarskapet si hovudlinje i målspørsmålet inn i arbeidarrørsla og kjempa ho igjennom der. Rett nok var den linja han slost for, sterkt modifisert i det ytre høve til linja til Wergeland og Knudsen. Men i grunnhått var det nett same kurser.

Eg nemde at målrørsla var blitt ei makt norsk-dansk-strevarane måtte rekne med. Framgangen heldt fram dei første ti-åra av dette hundreåret, jamvel om målrørsla var under småborgarleg, til dels borgarleg leiing. Nynorske bladfolk og forfattarar organiserte seg, det norske teateret vart skipa, landsgymnas vart sett i drift og skulekrinsar vart vunne. Det var i denne stoda den reine samnorskpolitikken vart utforma. Folkeminnegranskaren Moltke Mo var den fremste talsmannen. Linja var ei vidareutvikling av den Wergeland kasta fram, berre at Wergeland ope og ørlig ville bygge sin "norske" skriftnormal på dansk. Samnorsk-folket laut inn-sjå at det norske målet no ikkje lenger berre fanst i målføre, men at det hadde fått si skriftelege mønsterform. Det vart bore fram av ei pågåande masserørsle, og dei vann sigrar. Såleis var det blitt uråd å kome utanom nynorsken når dei ville ha eitt sams.mål for nasjonen. Og det ville dei, jamvel eit mål på "heimleg" grunn.

Løysinga dei kjem fram til er "å forene de to nasjonale kulturer", det er utlagt: dei to språka som fanst i landet. Begge vart kalla "nasjonale", og dermed har dei tuska bort den grunnleggjande skilnaden mellom dei to nasjonalspråka, dansk og norsk. "Riksmålet", dei kalla, den tillempa dansken, var vorte ein variant, eit avbrigde av norsk.

SAMNORSK TANKEN

Men dansk og norsk språk hadde skilt lag med omsyn til grunn tilfang av ord og grammatiske byg nad alt lenge før vi møter dei fyrste skriftlege vitnemåla om desse språka. Etter den tid har dei hatt kvar sin særlege vokster nøyne ihopknytt til dei ulike historiske lagnadene dei to folka vart til del. No skulle denne skil naden brått vere heilt borte, fjerna med trolldomskunst rimelegvis, iallefall skal der eit skarpt auge til for å sjå nokon skilnad mellon dansken slik han vart skiven i Danmark og norsk-dansken slik han vart skriven i Noreg på Molkte Mo si til. Ei slik linje er ikkje noko anna enn den idealistiske overtrua om at to går i hop til eitt. I ånda ville dei "tvinge" kvalitativt ulike ov ringar til å misse særhatten sin og bli identiske, bli til "eitt". I praksis vart det til at samnorskfolka kravde ein del tillemping av norsk-dansken i lydverket (altså: bok i staden for bog), og i nokon mon formverket. Men norske former vart ikkje tekne inn konsekvent og over heile linja, t.d. skulle a-endingar i hokjønnsord særleg ofte brukast i skriftleg framstilling som hadde med natur, heimeyrke og bygdeliv å gjere, såleis slett ikkje i alle stillag, slik blei det iallefall i praksis, om sume samnorskfolk ville noko anna. Av norsken derimot kravde samnorsk-strevarane etterkvart ikkje så radt lite. Særleg var dei galne på at nynorsken var så vestlandsfarga, det måtte gjevast fritt rom for austlandsmål føra sa dei.

Med dette gjekk dei til å tak på prinsippet den norske skriftnormalen var bygd opp etter, systemet med mørsterform. (Sjå lengre framme!) Vel så ofte vart dei ille til sidesette austlandsmål føra brukte som den sjuke bestemora norsk-dansk-tilhengjarane skauv framfor seg når dei ville gjere inngrep i nynorsken, presse inn tilfang frå norsk-dansk t.d.

Samnorsk-tanken kom og organisatorisk til uttrykk i Østlandsk

Reisning. Det var ein samskipnad som blei til i 1916 for å skape vyrnad for dei austlandske målföra og gje dei ein breiara plass innafor begge dei offisielle skriftmåla. Han var under borgarleg leiding: Eivind Berggrav, Didrik Arup Seip og Halvdan Koht var mellom skiparane. Østlandsk Reisning kom til å utløyse målreising på Aust, landet i masseomfang, men like mykje til å styre heile masserørsla ut i grøfta med ei galen hovudlinje. Dei jamstilte dei to skriftmåla, reiste "austlandske" krav til landsmålet (norsken) på same vis som til norsk-dansken. Og dei sysla med tanken på å lage eigne dialektnormalar - eit slags dialektseparatisme.

I røynda førte dette til at dialektrørsla på Austlandet ikkje fekk vekse i hop med målreising elles. Likså strålande som Østlandsk Reisning starta arbeidet sitt (30 000 medlemmer i 1925), likt yndeleg fall samskipnaden i hop etter heller få år (1932). Det er den politiske og ideologiske linja, om ho er rett eller galen, som avgjer alt. Dersom linja er galen, misser vi det vi alt har.

Den historiske rolla til Halvdan Koht var å ta den borgarlege linja med seg inn i arbeidarrørsla, og med stønad derfrå inn i målrørsia. Koht er sjølv sagt fyrst og fremst kjend som målmannen, og vi kan heller ikkje slå ein strek over innsatsen hans for nynorsk. Men linja hans førte norsk målreising ut i eit uføre, derfor må innsatsen hans i hovudsak vurderast negativt.

Koht var merksam på at både by- og bygdemål føra er avbrigde av eitt og same nasjonalspråk: "det målet arbeidarane i byane nyttar, det er vanleg norsk folkemål, det byggjer ikkje på det danske bokmålet." Dette seier han i artikkel "Arbeidarreising og målspørsmål" frå 1921. Lenger ute i artikkelen konkluderer han likevel med at arbeidarane "treng slett ikkje binde seg til ei viss skriftform." Det dei har å stri for er "retten for folkemålet på alle kantar." Denne runde parolen kokar

ned til rett "for folketalen til å sette stempelen sin på alt skriftmål, anten det no kallar seg landsmål eller riksmål." I "Sprogs og andre Kulturspørsmål" (1933) er linja endå klarare utmeisla: "I presse og skole vil det (DNA) hjelpe fram alt levande folkemål, så det får større og større rom innafør bære dei til offisielle skriftmåla i landet, og til slutt kan føre dei i hop i einskaps." (Mi understrekning). Biletet dei brukte på denne samvoksteren, var to tunnelarbeidslag som startar frå kvar sin kant og møtest på midten! Den store målmannen Koht har altså gløymt skilnaden mellom norsk og dansk, han med. To går i hop til eitt - det er rettesnora for han liksom for Molkte Mo.

Nynorsk for bygdefolk, bokmål for byfolk - men ein gong vil dei møtast. Det var programmet til Koht. Frå det store programmet til Ivar Aasen, å innsetje landsens mål i sin fulle rettar, er fallet bratt og djupt.

KOHT-LINJA: LINJA TIL BORGARSKAPET

At Koht fremja linja til borgarskapet i arbeidarrørsla, kan knapt tilskrivast mangel på kunn-skap. Det hadde han utveg til å skaffe seg. Grunnen kan berre vere opportunisme. Politisk var sannorsk-linja eit framhald av den linja målminoritetene sjølv hadde skapt. Det var ei linje som sikra norsk-dansken levekår i Noreg, såleis slapp ein å utfordre borgarskapet med å seie: "det som de står for, skal bort!" Likeeins avspeglar Koht-linja eitt knefall for galne tankestraumar i arbeidarklassen. Å ta opp kamp for ei rett linje ville kanskje føre til røystetap for "masse"-partiet (som skulle samle flest mogeleg på eit laust og uklart politisk grunnlag). Fyrst og fremst vitnar linja om at sosialdemokratane ikkje hadde tiltru til arbeidarklassen, tiltru til at han ville velje rett om han fikk høve til å velje. For sannorskpolitikken stilte ikkje arbeidarane andsynes eit

val mellom noko gammalt og noko nytt. Det ein baud byarbeidarane var nemleg nett det same som før, bokmålet, norsk-dansken. Dei endringane som skulle kome, kunne nok vere til å gjere norsk-dansken litt mindre fremmend, men dei endra ikkje det plukk på karakteren til språket, grunntilfanget av ord og den grammatiske bygnaden, hovudbyggjesteinane var framleis danske. I tillegg vart byarbeidarane pålagt ein ny vanske: sannorsk-sken, blandingsmålet, var i røynda tyngre å lære enn det meir formfaste gamle riksmålet. For den som lite har høve til å drive filologiske studiar, er det ein færmon å ha ei nokolunde fast-tømra skriftform å gå etter.

Sannorskideologane i DNA snakka mykje om folkemålet, men i røynda var det rettskrivingsendringar innanfor skriftmålet dei var opp-tekne av. I målrørsla fremja dei trua på at rettskrivingsbrigde var den magiske lampa som ville dra folk til målrørsla. Koht-folka var såleis dei som var mest ansvarlege for at den største striden innanfor Noregs Mållag før krigen kom til å stå om rettskriving. 1938-normalen er naturleg nok det store byggverket som står att etter glanstida åt sannorsk-sken. Denne normalen førte ny-norsk ein godt stykke bort frå mønsterform-prinsippet, skapte dermed større forvirring (om rett og gale) i nynorsk, og han drog nynorsk i unorsk lei på visse punkt. I bokmålet vart ein god del norske ord og former tillatne, men heilt tilfeldig og inkonsekvent, og ikkje i alle stillag. Stalin-peika som nemt, på at om ein freistar å blande to språk, vil alltid det ein bli sigerherre, det veks ikkje fram noko nyt tredje språk som skil seg kvalitativt frå dei to. Ivar Aasen seier likeeins at å "oppdage adskillige norske Ord i Dansken kan vistnok være til nytte for Almuen (---), men derved er dog at märke, at dette ikke er nogen Oppreisning for det norske Maal, og at Bogmaalet ikke derved faar nogen Ret til at kaldes norsk, saa lenge som Form og Grunnlag i det hele er dansk." (Fortale).

Freistander på å ta opp norsk språktifang i dansken har sett følt så vareige merke etter seg. Det kan ein forvisse seg om når ein les norske aviser i dag. Vi kan sjå på Klassekampen. Dei som skriv der har ofte mange norske former innsprengt i bokmålet, men disse norske formene lever eit utrygt liv i tevling med dansken, ofte i same setning. Aldri vil det bli mogeleg å få inn t.d. hokjønnsformer i bokmålet over alt der dei skulle ha vore etter systemet i norsk. Aasen spådde at "fornorskingsa" av dansken skulle gje nett dette resultatet.

Den kohtske to-går-i-hop-til-eitt-linja blei sett ut i livet gjennom politikken DNA førte før og etter den andre verdskriga med den borgarlege statsmakta i ryggen. Etter krigen har ho tydeleg vist seg som ubrukande for målrørsla, og har i røynda sprokke i to. På den eine kanten finn vi den vesle organisasjonen Språklig Samling som sosialdemokraten Rakel Sewerien gjorde opptaket til. Der terpar dei framleis på tilnærming mellom våre "to norske" skriftmål til dei gror i hop med administrativ hjelp. På hin kanten finn vi Bjartmar Gjerde, ein svoren fiende av norsk mål som målrørsla har fått møte i open krig fleire gonger. Den gamle folkekåmelslinja til DNA har havarert, ein ope reaksjonær politikk står att.

Då det kom til stykket, fekk Halvdan Koht spele same rolle i spørsmålet som partiet hans spela i klassekampen i det heile: han liksom partiet var det hjelpe-midlede borgarskapet trong for å hindre at den proletære og revolusjonære linja vart stemneleia til arbeidarklassen. Den opplyste borgarlege målvitskapsmannen Gustav Indrebø meinte at "arbeidar-førarane" hadde "genera seg for 'yverklassa'". Dei hev havt sine løynlege ideal hjå dei som dei for med store ord imot. Dei hev i grunnen skjemst yver sitt eige." Ingen dum karakteristikk av sosi-aldemokratiet!

1950-åra og dei fyrste 60-åra var ei ørkenvandring for målrørsla som for så mykje anna progressivt her i landet. Målrørsla møtte riksmaulsreaksjonen (ein av avleggjarane til McCarthyismen i Noreg) utan proletær leiring, utan ei linje for forsvarsstrid. Dei torde lite å utfordre fienden med å mobilisere målfolket til open kamp for rettane sine. I staden vart "løyndarlinja" rettesnora, dei arbeidet i det stille, kravde frimerke og blankettar på ny-norsk o.d.l. Den store planen om å gjere nynorsk til "einaste riks-mål i landet", vart det snakka mindre om.

Kommunistar skal ikkje le av dette. Mange trugne målfolk gjorde eit seigt og verdfullt arbeid i desse åra. Dei kan ikkje lastast for at det ikkje fanst ei proletær linje for målstrevet på den tida.

Den politiske nyvakninga i arbeidarklassen og mellom ungdomen i sistelutten av 60-talet slo sterkt inn i målrørsla og, det vart politisering. Det grodde no fram ein livleg diskusjon om mål og metadar i målrørsla, og ikkje lite evne til sjølkritikk og -gransking. Politiseringa" innebar og at dei prøvde å setje stoda for norsken i samband med samfunnsutviklinga og stille spørsmål ved den. Dei nye vindane førte til ei merkande styrking av Noregs Mållag, tilsig av nye folk til målrørsla og til større pågangsmot. Dei som bar fram det nye var venstresosialdemokratar, populistar og marxist-leninistar.

I dette tilfellet som ofte elles ser vi at ein god tendens dekte ein dårleg tendens. Det er ikkje vanskeleg å merke på "Målreising 1967", eit debattopplegg som vart grunnlag for det norgjeldane prinsipp-programmet til Noregs Mållag. Trass i at ein her gjer opp med den "upolitiske" målstriden, og til dels med "løyndarlinja", finst det her målbore nokre alvorleg galne og farlege idear.

Ein av dei fremste talsmennene for den nye "politiseringa" var Berge,

Furre. Tanken om å reise norsken som landet sitt språk har han sleppt. Han meiner vi må sjå i augo at nynorsken er eit språk som er knytt til bygdesamfunnet. "Difor er målreisinga ein lekk i kampen for bygdesamfunnet, ei 'populistisk' rørsle." I dette ligg det noko meir enn at nynorsk skriftmål pr. i dag nesten berre har vunne fram i bygdekrinsar. Han gjer norsk mål og bygdekultur til ein og same tingene. Ved sida av at han gjer nett den feilen Stalin åtvara imot, å blande språk og kultur, har han tydelegvis og falle i ei anna gamal grop: nynorsken er eit minoritetsspråk. Det er sjølv sagt rett at nynorsken blir brukt som skriftmål av eit mindretal, men fleirtalet snakkar norske dialektar. Å gje slepp på kravet om å reise nasjonalnållet er såleis å gje etter for den borgarlege tilsløringa av målstoda her i landet. Etter ein tvilsam analyse gjer Furre framlegg om denne strategien for målrørsla: "Meisla ut eit handlingsprogram for bygde-Noreg på tvers av partigrensene." (Mi understrekning).

Det er ennå mindre reising over dette programmet enn det til Koht. Av omsyn til det kulturelle "mangfaldet" i Noreg meiner Furre jamvel at vi kanskje kan "sjå det at vi har to skriftmål her i landet som ein verdi, noko vi bør ta vare på. Det er einsretting og konformitet nok i samfunnet."

Dette er ei tankestemne i målrørsla som er avla av rein og skir opportuniste. Spørsmålet er: Torer ein å by arbeidarklassen nynorsk? Torer ein å kjempe for eit betre skjøn for målsaka mellom arbeidsfolk som i dag er avvisande?

KAMPEN MELLOM LINJENE FOR NORSK MÅLREISING NETT NO

Berge Furre har enno ikkje avsvore to, språkslinja, så den må vi enno i høg grad rekne med. Men det er eit par tendensar til som ovrar seg i måldebatten, som her skal gåast litt nærmare etter i saumane. Den eine er den som har døypt seg sjølv "ny målstrid", den andre kan

-21- vi kalle "ny røyndarlinje". Dei som står for desse stemmene, reknar seg for marxistar, ein er jamvel 'marxist-leninist'. Og når dei tek slike ord i sin munn, må dei tolke å få standpunkte sin vurdert som framlegg til linje for arbeidarklassen.

Venstresosialdemokratane i SV vedkjener seg stundom ope sin historiske føregangarar. Berge Furre dreg linjene attover til Nygårdsvold og Tramvæl. SV-kritikken mot DNA i dag gjeld ofte berre at det har falle frå sine "ideal" frå den gongen. Ein ser ikkje at den folkefiendslege (i grunnhått politikken til det monopolborgarskapet DNA-leiarane sjølv hører til) er rotfesta i den reformistiske og opportunistiske politiske og ideologiske linja frå den gong. Sidan 1923 kom DNA meir og meir konsekvent til å bli ei hindring, eit fotband, for arbeidarrørsla. Det greidde ikkje, om det i det heile prøvde, å fri seg frå borgarleg tenking og livssyn, borgarleg politikk. Som eg har vist tidlegare, var dette tilfelle med Halvdan Koht i språkspørsmålet.

Om ikkje kampen mot revisjonismen og opportunisten i SV blir ført med større styrke i og utanfor det nye partiet, vil det innan følt kort tid kome til å trakke oppatt dei gamle spora etter DNA, rett nok med noko mindre fotblad.

LINJA TIL GEIR WIGGEN

Den umedvitne holdninga til førkrigs-DNA finn vi og hos Geir Wiggen. I forordet til boka "Målstrid er klassekamp" (Pax 1973) hevdar han at det i det "sosialistiske strevet" i Noreg i dag ofte gjeld å "gjenvinne det nivå i innsikt og erkjennelse som arbeidarrørsla hadde nådd før siste verdenskrig". Og ikkje uventa er det Koht framom nokon som blir dregen fram som den store lærmeister. Men Wiggen fører også noko "nytt" inn i debatten. Dette "nye" gjer han greie for i to kronikkar i Dagbladet i 1973 (Ny målstrid I og II). Han seier: "Den språklig motsetningen står ikke lenger mellom et norsk og et utenlandske språk.

Den fundamentale motsetningen står heller ikke mellom nynorsk og bokmål/riksmål, (---). Skal vi få tak i klassemotsetningene slik de avtegner seg i språket, må vi innføre begrepene sosiolekt og maktspråk." Ein sosiolekt er noko vi kan heimfeste til "bestemte klasser og subkulturer", seier han, liksom dialektar til landsluter.

Det fyrste spørsmålet vårt må vere: kvar i all verdens land og rike er det blitt av det gamle målproblem- et i Noreg? Er den gamle motsetninga mellom norsk og norsk-dansk løyst? Når skjedde det i så fall? I 1905 eller 1945 kanskje? Wiggen må meine at det norske nasjonal- språket alt er etterreist sidan det no berre er snakk om å påvise so- siolektar innanfor det norske språ- ket. I så fall må hantru at den gamle samnorsk-draumen er blitt til røyndom, at to verkeleg er blitt til eitt. Eller så må han meine at spørsmålet om norsk språk ikkje er interessant. Synspunkta hans kunne like gjerne gjelde spansk eller kinesisk. I så fall er det heller skamlause å snakke om "ny målstrid" i vårt land, ein "mål- strid" som etter hans meinung bør kome i plassen for den gamle.

I røynda representerer tankane til Wiggen og eit fall jamvel i frå Koht. Både den gamle linja, å reise norsken, og den kohtske, å byggje norsken og dansk-norsken i hop - ulike svar på dei objektive måltihøva i Noreg - let han berre dingle i lause lufta. Han svarer ikkje på om dei faktiske tilhøva har endra seg, han ser berre bort frå dei. Slike er opportunistisk tenking. Men det får likvel fram at han avviser tanken om å reise norsk. Han går nemlig til åtak på Ivar Aasen fordi han ville finne "det samlende prinsipp for den nye norske gramatikken" i "dialktenes felles språklige opphav." (Wiggen).

Etter ei omstendeleg tankeføring kokar Wiggen den "nye målstriden" sin ned til dette: kamp mot "maktspråket". han lastar riksmałsmotstandarane for at dei ikkje lenger (i 50-åra) retta argumenta mot "den borgerlige tenkemåten og samfunnsforståelsen som riksmałet var

bærer av." (Mi understrekning). Men vel å merke, Wiggen avviser ikkje "maktspråket" (bokmålet, riksmałet) i praksis, for han bruker det sjølv! Dessutan har han jo slått fast at motseininga mellom nynorsk og bokmål ikkje er viktig lenger (om ho finst). Etter kvart skjønar vi kvar Wiggen vil av: det er visse ord og uttrykk i språket (han seier ikkje kva for eitt!) han vil til livs. Det er slike ord og seiemåtar som har "umiddelbart manipulerende funksjon", det han kallar "maktspråk". Døme på maktspråk er: "bombinga fort- satte", "prisene stiger" (det går ikkje fram kven som bomba eller som fekk prisane til å stige), "arbeidsgjevar" og "arbeidstakar" (utbyttingstilhøvet vert tildekt).

IDEALISTISK VILLFARING

Ved at kapitalistane tvingar "sitt språk" inn på oss, tvingar dei "sine verdier og sitt samfunns- og verdensbilde på oss", meiner Wiggen. "'Standardspråket' (dvs. bokmål, min parentes) er den herskende klassenes språk og et produkt av dens ideologi."

I røynda ligg der store uløyse- lege indre motseiningar i tanke- føringa til Wiggen. Sjølv målber han meiningsane sine på bokmål, og avviser dermed ikkje "standarsprå- ket". Samsundes som han hevdar at det er eit produkt av ideolo- gien til herskarklassen. Korleis kan han då i det heile rive seg laus frå ideologien til borgar- skapet når han skriv på målet "deira"? (Så langt kan det sjå ut som Wiggen har rett, for er det noko han ikkje har gjort, er det å rive seg laus frå borgarleg ideologi.)

Stalin slo fast at eitt og same språk kan gjere teneste for fiend- slege klassar. Det er idealistisk villfaring å gjere språket, det materielle hjelpemiddellet for tenkinga, og sjølve tankane til ein og same ting. Det finst to kulturar under kapitalismen, ein borgarleg og ein proletær, og i land som har eitt språk i bruk, finn begge desse kulturane ut- tykt i det språket, jamvel om dei er motsette i innhald. I grun-

nen er det nett slik i Noreg og, berre at her er det tevling mellom to nasjonalspråk: norsk og til-lempa dansk.

Dansken blei innført i Noreg av dansk utflytta overklasse, og har til denne dag vore borene oppe av herskarklassen. Kjernen innanfor det norske borgarskapet, monopolborgarskapet, og ein del andre lag og grupper (høgare tenestemenn, borgarlege intellektuelle o.fl.) bruker norsk-dansk til dagleg i tale og skrift, og ser på han som sin augnestein. Det ville misse mykje personleg velvære om dei laut rette seg etter norsk, språket som stormengda av folket bruker. Den borgarlege ideologien i sitt særlege norske avbrigde, borgarleg kultur, klisjeane frå kontor til salong – alt dette har fått si form på norsk-dansk i Noreg. Dette er to gode grunnar til at den rådande klassen held på bokmålet med nebb og klør. Ein tredje, og ikkje minst viktig, grunn er at herskarklassen sjølv sagt veit at arbeidsfolk balar med skriftmålet fordi det er eit anna språk enn det dei sjølv har, og at språkleg utryggileik gjer folk flest lettare å vippe av pinnen når dei står andsynes øverheita t.d.

I ein forstand har såleis norsk-dansken vore eit overklassespåk. Og det norsk-danske talemålet har vore og er eit klassemerke så godt som noko, eit middel for borgarskapet (dei "fine") til å heve seg over folket. Men når det er sagt, må vi sjå i augo at norsk-dansken absolutt ikkje berre har vore ein reiskap for borgarklassen. Bokmålet har vore det språklege hjelpeiddelet arbeidarklassen i Noreg har hatt å berge seg med frå fyrste stund. Mest alt av det arbeidarane har ytra skriftleg, har vore på dette målet. Thrane-rørsla brukte det, DNA brukte det den gongen det var eit proletært og revolusjonært parti, NKP brukte det den gongen det var kommunistisk, fagrørsla har mest berre brukt bokmål og til sist: AKP(m-1) bruker norsk-dansk i mesteparten av det det gjev frå seg skriftleg. Kan det verkeleg vere sant at absolutt alt dette har målbore

-23-

"verdiane" og "samfunns- og verdsbiletet" til borgarskapet? Knapt. "Standardspråket" kan såleis likevel ikkje vere noko produkt av ideologien til herskarklassen. Det har tvert om gjeve uttrykk for verdsåskoddinga og dei politiske interessene til arbeidarklassen. Det store poenget som spring ut av det eigentlege målproblemet i Noreg, er at "standardspråket", norsk-dansken, er ein mykje, mykje for dårlig reiskap for arbeidarklassen – fordi det er eit anna, om enn nærskyldt, nasjonalspråk. Arbeidarklassen i Noreg talar liksom storparten av folket elles framleis norsk, og kan derfor ikkje bli fullgodt tent med eit anna nasjonalspråk.

Norsk-dansken er slett ikkje produkt av ein klasse. I grunnlaget er han eit produkt av både undertrykkjarar og undertrykte i Danmark. Han er heller ikkje produkt av ideologien til ein klasse. Ideologi høyrer til overbygnaden, og språket har vakse fram som eit produkt av menneskeleg verksamhet av alle slag: Klassekampen, kampen for produksjonen og vitskapelege eksperiment. Dansken er såleis eit produkt av den sosiale praksisen i fortid og notid til den folkeætta som har blitt til nasjonen Danmark. Norsk-dansken atterspeglar den særlege tillempinga som det danske nasjonalspråket har fått i Noreg gjennom sitt overflateliv her.

TENKJEMATAR ER IKKJE BUNDNE TIL EIT VISST SPRÅK

La oss sjå på norsk! Også det språket blir nytta av ulike klassar, jamvel fiendslege klassar. Det er det språket arbeidsfolk flest talar, i form av målføre. Men også ein del kapitalistar snakkar norsk. Skriftleg er norsk i bruk både i Klassekampen og i skriva til Vestlandsbanken, trygdelaget Andvake, det statskapitalistiske Samlaget, Ekonenes Møbelindustri osb. Nynorsken er ikkje "folkemål" i den tyding at det berre er folket som bruker han. Heller ikkje i så måte at han er "produkt" av ideologien til dei undertrykte klassane.

Både kommunistiske, borgarleg-liberale og fascistiske tankar kan utformast på det norske målet. Dømet til Wiggen viser, i motsetning til det han trur, at visse tankar og tenkjemåtar ikkje er bundne til eit visst språk. Ein norsk arbeidar kan karakterisere røyndomen heilt rett med å seie at prisa stiger (Oslo-mål) eller prisan stig (Salten-mål). Han kan gå vidare og klarleggje årsakene til prisstigninga eller han kan dekkje over dei med sosialdemokratiske frasar. Begge delar kan han gjere på norsk, med hjelp av det same tilfang av ord og seiemåtar. På eitt og same språk kan ein altså lyge og snakke sant, ein kan gje uttrykk for både klare og uklare tankar og for føydal, borgarleg og proletær verdsåskodding, samfunnssyn, kultur og politikk.

Dei ulike klassane prøver sjølv-sagt å presse inn sine tydingar og tolkningsar, og skal vi kjempe mot borgarleg påverknad i dette stykket, lyt vi drive proletær mål-røkt og måldyrking, og det samvitsfullt. Sjølvsagt skal vi t.d. vere klar over at visse snirklete seiemåtar og visse ord er særleg skikka til å dekke over og frenge på sanninga. Men dette er noko anna enn norsk målreising!

Det er ingen forbode å forbetre seg, seier ordtøket. Og Wiggen har kanskje berre teke det fyrste og velmeinte steget inn i diskusjonen om norsk mål. Men om han vil bli ei positiv kraft for målreisinga, bør han vende seg bort frå den linja han har fremja. Når alt kjem til alt, er ikkje "den nye målstriden" anna enn den tradisjonsrike hovudlinja til borgarskapet innpakka i "sosialistiske" og "marxistiske" frasar. Wiggen-linja er ikkje anna enn den siste og mest moteriktige utgåva av den gamle taktikken å smiske med målrørsla samstundes som ein går i mot hovudkravet ho har stilt. Dette standpunktet er og til skade for arbeidarklassen, fordi arbeidarklassen har objektiv interesse av å vere med å reise norsk mål i heile si breidd, som talemål og som skriftmål. Den venstriske parolen "Folkets mål mot makthaver-

-24-
nes" dekkjer over at Wiggen let bokmålet, norsk-dansken ("makspråket" med hans eiga nemning) stå urørt.

I Noregs Mållag har nederlagslinja ("sky striden og gå under jorda") vore hovudlinja til dei storborgarlege elementa i leiinga til samskipnaden etter krigen. Dei store attersлага og mccarthyismen gav vokstergrunnlag av beste slag for slike idear. Dei representerer truleg enno hovedfaren innanfor Noregs Mållag. I seinare tid har vi sett dei framførte i eit slags venstreform: ei stridsredd og ekstremt defensiv retning med "marxistisk" overbygning. Kjernen i denne retninga er at målstriden i Noreg i dag er opphaldande forsvarsstrid der norsken er bunden til å tape bit for bit, skanse for skanse. Fyrst den sosialistiske revolusjonen kan snu utviklingstendensen frå tilbakegang til framgang for norsk mål. Praktisk tyder det at ein i dag stort sett må avskrive målreising i byane og dei stroka der bokmålet tradisjonelt har rådd grunnen, og at kreftene bør koncentrerast om å verne skulemålet i dei nynorske "kjerneområda" (dvs. område der nynorsken har vunne fram som skriftmål).

Under dette synet ligg grov undervurdering og manglande identifisering med arbeidarklassen ("klasselaus" s.k. marxisme). Arbeidarklassen blir fyrst og fremst rekna som ein manipulert klasse som borgarskapet har makt til å halde fast i ei ideo- og politisk jernklo. Slik borgarleg vanvyrndad for arbeidarklassen står i kvass motsetning til det kommunistiske synet som går ut på at folket og berre folket er den drivkrafta som lagar verdhistoria, og at arbeidarklassen er den førande klassen innanfor folket. Den sosialistiske revolusjonen er uunngåleig fordi arbeidarklassen er før til å skaffe seg innsyn i dei objektive motseilingane som driv samfunnsutviklinga, og fordi han under leiing av kommunistpartiet frir seg frå borgarleg tenking, frå borgarlege politiske linjer og handlar på tvert av det herskar-

målpørsmålet, er eigentleg enkelt og greitt å få det norske målet oppreist som målet åt den norske nasjonen, få det innsett som landsens einaste mål. Denne oppgåva var stilt i den borgarlege revolusjonen av småborgaren Ivar Aasen, men borgarskapet (heile) hadde ikkje på nokon måte interesse av å få ho gjenomført.

KVIFOR MÅ ARBEIDARKLASSEN VELJE NORSK ?

Her skal nemnast nokre grunner. Arbeidarklassen fell innanfor det store fleirtalet av nordmenn som bruker norske dialektar. Med norske dialektar er her, sjølvsagt, meint både bygde- og bydialektar, vestnorsk, nordnorsk, austnorsk, og midlandsmål. Det har vore innvendt mot denne vurderinga at det finst fleire som snakkar eit slags bokmål. no enn før, slik at den norsk-danske taleminoritetten femner om ein del arbeidande menneske og no, særleg i funksjonærgruppene og mellom dei høgutdanna. Noko rett er det i dette. Men endå utgjer denne gruppa eit mindretal i det arbeidande folket. Dessutan skal vi vere klar over at det finst temmeleg mange som er meir eller mindre tvinga til å snakke "fint" (norsk-dansk) på jobben, medan dei kanskje bruker norsk målføre (t.d. bergensk bymål) i heimen. Dei er tø-språklege. Eller om dei så berre snakkar norsk-dansk, så har dei i alle fall lagt om frå målføret sitt. Ofte hender det jamvel at folk legg om til eit anna norsk målføre. Ikkje minst folk i desse gruppene ville vinne i personleg velvære og tryggleik, og ikkje minst Klassebyrgskap, om dei fekk mot til å bruke målføra sine i alle livssituasjonar. Det skal også seiast at dei arbeidande menneske som er å finne i den norsk-danske målminoritetten, oftast er dei som har best utdanning og best høve til å lære seg to språk. Det er heilt rett som Ivar Aasen seier at denne børa heller bør falle på den "Stand, som nettop hadde den bedste Leilighet til at tänke paa slike Ting" enn på "den tusinde Gange større Almue".

ane byd. Det er eit naudsynleg subjektivt vilkår for revolusjonen at arbeidarklassen fostrar eit revolusjonært medvit og byggjer opp klasseorganisasjonane sine under borgardiktaturet, trass i alle freistnader på å halde han nede i borgarleg uvit. Såleis er det fullt mogeleg og heilt naudsynt at i alle fall den lengst-komne delen av klassen utviklar korrekt tenking i målpørsmålet alt no under kapitalismen, og handlar deretter. Derved kan vi vinne framgang og delsigrar i striden for det strategiske målet og legge grunnlaget for den en-delege sigeren for norsk mål under proletardiktaturet.

Det gamle og det nye sosialdemokrati, høgre- og "venstre"-opportunistane før og no, har eitt sams. Dei torer ikkje å sjå arbeidarklassen i augo og leggje fram for han sjølvé hovudspørsmålet den norske målstoda stiller. Skal norsken reisast eller ikkje? Dei har ikkje tiltru til at arbeidarane vil velje rett, og dei skjønar tydelegvis ikkje at det berre er arbeidarklassen som kan løyse målproblemet, som kan snu tilbakegangen for norsk som vi opplever no, til framgang. For opportunistar (også dei av "venstre"-slag) er det stødt like kvidefullt å velje kampvegen.

DEN PROLETÆRE LINJA FOR MÅLREISINGA

Som Mao Tse Tung seier finst det ei rørsle av motsetningar i utviklingsprosessen til alle ting "frå byrjing til slutt." Ein ny prosess kan ikkje kome i gang før den gamle einskapen med dei motsetningane som utgjorde den, vik plassen for ein ny einskap med dei motsetningane som utgjer den. Altså kan vi ikkje vente oss at målproblemet i Noreg vil stille seg på nokon ny måte, før den gamle grunnmotseininga (mellom norsk og nersk-dansk) er løyst. Det er ho tydeleg nok ikkje til denne dag.

Den strategiske (langsiktige) linja arbeidarklassen må velje i

Desseorda kan tene som ei god påminning til intellektuelle som er oppflaska med heller unorsk talespråk, når dei tek klassestandpunktet til arbeidarklassen. Dei har plikt på seg til å "lære språk av massane" (Mao), ikkje tvinge sitt mål inn på folk flest. Kanskje er det at intellektuelle bruker norsk mål, vere ein metode som kan hjelpe til å minke skiljet mellom kropps- og åndsarbeidar.

Det norske målet er skapt av og atterspegler livet og røyslene til det store strevande folket gjennom hundretals generasjoner her i Noreg. Det ber derfor i seg ein stor rikedom av uttrykk som vi vil tape følt mykje på å kaste i frå oss. For oss finst der ikkje betre hjelpemiddel vi kan gripe vår røyndom med. Tilhøvet mellom norsk og tillempa dansk i dette stykket er som tilhøvet mellom eit jernspett og eit trespett. I eit knipetak kan vi greie oss med annarangs reiskap, men han gjer ikkje fullgod nytte for seg.

Det norske skriftmålet er bygt på målføra. Det er nært samanfall i ordtilfang, og i formverket byggjer dei nynorske mønsterformene på det systemet som ovrar seg i målføra. Sist, men ikkje minst, byggjer nynorsken på same system for setningsbygning som vi finn i målføra, både dei i indre Hardanger og dei i Oslo-området. Det norske skriftmålet har på denne måten heile tida utveg til å bli oppattna og vidareutvikla med tilfang frå målføra. Særlege ord og seiemåtar som berre finst i nokre få målføre, kan takast inn i skriftmålet og gjerast allmenne, når der er trøng for å setje namn på nye fenomen, og om der er vilje til det. På grunnlag av norske ordlagingselement kan ein stødt utvikle nye nemningar og tydingar etter kvart som ein får bruk for.

Bokmålet kan ikkje ause av denne rikdomskjelda fordi det er eit anna språk i grunnlaget. Det har ikkje noko levande samband med dei norske målføra. All røysle har vist at det har vore svært vanskelig å presse norske element inn i dansk. Dei bryt med systemet i dette målet. Derfor er det uunn-

gåeleg inkonsekvens, rot og "stilbrot". Derfor er det eit krafttak å skrive "radikalt" bokmål. Ein må støtt konsentrere seg om skrivemåten, dei norske formene og orda kjem ikkje ramlande slik som når ein skriv nynorsk. Det blir ikkje tent ei varsellampe når ein t.d. skriv "utviklingens tendens" o.a. danismar, slik som det gjer når ein skriv nyorsk. Er ein oppvaksen med eit norsk målføre og skal skrive "radikalt" bokmål, vil ein heile tida baksé med mottseininga mellom norske og unorske former, ord og seiemåtar, - og i denne kampen er ein overlaten til seg sjølv og sitt eige målføre. Ein må sjølv pønske ut korleis ein skal skrive dei orda som ein berre kjenner i lydleg form frå målføret sitt. Og alt dette strevet vil likvel vise seg å vere fäfengt, fordi to ikkje let seg presse i hop til eitt, to språk kan ikkje administrerast i hop til eitt. Når ein skriv nynorsk, vil ein derimot ha målføret med seg som eit stødt underlag. Den tillämpinga mot eit meir allment mål som likevel krevst, gjeld ikkje fundamentale drag i målet, berre einskilde, formelle drag.

Bokmålet er i hovudsak bunde til ei lita og spesiell sosialgruppe i landet. Den talemålsminoriteten det har å stø seg til, finst som sagt innanfor borgarskapet og elles på toppane i samfunnet (men femner ikkje om heile borgarskapet). Men berre ein ødsmerk og bakovervend klasse som hovedgrunnlag har bokmålet ingen utveg til å kunne atterspegle det sosiale livet til stormenga av folk i Noreg på ein skikkeleg måte.

Bokmålet har og svært lite ny-skapande evne, fordi det er bore opp av ikkjearbeidande, snyltande menneske og fordi det er løyst frå det daglege sambandet med hovedgreina, dansk. Dette gjer at bokmålet er svært lite motstands-ført frå anglo-amerikansk. Ei slik tilsteme blir sjølv sagt styrkt av at dei som utgjer den sosiale basisen for norsk-dansken, i alle fall dei leiane krinsane, bryr seg kattén om framtida åt den norske nasjonen, velferda for det norske folket og om det norske

språket er til eller ikkje. Dei sel landet for trætti sylvpengar. Bokmålet er såleis i stand til å tene døyande klasser nokolunde brukande.

Det skulle etter kvart bli klart at arbeidarklassen må ha ei særskilt sterk interesse av å reise nasjonalmalet. Det er denne klassen som står i fremste rada i kampen for det nye, sosialistiske Noreg. I denne kampen trengs det kvasse våpen, og noko ringare våpen for tanken enn nett det norske målet kan vi ikkje greie oss med. Arbeidarklassen treng det norske målet. Det er einaste det som kan vere ein fullgod reiskap i klassekampen, kampen for produksjonen og vitskapelige eksperiment. Slik er det no medan vi enno strevar med å velte borgardiktaturet. Og slik vil det i enno større mon vere under arbeidarveldet, når sosialismen skal byggjast. Når imperialismen og innanlandsk mørkemakt er nedkjempa, står landet vårt framfor ein ovstør vokster på alle omkverve. Ikkje minst har vi trong for å utvikle eit norsk fagspråk innanfor alle delar av produksjonen og vitskapane. Nettopp det vil vere heilt naudsint, og til mektig hjelpe, når det norske folket sjølv skal byggje eit næringsliv som er løyst frå imperialistisk binding, og når vi i hovudsak må berge oss sjølve med teknologi. Skal det store strevande folket få høve til å setje inn allsi skaparkraft, alt sitt gode vit, treng det norsk mål. I kampen for å byggje ein sterkt sosialistisk næringsliv, og i kampen for å omskape overbygnaden, kan det bli naudsint å setje i gang store måldyrkringsrørsler. Med hjelpe av dei kan folk flest vere med å skaffe fram kunniskap om kva tilfang som finst i dei ulike dialektane, kva slags nemningar som kan takast ut frå t.d. førkapitalistisk produksjon (den gamle reiskapkulturen) og førast over som nemningar på avansert teknologi. På denne måten kan vi gjere det norske målet til ein betre og betre tenar for alle omkverve av det sosiale livet under sosialismen i Noreg. Kimen til eit slikt måldyrkringsarbeid ser vi alt i dag. Kommunistane må gå i brodden for å bruke norsk mål

i alt sitt daglære arbeid, prøve å skape eit norsk politiske språk og eit norsk vitskapleg fagspråk.

MÅLREISING OG KAMPEN FOR SOSIALISMEN

Det har tidlegare vore sagt at arbeidarklassen må gå i brodden for å reise norsk mål til det har vunne alle rettar som målet åt den norske nasjonen. I den Kampen vil arbeidarklassen få fylge av stor mengda av småbørgarskapet og av ein del utbyttarar. Det denne fronten har å gjere er å setje igjennom eit nasjonalt og demokratisk krav. Kravet vårt forma i den borgarlege revolusjonen, og det er av eit slikt slag at borgarskapet godt kunne ha vore med å fremja det, dersom dei historiske vilkåra for den borgarlege revolusjonen i Noreg hadde vore litt anleis.

Denne spesielle stillinga som det norske borgarskapet har hatt i høve til nasjonalmalet, er og ein av grunnane til at norsken truleg ikkje kjem til å bli eit samlande mål for alle klassar under kapitalismen.

Målreisinga blir ein langvarig kamp, og kapitalismen har ikkje så mange levedagar att her til lands. Borgarskapet er alt for mykje knytt til norsk-danskən (sjá ovanfor!) til at det vil gje tapt medan det enno har statsmakta. Med hjelpe av diktaturet sitt er det til dømes i stand til å setje tilbakeliggjande grupper i folket opp imot målstrevet. Vi treng truleg statsmakta før vi kan få norsken innover alt i den sosiale praksisen til det norske folket, før det å ta vare på, vyrdsle og utvikle det norske språket kan bli ei vedteken statleg oppgåve. Fyrst under proletardiktaturet kjem norsken til å bli det offisielle målet for alle nordmenn. Å måtte lære seg norsk, trur eg må bli eitt av dei små ubehag (ved sida av oreigning o.dl.) som dei falne monopolborgarane kjem til å leve med.

Det er lite truleg at målreisinga kan vinne fram med kravet sitt før

under arbeidarveldet. Men det må for all del ikkje få oss til å ramle ut i den trotskistiske villfaringa at "kåri for folkelege kulturformer tendensielt (blir) verre og verre."

Kampen for norsken under kapitalis men er sjølvsgåt defensiv, men slett ikkje berre det. Korleis kan ein om så var, forklare den framgangen som målrørsla til tider faktisk har hatt? At stoda, særleg etter siste verdskrigen, har sett mørk ut, er rett. Det må langt på veg tilskrivast at arbeidarklassen ikkje har blitt den aktive og leiande kraft i målreisinga som han kunne ha blitt, dersom ikkje den borgarlege linja til sosialdemokratiet hadde kome i vegen. Det er ingen grunn til å tru at arbeidarklassen ikkje kan bli ei slik kraft, i fall ei rett linje får høve til å kome i plassen for ei galen. At så skjer, skil seg først og fremst på om kommunistpartiet går i brodden. KKP seier det slik: "Når partilinja er rett, har vi alt. Manglar vi mannskap, kjem vi til å få. Manglar vi våpen, kan vi skaffe oss. Har vi ikkje statsmakta, kan vi ta ho. Dersom linja ikkje er rett, kjem vi til å misse det vi alt har."

Det er mogleg for målrørsla å gjere offensive framstøyter under kapitalismen, og å vinne sigrar. Det er ikkje nokon absolutt konflikt mellom offensive framstøytar og den naudsynlege forsvarsstriden for å halde oppe nynorske skulekrinsar. Som i all krig er det både einskap og motseiing mellom åtak og forsvar. Det er avgjerande for utfallet om ein forsvarer stillingane når det trengst, og om ein går til åtak når vilkåra ligg til rette for det.

Særleg viktig vil t.d. dialektreisinga bli i så måte, for ho brøyster veg for nynorsken inn i område der han lite har vunne fram før. Det ville og vere ein slik offensiv framstøyt å føre målstriden inn i fagrørsla. Begge delar vil skape auka skjøn og sympati for norsken i dei delane av folket der med vitet har vore heller lågt i dette stykket før.

Allment større interesse og skjøn for målsaka vil vere til bate for den defensive skulemålsstriden. I neste omgang vil sikkert slik nyttenking gje grunnlaget for freistnader på å få innført nynorsk på stader der det aldri før har vore påtenkt. På hi sida treng vi sårt om å ha det grunnfestet som dei gamle nynorskområda er, om det. norske målet ikkje skal kome ut av skriftleg kultur medan vi kjempar for "allment skjøn" på andre kantar.

Om målorganisasjonane skal greie den infløkte kampen som ventar dei (meistre både åtak og forsvar, arbeid i bygder og byar, arbeid for norsk talemål og skriftmål), treng dei å utviklast til meir av kamporganisasjonar enn dei er i dag. Det inneber ikkje at dei skal ha noko meir "krevande", meir allment politisk program. Det inneber først og fremst at dei må ha eit klart program og at dei ikkje skyr open strid, open konfrontasjon med fienden. Riksmålsreaksjonen vil sjølvsgåt med stønad frå alle mørkemakter prøve seg att med opne overfall. Og dei driv sitt jammendaglege undergravingsarbeid. Det er viktig at målrørsla ikkje steller seg slik, medvite eller umedvite, at ho ikkje dreg over seg hets og vondord frå den kanten. At fienden går til åtak på oss, er ein god ting, ikkje ein därleg ting. Dess villare åtaka er, dess meir har vi oppnådd i arbeidet vårt.

KVA KREV MÅLREISINGA AV AKP(ml)?

Kommunistpartiet må gå fremst i kampen for norske mål. Vi må vedta ei langsiktig linje for målreising som går ut på å få norsken innsett som einaste riksmål i landet. I dag stiller målreisinga kommunistpartiet andsyntes særleg desse oppgåvene:

- 1) Vi må gjere ein medviten innsats for å få norsken inn i vår eiga presse, våre eigne flygeskrifter og bøker og vårt skriftlege vedskifte i partiet og med folk utanfor. Likeeins må vi telje folk som skriv i den progressive

pressa elles, til å bruke norsk. På denne måten kan vi vinne den lengtkomne tredjeparten for mālsaka, og ikkje minst vil folk venje seg til å sjå nynorsk på prent. I denne samanhengen må vi hugse på at vi er normgjevarar. Forma vi gjev parolane våre t.d. vil få konsekvensar for mālföringa til folk, må vi rekne med. Tenk berre på parolen "styrk fagbevegelsens kampkraft"! Etter kvart som han blir innarbeidd, får større stønad, vil vi oftare sjå han i skrift og høyre han framsagd - nettopp i den forma. Dette trass i at han bryt med norsk syntaks. Om vi derimot med ein gong hadde sagt "styrk kampkrafta til fagrørsla", ville ei slik fastfrosen formular som ei parole er, ha hjelpt med å heise den norske syntaksen fast.

2) Ansavret for å ta opp kampen for norsk i fagrørsla kviler på oss framom nokon. Det gjeld å gå i brodden for å snakke mālføre. I fagrørsla finn vi ofte ein særleg kronglete og danskleta skrivestil som vi må vere dei fyrste til å prøve å bryte med. Det gjer vi med å ta i bruk det norske skriftmålet. Vi må syte for å få ledd ut dei som sier at "arbeidsfolk led ikkje det som er skrive på nynorsk".

3) I skuleverket må vi gå fremst for å verne nynorsk skolemål, styrke norskopplæringa og kjempe for norsk fagnål. Det siste gjeld særleg på yrkesskular, universitet og høgskular. Såleis skaper vi skjøn for at ågangen frå anglo-amerikansk kan og må møtest.

4) Ikkje minst må vi gjere alt vi kan for å kveikje opp under og utvikle "dialektrørsla" som i dag gror fram meir eller mindre styrd framfor augo våre. Vi må få fleire til å seie "ikkje trakk på dialekten vår", og vi må få dei som sier det, til og å skjone at dei som trakkar på dialektane våre trakkar på det norske målet. Det er dette perspektivet dialektrørsla må sjåast i om ho ikkje skal dette i hop som ein sekks etter nokre år, slik Østlandsk Reisning gjorde. Om motseiinga mellom norsk og dansk er grunn-

motseiinga i den norske målstoda, er truleg motseiinga mellom norsk-dansken og dei norske mālföra (talemålet) hovudmotseiinga i dag. Det er den motseiinga folk flest til dagleg får kjenne på kroppen.

MALREISINGA ER MED PA A FREMJE SOSIALISMEN

Kampen for å verne om og reise norsk mål vil ta mange former og kjem til å gå for seg på mange avsnitt. Om han meir og meir blir ført av ei masserørsle, vil mālreisinga kunne vinne viktige einskildsigrar i åra som kjem. Vi vil kunne stanse tilbakegangen for norsk mål. Men ei slik masserørsle vil også vere ei objektiv kraft i den norske revolusjonen. Ho vil vere ein av dei mange bekkene som flyt saman med krav om eit anna tilstand, som gjer det støtt vanskelegare for monopolborgarskapet å halde fram som før, og som lærer stadig nye menneske om dei sanne draga til borgardiktaturet vi er underlagde. Mange mālfolk vil etter kvart sjå heilt klart at vi treng proletardiktaturet og sosialismen for at mālrørsla skal vinne varige sigrar. Men skal mālrørsla bli ei slik kraft, må vi passe på to ting. For det fyrste må proletariatet, og arbeidarparti, meir og meir bli leiande i den store mālfronten. Den proletære linja lyt kjempast igjennom. For det andre må vi arbeide ut frå at mālfolka høyrer heime i fleire klassar og sosialgrupper, og at alle desse må sameinast best råd på eit breitt mālpolitisk program. Å gjere mālrørsla til eit partipolitisk vedheng er ei dødslinje. Vi vil såleis kunne stå samla i kampen, samstundes som det vil finnast motseiingar og kamp om linjene innetter. Det vil sjølvsagt og skilje seg ut ein venstrefløy, ein midtfløy og ein høgrefløy. Målet for venstrefløyen (med gjelp av midtkreftene) må vere å gje Noregs Mållag og Norsk Målungdom til meir av kamporganisasjonar, trass i at høgrefløyen heilt sikkert kjem til å setje seg imot det, men utan at dei forlet fronten.

BREI, KAMPFØR FRONT MED
PROLETARIATET I LEIINGA

I brodden for den norske arbeidarklassen må arbeidarpartiet, AKP(m-l), djervt velje den revolusjonære linja for norsk målreising. Den proletære revolusjonen må gjennomføre den oppgåva den borgarlege revolusjonen sette opp, men ikkje fullførte:
full oppreising for det norske målet!

Ivar Aasen

på Karl Johan.

TILLEGG SKRIVE I NOVEMBER 1974

Av det som er sagt i artikkelen går det fram at to motsette linjer har kjempa om overtaket i den norske målstriden. Dei kan ha ovra seg i ymse former, men kan likevel dragast saman slik:

På den eine sida ei retning som har vilja fremje det norske målet slik det låg føre i dialektane og som ville at skriftmålet skulle byggjast på dei, ubunde av innstrengjarmålet. Den andre retninga har på ein eller annan måte gjeve plass for bokmålet (norsk-dansken) i strategien sin, og såleis har ho i ei eller anna form vilja gje heimstadrett for innstrengjarmålet i landet vårt. Til den siste retninga høyrer t.d. også sosialdemokratane Halvdan Koht og Berge Furre, som eg har vist. Det er desse to linjene som har ovra seg i den teoretiske striden i norsk målvitskap. Og den politiske striden har krinsa om strategiar som på ymse vis har teke utgangspunkt i ei av desse hovudstemmene.

Eg har meint at det var viktig å få fram nett denne motseininga, for her går nemleg skiljet mellom ei grunnleggjande rett og ei grunnleggjande galen linje. Den vegn Ivar Aasen valde, er den rette. Den grunnar seg på den norske målvitskapen, og han er djupast sett i samsvar med interessene til det norske folket. At Ivar Aasen var ein småborgar, og

at han berre hadde den borgarlege vitskapen å berge seg med (det gjeld og dei som arven opp etter han, mellom mange andre Gustav Indrebø), skal ikkje gjere oss hovudgalne. Det er ikkje slik at dei teoriane som borgarskapet utvikla før proletariatet tok til å hevde seg på det teoretiske området, er 100% uvitskaplege, og "ideologiske", slik t.d. revisjonistene Althusser meiner. Den norske målgranskingstradisjonen som Ivar Aasen grunnla (som forresten også folk som P.A. Munck må rekna til), har vært sterke vit-skaplege element i seg. Dette først og fremst takk vere konkret analyse av konkrete norske måltihøve. Dette er den sterke sida. Den veike sida har vore at denne tradisjonen sjølvsagt ikkje har kunne nyte godt av nokon allmenn materialistisk teori om språket, slik berre marxismen kan ale fram. Men det som framfor alt har hindra dei vit-skaplege elementa i Aasen-tradisjonen i norsk målgransking, er at dei til dessar ikkje har vorte tekne opp av den proletære masserørsla, vorte reinskja for dei metafysiske elementa som har fylgt med på lasset, og odla sterkare.

ANTI-SAMNORSK—FLØYEN I NOREGS MALLAG FØR KRIGEN

Linja å reise norsk på sjølvstendig grunnlag mot det tillempa innstrengjarmålet har vore ei berande kraft i målrørsla heilt sidan Ivar Aasen. Ho hadde prinsippfaste talsmenn som stridde konsekvent for å halde fast skiljet mellom norsk og norsk-dansk (tillempa dansk). Dei agiterte friskt for norsk mål. Dei gjorde eit godt arbeid med å odle eit ledig og brukande norsk skriftmål, som litteraturmål, som vitskapsmål og avismål. På mange måtar gjorde dei eit gjennombrot i det å få verkeleg levande ordlag og seiemåtar frå talemålet inn i skriftmålet, dei gjorde allvor av å gå til målføra for å hente fram tilfang til å gjere skriftmålet rikare med. Målføringa deira er ofte munnleg og velsigna fri for intellektualistisk tilgjerdsls (jfr. visse "folkemåls"-profetar i dag!). Dei reiste ein heilt rett motstand mot sam—"norsk"—strevet og hovudtanken bak 1938-reforma fordi dei såg at Koht-folka først og fremst var ute etter skriftmålsendringar som kunne føre bokmål og nynorsk i hop og at folkemålsagitasjonen langt på veg var sosial demagogi. Ikkje minst må det nemnast at mange av dei la svært stor vekt på nettopp dialektane i målpropagandaen. Hos Gustav Indrebø t.d. finn vi att svært mykje av den vyrndaden for dialektane som marxist-leninistane har vore førande i å kjempe fram i seinare år (jamvel om her og er snakk om vidareutvikling). I tråd med dette standpunktet, og som ei fylgd av det, la dei vekt på at dialektane laut ha eit samla uttrykk i skrift, ein skriftnormal bygd etter mønsterformprinsippet (eller "typeformprinsippet" som Indrebø seinare ville kalle det). Fleire av dei la ned mykje godt arbeid i å få fram vitskapleg materiale om norske målføre.

Med dette har eg nemt nokre gode sider hos ein del av dei folka som sto på anti-samnorsk-linja før krigen. Så spørst det om det ikkje er teikna eit for vakkert

31-bilete av denne fylkingen. Og det er det opplagt, fordi det er ein-sidig. Heile karakteristikken gjeld for det første truleg heller få folk, i alle fall om vi ser på toppfolka i målrørsla. Kanskje ikkje så mange fleire enn Gustav Indrebø og Torleiv Hann-aas. Og endå til dei beste var ikkje stødt så klare at det gjorde noko. For det andre er så at nokre av leiarane av denne fløyen var svarte reaksjonære både allment og i språkpolitikken sær-skilt. Også her var det slik at ein god tendens dekte ein dårleg (eller kanskje heller omvendt: det var den gode sida som var dekt av hi!). Det var ikkje fritt for at det fanst folk som hyste godhug for Fædrelandslaget, som spela ei aktiv reaksjonær rolle i Grønlands-saka, som stod for reaksjonær kulturpolitikk og som sjølvsagt hata og vanvyrde arbeidarklassen. Det er då snakk om reint borgarlege politikarar dette!

At den norske målreisingstanken vart berga frå undergang nett i dette noko "samansette" miljøet, må ha verka inn på den forma han overlevde i. Den rette linja var på alle måtar meinka av dei veikskapane jamvel dei beste av desse folka hadde. Dei var lite innstilte på å nå ut til folk flest med målreisingssideen. Dei skjøna ikkje (som dei borgarane dei var) at det berre var arbeidarklassen som kunne vinne siger for målreisinga, og dei brydde seg ikkje med å agitere andsynes arbeidarklassen. For dei var det storborgarane som driv verdshistoria, ikkje folket. Fiendskapen og vanvyrndaden andsynes folket var prega med borgarleg intellektualisme. Berre dei fekk drive målgransking og måldyrking, og gjere skriftmålet så "vakkert" og "full-kome" som dei berre kunne, fekk det no gå som det ville med folk flest. Det var ikkje så at dei tok utgangspunkt i den interessa arbeidarklassen og folket har av å vinne respekt for sitt norske talemål og for skriftmålet som byggjer på det. Dei dyrka målet for å kunne nytte det i einerom, skilt frå den "vålande hopen". Og når sume av dei tala for å

reise det norske nasjonalmålet, var det med metafysiske, borgarleg-nasjonalistiske (=sjåvinistisk) argument. Dessutan finn vi og mellom desse målfolka (til likt med Koht-folka) mykje ovtru om kva sjølvé forma på skrift-normalen har å seie. Begge leiarane undervurderte sterkt striden, massemobiliseringa for målet. Derimot hadde dei eit mystisk føresiv om at folk ville kome til nynorsken berre han vart "fylgjestreng" nok eller "folkeleg" nok. (Koht). Det tydlegaste døme på denne tankegangen finn vi mellom dei siste rotnande restane av den intellektualistiske og sjåvinistiske stemneleia som overvintra i Vestlandske Mållag. Der hevdar dei den dag i dag at nynorsken gjekk til atters etter krigen på grunn av 1938-rettskrivinga, og same kan det vere, for det er no likevel ikkje den "rette" nynorsken som går til atters!

Ein god del av leiarane i Noregs Mållag gjekk i grava utan at arbeidarklassen trong felle så mykje som ei tåre for den skuld. Men vi skal ikkje gløyme dialektikken. Anti-sammorsk-folka bar med seg eit av grunnelementa i norsk målreising: nynorsken må stå på eigne bein. Røkjer vi etter kva slags mål storparten av folket i Noreg snakkar, ser vi at her er tevling mellom to nasjonalpråk i landet med viktige systematiske skilnader. At dette gullkornet må leitast fram i ein møkahaug, er noko anna. Det er likevel ei vitskapleg sanning som arbeidarklassen må ta vare på når han skal forme ut ei linje for målreisinga. Det proletariatet har å gjere er å reinske denne sunne kjernen for skal, luke bort alt ugras, all sjåvinisme, sekterisme og falsk romantikk.

LITT OM NASJONALE KRAV OG ALLIANSAR

Mange opportunistar reiser bust så snart dei hører ord som "nasjonal", "nasjonale krav", "nasjonalpråk" osb. Dei som snakkar i positive ord og vendingar om slike ord og omgrep, blir straks

utpeikte som reaksjonære nasjonalistar. Dette er eit umåteleg farleg og tvert igjennom rote straumdrag som ovrar seg som ein mot-tendens i den progressive rørsla. I den imperialistiske tidbolken, og særleg med Noreg i den stillinga landet er i mellom svevande supermakter og andre imperialistar, kan det berre vere imperialismen og sosialimperialismen som kan ha glede av at det nasjonale medvitjet blir sløva. Opportunistane gjer den lagnadstunge feilen å blande ihop progressiv proletær nasjonal politikk med borgarleg nasjonalisme, med sjåvinisme. Vi kommunistar stiller alltid spørsmålet om klassehåtten i eit nasjonalt krav når vi tek stilling til det. Vi spør: kva for ein klasseallianse har interesse av å fylke seg til nasjonal rørsle? Bruker vi klasseanalysen som metode, gjer vi ikkje den feilen å stille oss sekterisk avisande til progressive nasjonale rørsler og krav. Vi hamnar heller ikkje i garnet til reaksjonære borgarlege demagogar som spelar på nasjonale strengar.

På den 19. kongressen til SUKP(b) i 1952 sa Stalin m.a.: "Før var borgarskapet rekna som leiaren for nasjonen. Det heldt opp rettane og sjølvstendet åt nasjonane, sette slikt "framom alt anna". No finst det ikkje ein flekk att av det nasjonale prinsippet. No vil borgarskapet selje dei nasjonale rettane og sjølvstendet for dollars i byte. Det har kasta banneret for nasjonalt sjølvstende og nasjonal sjølvråderett over bord. Utan tvil har det falle på dykk, talsmenn for kommunistiske og demokratiske parti, å lyfte det opp og bere det framover, dersom de ynskjer å bli patriotar for landet dykkar, dersom de ynskjer å bli leiarane for nasjonane. Det finst ingen andre som vil lyfte det."

Dette er heilt rett oppsummert av det skiftet i tilhøvet til nasjonen og dei nasjonale kråva som har skjedd i den imperialistiske tidbolken. I dette synet har Stalin fått varm stønad av andre leiarande leninistar. Mao

Tsetung snakkar om at "gode patriotiske handlingar" er til-lempinga av internasjonalismen i Kina. Og: "Det særlege innhaldet i patriotismen er det historiske vilkår som avgjer." (Kinas Kommunistiske partis rolle i den nasjonale krigen. 1938).

Likeeins seier Enver Hoxha at "sidan arbeidarklassen er den mest revolusjonære samfunnsslassen, kan og må han stille seg i fremste rekka og ta leiinga ikke berre i striden for sosialismen, men og i striden for demokrati og nasjonalt sjølvstende." (Melding til 6.landsmøtet i Arbeidarpartiet i Albania. 1971). (alle tre omsetjingane er sjøl-laga.)

Ut frå dette er det sjølvsagt rett for arbeidarklassen å gå i allianse med folk som fører fram rette nasjonale og demokratiske krav. Gustav Indrebø hørde oppлагt til den beste luten av dei målstrevarane som gjekk imot sam-norsk- og tilnærningslinja. Kra-vet om oppreising for norsk mål var eit objektivt rett krav, fordi det samsvarer med interessene til arbeidarklassen og det store fleirtalet i Noreg. Hos Gustav Indrebø og finn vi element av metafysisk og borgarleg-nasjonalistisk argumentasjon for kravet.

Men samstundes seier han greitt i frå om at nasjonalmålet må reisast fordi det er det målet folk flest snakkar og fordi det er folk flest som er tente med å få norske oppreist (jfr. sitatet på framsida!). Denne grunngjeving er eit brukande svar på det spørsmålet kommunistene alltid stiller: kven for? Til skilnad for ymse andre målhøvdinger var Indrebø ikkje fiendsleg innstilt til arbeidarklassen. Tvert om: han kom denne klassen så langt til møtes som vi nesten kan vente av ein liberal borgar. Men han kom venteteg ikkje lenger enn at proletariatet var ein "lidande" klasse, ikkje den leiane klassen (men det har no forresten ikkje SF med sitt "sosialistiske" ut-gangspunkt heller gjort). (Les brosjyren "Målsaki frå social synsstad" av Gustav Indrebø!)

Vi har sett litt på dei ulike borgarlege stemneleiene i målrør-sla. Vi har lært at vi må døme dei etter korleis dei tok stil-ling til den grunnleggjande mot-seininga i det norske målproblemets sjá etter om dei bar fram linjer som i hovudsak var galne eller rette. Vi må skilje denne omdøm-inga i nokon mon frå kva slag politisk syn og verdsåskoding dei elles representerte.

Sannorsk-linja var eit feilspor. Ho var avla beinvegs av sosial-demokratisk klassesarbeidspoli-tikk allment og innebar knefall for innstrengjarmålet. Ho førte målreisingsa ut i stort uføre etter krigen, meinka målkampen i heile etterkrigstida og er fram-leis eit stort trugsmål for målrørsla. Ser vi på heile den vak-nande målfronten under eitt, er kanskje nett denne linja hovud-trugsmålet i dag. Ho er ei klar høgre-linje. Men sidan ho stundom blir framboren i "venstre"-form, innpakka i "sosialistisk" demagogji, kan ho vere noko van-skelegare å avsløre enn den meir ope reaksjonære (men ikkje meir reaksjonære) intellektualistiske og sjåvinistiske sekteristlinja.

PROLETÆR SJØLVRANSAKING

Som det tidligare er sagt: Det var det at ei galen hovudlinje vann fram i arbeidarrørsla, som gjorde at arbeidarklassen ikkje vart ei nemnande kraft i norsk målreising. Derfor er det overlag viktig å leggje vekt på striden mellom dei to politiske linjene i målspørsmålet. Opportunistane seier: "rørsla er alt, målet er ingenting". Kommunistane seier at det ikkje er nok å flytte beina, dei må flyttast i rett lei. Det er såleis opportunisme å gjere knefall for den første og beste spontane ideen som kjem fram om språkspørsmål - endå mellom arbeidsfolk. Det er borgarskapet som har dominert (om ikkje hatt hegemoni) i propagandaen om desse sakene i arbeidarklassen (jfr. sosialdemokratiet). Der har aldri vore noko proletært senter i

norsk målreisingssøge. Noko slikt held på å vekse fram no, i og ikking AKP(m-l). Striden for ein rett kurs må derfor takast, og det grundig og samvitsfullt. Og vi treng både eldhug og stort tolmod i det arbeidet.

Proletariatet er nøydd til å summere opp dei stridane som har vore førte om linja for målreisinga før. I samband med det er det verdt å nemne at arbeidarklassen må ta på seg ansvaret for sine historiske feil og manglar. Sume har lagt følt stor vekt på at målrørsla ikkje har makta å trekke til seg arbeidarar i nemnande grad, og har lurt mykje på kva gale som vart gjort frå målrørsla si side. Eg meiner det er å leggje tyngdepunktet i den historiske oppsummeringa på feil plass. For det fyrste har ikkje proletariatet andre enn seg sjølv å leggje ansvaret på. Det kan ikkje hyse voner om borgarskapet eller småborgarskapet skal kome til hjelp og leggje ei rett proletær linje på bordet. Det må granske sine eigne veikskapar (politiske, teoretiske) og historiske mistak i lys av konkrete historiske vilkår. For det andre var det "arbeidarrørsla" som var på offensiven i høve til målrørsla i tjue- og trettiåra, ikkje motsett. Var det ikkje slik at den sosialdemokratiske avsporinga vann fram i målrørsala? Atter vert spørsmålet om linja avgjerande.

Kvifor kom ikkje arbeidarklassen betre i veg med målreisinga? Dette viktige spørsmålet kan vi knapt gje noko fullgodt svar på no. Men eg trur eg veit kvar vi kan finne eit svar: i Noregs Kommunistiske Parti. Dette partiet vart etter 1923 det røynlege proletære hovudkvarteret i Noreg. Det utvikla ei rad med gode eigen-skapar og vart ei opplagt leiande kraft i mange av dei kampane arbeidarklassen førte i mellomkrigstida. Det var den einaste von arbeidsfolk kunne ha, svikne som dei var av det heilt borgar-

-34-
lege og plukkrotne DNA. Men: NKP greidde vel knapt å vekse til eit verkeleg bolsjhevikparti av det slaget. Lenin og Stalin smidde i Sovjet. Det leid av mange sekteriske feilar (t.d. i det nasjonale spørsmålet). Det var dårleg skult i marxismen-leninismen og lite sjølvstendig. Og det vart aldri skikkeleg ført til å gje allsidig leiing åt proletariatet og dei arbeidande massane. Mål-spørsmålet var eit slikt område partiet aldri makta å ta hand om.

I praksis kom det mykje godt til å dilte i rova til DNA i dette spørsmålet, og kunne vel stundom vere vel så ille (jfr. NKP-representanten som røysta imot måljamnstillingsvedtaket i Stortinget i 1930 ut frå omsynet til arbeidarklassen!).

I dei stridane arbeidarklassen fører i dag - i den økonomiske kampen, i imperialismen, i striden for sosialismen - er det eit hovudspråkmål å rette kvasse åttak på alle ovringar av sosialdemokratiske politiske linjer, sosialdemokratisk tenking, enten det no er i høgre eller venstre-avbrigde. Dei politiske retningane som både DNA og SV representerer, må gjerast til mindretalsretningar i arbeidarrørsla, og til slutt tynast heilt. Kommunistane må føre ein langvarig og intens kamp for å få arbeidarklassen til å bryte prinsipielt og endeleg med sosialdemokratiet, den borgarlege røysta i arbeidarrørsla. Knefall for sosialdemokratiet er knefall for fienden.

Dette gjeld på alle dei omkverver der klassen står i kamp, såleis og i målstriden. Den som i dag umakar seg med å kome dragande med høgresosialdemokraten Halvdan Koht, spring srørend til monopolkapitalen og målber ikkje interessen til arbeidarklassen i målspørsmålet. Det er himmelropande gale å snakke om "borgaren". Indrøbø og "sosialisten" Koht. Dei var borgarar begge, den sistnemde i kvassare motsetning

til arbeidarklassen enn hin. La det bli sagt endeleg farvel til borgarlege politikarar i raud frakk som Koht, Tranmål og Ny-gårdsvold og andre tjon! x)

-35-

x) Tjon= skadegjerande dyr og menneske, godt brukande om arge sosialdemokratar (eit "høghorsk" skjellsord frå smaua i Bergen; jfr. tyne).

FOLKEMÅL ELLER NASJONALMÅL

"På den eine sida står den demokratiske målflokkene. Dei ser den røyndomen i augo at inga av dei offisielle målformane svarar heilt til talemålet i landet i dag. Dei ser det som ei samfundsoppgåve å leggja skriftmålet så nær tale-målet som råd er. I samsvar med måltanken vil dei lyfta folke-målet opp til herrerett i sam-fundet, og med folkemålet meiner

dei det målet som lever på folke-munn hjå fleirtalet her i landet, hjå arbeidarar og bønder. Deira politikk i formspursmålet blir å forme ein normal som til kvar tid er i beste samhøve med nynorsk talemål.

På den andre sida står ein aristokratisk veng med storbønder, professorar, prestar, poetar, skulefolk. For dei synest ein

spesiell nynorsk skriftnorm å vera hovudsaka. Dei har mangt sams med bokmålshøgre desse folka: ... Dei vil begge gjerne vera nasjonale, målfolka helst norrøne, og dei er begge reaksjonære. Ikkje sosial reising og folkeopplysning, men norskdomskravet er det sen-

trale i målstriden for desse målaristokratane. Og striden mellom målhøgre og bokmålshøgre blir ein nyttelaus strid om ord og former som ålmenta står likesæl andsynes."

Ukjent forfattar
i Mål og Makt 1935

INNLEIING

Dette innlegget låg opphaveleg føre som ei nokså grundig gjennomgåing av grunnlaget for ei folkemålsline i målstriden. I denne samanhengen ville dette sprengje rammene for diskusjonen. Vi har difor samla oss om dei mest sentrale punkta og om dei viktigaste ankemåla vi har mot den såkalla nasjonale lina for målstriden.

Diskusjonen er ikkje ny. Heilt frå vi fekk dei første spirene til ei målrørsle her i landet, har motsetninga mellom folkemålsfolka og nasjonalmålsfolka lege der. Mestedelen av tida har ho ulma under overflata, til tider har ho kome ope fram. I målrørsla har den nasjonale lina stort sett vore den dominerande. Vi hevdar dette kjem av at målrørsla i hovudsak har vore ei småborgarleg rørsle og at den nasjonale lina for målstriden, også slik ho er presentert i skrivet "Norsk målreisings-kamp mellom to vegar", er småborgarleg og ueigna for ein kommunistisk strategi i målspørsmålet.

NOKRE UTGANGSPUNKT

Vi må gå ut frå at det er semje om det meste Stalin seier i artikelen "Om marxismen i språkvetenskapen", slik som at språk høyrer saman med og er eit vilkår for å leve i samfunn. Vidare at språket ikkje er knytt til ein viss produksjonsmåte, at språket korkje høyrer til basis eller overbygning, at språket er felles for alle klassane i eit samfunn. Bruken av ordet språk i denne samanhengen treng kanskje ei nærrare forklaring. Språk tyder her system eller struktur.

Så snart eit språk kjem opp, utviklar det seg indre lover for bruk og utvikling av det. Av desse lovene er det særleg grunn til å peike på dei syntaktiske (måten å seie noko på). Saman med resten av grammatikken, er seiemåten og det grunnleggjande ordtilfanget det som ber språket vidare og gjer det skjøneleg og i prinsippet brukande for alle.

Men det må kraftig understrekast at det ikkje er den grammatikken og skrivemåten språkvitskapen til kvar tid set opp som er det av-

gjerande. Den språkvitskaplege tradisjonen i Norge er og har vore borgarleg. Ein treng ikkje gå lengre enn til sin eigen skulelærdom for å finne ut dette.

Språkvitskapen i Norge er blitt brukt mot folket sitt språk og folket sine interesser. Vi synest difor at det er påfallande at dei som står for den nasjonale lina ser ut til å feste ein nesten uavgrensa tillit til denne språkvitskapen.

Det avgjerande er korleis dei språklege lovene faktisk er, korleis dei viser seg i det verkelege livet. Dette er det språklege grunnlaget for den tilsynelatande einskapen mellom klassane i høve til språket. Denne einskapen botnar i at eit språk må ha, og har, indre lover. I dette ligg det at det er uråd å setje seg særleg ut over desse lovene utan at språket vert ubrukande som omgangsmiddel mellom menneska. Strukturen set såleis grenser for språkbruken. Den borgarlege språkvitskapen går stort sett ut på å få folk til å tru at strukturen i språket er annleis enn han er i det verkelege livet.

Det er også grunn til å peike på at det også i språket finst indre motseiingar. Språk kan påverkast og det kan utviklast. I språkdebatten gjennom tidene har det vore ein kraftig tendens til å sjå på utvikling som eit vonde i seg sjøl. Dei nasjonale språkpolitikarane vil gjerne halde språket så reint og norsk at det ikkje er

måte på. Dei nektar å sjå i augene at vi har hatt ein kraftig påverkanad frå dansk i norske og at dette har ført til endringar i det norske språket. Noko anna er at det stadig går føre seg ein kamp om retninga av utviklinga. Denne har ei språkleg side - den at vi kan sjå at språket vert påverka i ei viss lei. Det ser ut til at dei som står på den nasjonale lina legg størst vekt på denne. Folkemålsforskjemparane hevdar at det er klasseinteressene bak som er dei viktigaste - det er her vi kan sjå grunnlaget for og løysinga på språkspørsmålet.

KVA ER FOLKEMÅL ?

Vi er blitt møtte med innvendinga: omgrepet folkemål finst ikkje i lingvistikken. Vi vil gjerne svare: sjølsagt. Så lenge vi har ein borgarleg lingvistikk er det berre naturleg at omgrepet folkemål ikkje finst. Borgarskapet er ikkje interessert i eit omgrep som påpeikar klasseinteressene i språkspørsmålet. Har du sagt at det er noko som er folkemål, har du og sagt at det er noko som ikkje er folket sitt mål. Seier du at det berre finst nasjonalmål, er det litt for lett gjort å tenkje at borgarskapet og resten av folket har samanfallande interesser i språkspørsmålet.

For oss er folkemål/ufolkeleg mål omgrep som svarer til dei språklege motsetningane som finst her i landet og difor hovudkategorien i språkstriden.

Folkemålet er det levande språket - daglegtalen til folk flest. Talemålet er det mest brukte og mest brukande språklege uttrykket folk flest har. Å vedkjenne seg til ei folkemålsline tyder å ta utgangspunkt i dette både i synet på språkspørsmålet allmennt og i synet på skriftmålet. Dei fleste nyttar ikkje skriftmålet dagleg, og har vanskår med å uttrykkje seg like treffande skriftleg som munnleg. Det er i folketalen det norske språket lever og utviklar seg.

Dette har og følgjer for synet vårt på skriftspråket. Vi står det nynorske skriftmålet fordi det er det beste skriftelege uttrykket for folkemålet, ikkje fordi det er allment "norsk". Nynorsken er ikkje folkemålet - han samanfattar og uttrykkjer det i skriftleg form. Det gjer ikkje bokmålet. Dette har sjølsagt nær samanheng med at bokmål har dansk opphav. I dette tilfellet har vi samanfall mellom det unasjonale og ufolkelege.

Vi kan kanskje forklare samanhenget mellom det nasjonale og det folkelege gjennom å sjå på korleis dei nasjonale skriftspråka vaks fram. Grunnen til at det var viktig å skape desse, var sjølsagt at desse nasjonane ikkje hadde sitt eige skriftspråk. Dei vart stort sett til i kamp mot framande skriftspråk (særleg latin). For det framveksande borgarskapet var dei nødvendige for å skape ein nasjonalstat og ein nasjonal ka-

pitalisme. Men dei nasjonale skriftspråka var sjølsagt og eit stort framsteg for massane i folket. Det nasjonale skriftspråket var i alle høve nokonlunde skjøneleg for dei dersom dei lærde å lese og skrive. Vi kan seie det slik: dei nasjonale skriftspråka var eit framsteg fordi det var større samsvar mellom dei og folketalen. Historisk sett var dei nasjonale skriftspråka eit kjempesteg framover for massane, men det var ikkje deira skriftspråk. Det var ikkje eit skriftspråk som massane hadde forma i si eiga interesse. Det var skapt av og for borgarskapet, og var ikkje folkeleg. Det var ikkje den folkelege seiemåten og dei orda folk brukte som var grunnstommen i desse språka. Nokon fullgod reiskap for folk flest var det ikkje.

SPRAKET I KLASSEKAMPEN

Alle er samde om at språket er ein reiskap og eit vilkår for menneskeleg omgang. Alle er og samde om at språket kan nyttast til å tene visse klasseinteresser. Spørsmålet blir så korleis vi skal finne fram til grunnlaget for språkspørsmålet og den forma det til kvar tid har. Vi hevdar at det ikkje går an å avgjere klassekarakteren til språkspørsmålet gjennom å sjå berre på endringar i språket, heller ikkje gjennom å sjå på tilhøvet mellom menneske og språk. Berre med å sjå på desse gjennom tilhøvet mellom

menneska, dvs. mellom klassane kan vi få ei skikkeleg forståing for kva det dreiar seg om. Endringar i språket kan vere eit resultat av språkundertrykking, men seier ikkje noko om kven det er som undertrykkjer og kven som er undertrykte. Gjennom å studere tilhøvet mellom menneska og språket kan vi finne ut at nokon har hand om språket, andre ikkje, men ikkje om kvifor det er slik. Vi må difor gjere ein klasseanalyse av språkspørsmålet. Eit døme kan klårgjere kva vi meiner. Språket som system kan liknast med ein institusjon som t.d. teatret. I seg sjøl (som institusjon) har ikkje teatret nokon klasse-karakter. Teatret kan nyttast både av borgarskapet og arbeidar-klassen. Det som er avgjerande, er kva for klasse som sit med makta og faktisk nyttar teatret til å tene sine klasseinteresser. Vår påstand er at dei som står på den nasjonale lina i språkstriden i hovudsak tar utgangspunkt i reint språklege tilhøve når dei analyserer språkstriden. Meir om dette seinare.

Det første vi må slå fast er at språkundertrykkinga har mange former. Den nasjonale er ei av dei. Også nasjonalmålsforkjemparane er samde i at motsetninga nasjonal/unasjonal slett ikkje fangar opp i seg all den språkundertrykkinga vi har idag. Til dømes kan det nasjonale skriftspråket nynorsk godt nyttast som undertrykkingsmiddel. Dersom vi

ser på departementsnynorsk og avisnynorsk er ikkje dette særleg vanskeleg å skjøne. Den ideologiske undertrykkinga gjennom språket (formann, arbeidsgjevar osv.) kjem i det heile ikkje nær denne motsetninga. Men likevel hevdar dei som står på den nasjonale lina at det berre kan finnast undertrykte nasjonalspråk. I første omgang kan dette få stå som ei gáte, men det er all grunn til å påpeike at det og står i grov motstrid til røynda. Vi trur ein kan kome mykje nærrare denne gjennom å sjå på språkundertrykkinga som ein strid mellom dei som undertrykkjer folkemålet og dei som vert undertrykte. Likevel kan det sjølsagt vere slik at hovudforma for språkundertrykking idag kan vere nasjonal. Men då har vi alt redusert striden til eit spørsmål om kva hovudform språkstriden idag har. Og da må vi og få lov til å slå ihel tanken om at det berre er nasjonalspråk som kan undertrykkjast, og vidare slå fast at språkstriden i grunnlaget er ein sosial strid - ein strid mellom klassane i eit samfunn - og ein strid som kan gå føre seg i ulike former, ikkje berre den nasjonale. Dersom vi er samde om dette, har vi alt gått eit langt steg framover. Då må det og vere lov til å hevde at denne striden i hovudsak står fram som ein strid mellom det folkelege og det ufolkelege.

LITT HISTORIE

Utgangspunktet for den norske språkstriden var på den eine sida eit norsk folkemål, uttrykt gjennom dialektane, og eit dansk skriftmål på den andre. Den danske herskarklassen heldt oppe denne undertrykkinga. Når så det norske borgarskapet voks sterkare, måtte dei ta standpunkt til korleis denne motsetninga skulle taklast. Det utvikla seg ulike liner i borgarskapet på dette spørsmålet. Ei var å halde på dansken slik han var. Denne fall nokså snart - det var politisk og praktisk uråd.

Dei andre linene vart ståande mot kvarandre ei tid. På den eine sida hadde vi fornorskingsfolka som ville halde på grunndraga i dansken, men gi han ein norsk farge utanpå. I høve til den reine danskelina var dette sjølsagt eit framsteg. På den andre sida hadde vi ein fraksjon som ville skape eit nytt skriftmål på ein noko uklår norsk (helst norrøn) grunn. Målet deira var å gi Norge eit skriftspråk på line med t.d. Danmark og Sverige. Men ingen av desse linene hadde som mål å gi folket eit skriftspråk dei kunne nytte utan vanske. Dette er forsåvidt ikkje særleg rart, ettersom det var ein borgarleg-demokratisk revolusjon dei skulle fullføre. I alle høve vann fornorskingslina, og blei stående som borgarskapet si hovudline.

Ei line som var i massane si in-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2016

teresse, ville gå ut på å gi Norge eit skriftspråk som var nasjonalt og folkeleg. Ivar Aasen sto i hovudsak på denne lina. Aasen la tidleg fram eit revolusjonært program for skapinga av eit norsk skriftspråk. Dette skulle vere ei samanfatting av folkemålet i skriftleg form. Men seinare gjekk Aasen noko bort frå denne lina. Han la då etter press frå borgarar og etter ei jamføring med grannelanda våre om til ei meir borgarleg-nasjonal line, med hovudvekt på gamalvorne dialektar og sterke normering. Dette er fullt forståeleg i ein borgarleg revolusjon, der det var om å gjere å få dei progressive delene av borgarskapet med på å gi Norge eit nasjonalt skriftspråk.

Og det er i alle høve sikkert nok at målreisinga på denne tida var ei borgarleg-demokratisk rørsle. Like sikkert er det at striden for å reise eit norsk skriftspråk var ein nasjonal strid. Det var ein strid mot restane av det danske herreveldet i Norge, ein strid for å styrkje det norske borgarskapet i høve til det danske og svenske. Nettopp dette var jo målet for den borgarleg-demokratiske revolusjonen - å vinne heimemarknaden for vareproduksjonen og skape ein nasjonalstat for å tryggje dette. Det er ikkje noko mål for den borgarlege revolusjonen å gi massane eit skriftspråk dei kan nytte. Det er ikkje noko nødvendig vilkår for nasjonalstaten.

staten at ein har eit slikt. Det er nok at folk faktisk talar same språket. (Både Marx, Lenin og Stalin har sagt dette.) Difor vil eg og hevde at dei som seier at målstriden i Norge er ein leivning frå den borgarleg-demokratiske revolusjonen, tar grundig feil. Det er rett at striden oppsto då, men det tyder ikkje at vi ikkje har hatt språkundertrykking både tidlegare og seinare. Ein må leike blindebukk for ikkje å sjå at språkundertrykkinga og ulike former for språkundertrykking følgjer med klassestaten kvar han er og når det enn er. Å gjere målstriden til einast ein nasjonal strid med bakgrunn i eit uløyst problem for den borgarleg-demokratiske revolusjonen, er å redusere målstriden til eit spørsmål den norske arbeidarklassen må ta over frå eit døyande borgarskap fordi borgarskapet ikkje gadd å gi Norge eit nasjonalt skriftspråk. Eg hevdar at den norske arbeiarklassen har heilt særlege interesser i språkspørsmålet. Desse skil seg både frå dei interessene borgarskapet hadde i den borgarleg-demokratiske revolusjonen og dei interessene ein kan leie ut av språkstriden som ein nasjonal strid under monopolkapitalismen.

La oss seie det slik: det norske borgarskapet har aldri vore interesserte i å gi Norge eit nasjonalt skriftspråk, dersom ein med nasjonalt meiner det som faktisk er felles i folket sitt

tisk er felles i folket sitt språk i nasjonen. Å vise til andre nasjonar som fekk sitt nasjonale skriftspråk i den borgarleg-demokratiske revolusjonen er heilt på sida. Ingen av desse fekk eit skriftspråk som på nokon måte var nasjonalt i denne meiningsa av ordet. Sjølsagt. Borgarskapet er sjøl interessaert i å ha hand over språket. Det har dei ikkje dersom det er folket sitt språk som er rådande på alle område. Å gi Norge eit nasjonalt skriftspråk i denne meiningsa av ordet er ei særeigen oppgåve for den norske arbeiarklassen i striden for den sosialistiske revolusjonen, og har ingenting med fullføring av den borgarleg-demokratiske revolusjonen å gjere. Om så var tilfelle, ville det ifølgje dei marxistiske klassikarane ikkje finnast ein einaste nasjonalstat i heile verda.

Ein annan hake ved sakar er at bruken av ordet nasjonal i denne tydinga ikkje er særleg god. Omgrepet nasjonal er i hovudsak knytt til den historiske eininga nasjonalstat. Når EEC-trugsmålet var eit nasjonalt trugsmål, var det fordi sjølråderetten (retten til å eksistere som nasjon) var truga. Det var den historiske eininga nasjonalstaten Norge som var truga av utsletting. Og den norske nasjonen femner dessverre og om det norske borgarskapet og deira språk. Å skape eit nasjonalt skriftspråk, og verne den norske nasjonen

norske nasjonen sitt språk, vil og tyde å ta borgarskapet sitt språk med i rekninga. Når vi står framfor eit nasjonalt trugsmål av EEC-typen, er vi nøydde til å gjere dette. For å seie det på ein annan måte - engelsk skriftspråk vil vere ei tyngre bør for den norske arbeiarklassen enn bokmål er. Men ein strid av denne typen er ein midlertidig forsvarsstrid. Det vi er interesserte i å verne, og som vi veit vi kan verne betre i nasjonalstaten Norge enn i den fleirnasjonale staten EEC kan bli, er det norske folkemålet, det norske folket sitt mål - ikkje medrekna borgarskapet sitt. Den norske nasjonalstaten er nå eit vern mot imperialisme, kor därleg det enn er, - det norske nasjonalpråket, irekna borgarskapet sitt, er eit betre alternativ enn eit EEC-språk.

Nå vil straks alle fyke ut og seie at det norske borgarskapet sitt språk er dansk, og dermed ikkje nasjonalt. Det høyrest veldig overtydande ut. Men det er nok ikkje det likevel. For det første er det opplagt urett å seie at undertrykkjarspråket (bokmål, riksmål, normert tale-mål) er dansk. Det har dansk opp-hav, men står nå fram som eit bastardspråk utan livets rett korkje som dansk eller norsk. Det blir halde kunstig liv i av det norske borgarskapet, med monopolborgarane i spissen.

For det andre, og det er det viktigaste, må vi ikkje sjå oss blinde på kva reiskap borgarskapet nyttar når dei undertrykkjer. Det er utan vidare rett at den språklege motsetninga mellom dansk og norsk ikkje er løyst. Men det kan ikkje vere den språklege motsetninga som kan vere den avgjerande for oss når vi skal lage ein klasseanalyse i språkspørsmålet. Vi må sjå på klassesgrunnlaget for undertrykkinga. Og det er slett ikkje noko dansk borgarskap. Det er det norske borgarskapet med monopolborgarskapet i spissen. Dei nyttar eit middel som har eit unasjonalt opphav til å undertrykkje med. Men det har vi hundrevis av andre døme på og, - utan at vi difor finn på å kalle det nasjonal undertrykking. Difor vil eg då og hevde at språkstriden idag i hovudsak er ein strid mellom folkeleg språk og ufolkeleg språk, dvs. ein strid mellom det norske folket og deira språk på den eine sida og borgarskapet, då særleg monopolborgarskapet, og undertrykkjarspråket på den andre. Det er etter mi meining tull å snakke om at det norske borgarskapet sjøl er undertrykt språkleg av bastarddansken så lenge dei har objektiv interesse av at denne undertrykkinga vert halden ved lag. Det er omlag like lurt å seie at borgarskapet sine menn er undertrykte av mannsrolla, og at dei difor ikkje har interesse av at denne vert halden ved lag.

Vi er difor nøydde til å konkludere med at den norske nasjonen sitt språk både omfattar det norske folkemålet og undertrykkjarspråket. Dersom ein ser på kva språk som er i bruk i Norge, er det vanskeleg å unngå å sjå dette. Det særeigne ved den norske språksituasjonen er at vi på grunn av ei halvkolonial fortid har eit språk med utanlandsk opphav som undertrykkingsspråk. Men nå må ein slutte å tru at den norske

språkundertrykkinga vert nasjonal til evig tid på grunn av dette. Klasseinnhaldet i språkstriden idag er så opplagt ein strid mellom det norske folket på den eine sida og borgarskapet på den andre. Meir søreigent er det ikkje. Kommunistane sitt mål for språkstriden blir difor å slåss mot alle former for språkundertrykking - ikkje å reise ei nasjonal rørsle for at Norge skal bli meir norsk.

A. O.

MARXISMEN OG SPRÅKVITENSKAPEN

Av JOSEF STALIN

Ei gruppe unge kamerater har oppmoda meg om å uttale meg i pressa om språklege spørsmål, særleg då marxismen sitt tilhøve til språkvitskapen. Sjølv er eg ikkje språkforskar og kan då sjølvsagt heller ikkje gje kameratane heilt fullnøyande svar. Når det gjeld marxismen i språkvitskapen, så er eg direkte engasjert i dette emnet, som i andre greiner av språkvitskapen. Difor har eg gått med på å svare på ein del spørsmål som kameratane har stilt meg.

Spørsmål: Er det så at språket er ein overbygnad over basis ?

Svar: Nei, det er ikkje rett.

Basis er det økonomiske systemet i samfunnet på eit gitt utviklingssteg i historia. Overbygningen er dei politiske, rettslege, religiøse kunstnarlege og filosofiske ovringsane i samfunnet, og dei politiske, rettslege og andre slags institusjonane som svarar til desse.

Kvar form for basis har ein tilsvarande overbygnad. Basis i det føydale samfunnssystemet har sin overbygnad, sine spesielle politiske, rettslege og andre ovringer med tilsvarande institusjonar, basis i eit kapitalistisk samfunn har sin overbygnad, i eit socialistisk samfunn har han sin. Dersom basis vert endra og gjort

om inkje, følgjer det at overbygnaden vert endra og gjort om inkje. Dersom ei ny basisform stig fram så fører det med seg at ein tilsvarende overbygnad vert til.

På dette punktet er språket grunnleggjande ulikt overbygnaden. Ta no til dømes det russiske samfunnet og det russiske språket. I dei seinaste 30 åra har den gamle kapitalistiske basis i Russland gått til grunne, og ein ny sosialistisk basis er vorten bygd opp. I samsvar med dette er overbygnaden over den kapitalistiske grunnvollen (basis) gjort om inkje, og ein ny overbygnad er skapt som svarar til ein sosialistisk basis. Dermed kom det nye institusjonar i staden for dei gamle politiske, rettslege og andre institusjonane. Men trass i dette vart det russiske språket verande i hovedsak som det var før Oktoberrevolusjonen.

Kva er vorte annleis i det russiske språket i denne tida? I ei viss mon er ordskatten i det russiske språket endra. Det har kome til mange nye ord og uttrykk etter kvart som den nye sosialistiske produksjonen har vokse fram. Vi har fått ein ny stat, ein ny sosialistisk kultur, eit nytt sosialt miljø og ein ny moral, og alt dette har verka inn på språket. I samband med utviklinga i teknikk og vitskap er innhaldet i mange ord blitt ei anna, dét har fått ei ny omgrepsmessig tyding. Nokre gamaldagse ord er gått ut av vokabularet. Men det grunnleggjande ordtilfangeset og den grammatiske bygnaden har ikkje endra seg eller blitt ombytt med eit nytt ordtilfang og ein ny grammatikk, sidan den kapitalistiske basis vert avskaffa. Tvert om står dei ved lag i sin heilskap, og utan nokre vesentlege endringar. Dei står ved lag som eit grunnlag for det moderne russiske målet.

Vidare. Overbygnaden vert skapt av basis, men det tyder slett ikkje at han berre speglar av basis, at han held seg passiv,

nøytral eller likesæl overfor lagnaden til grunnvollen sin, lagnaden åt klassane og den karakteren systemet har. Tvert om, når overbygnaden er blitt til vert han ei svært aktiv kraft. Han hjelper grunnvollen sin aktivt med å ta form og konsolidere seg, tek alle åtgjerder i bruk for å hjelpe det nye systemet å gjere om inkje den gamle grunnvollen og dei gamle klassane.

Annleis kan det heller ikkje vera. Overbygnaden vert skapt av basis med det føremålet å tene han aktivt, å hjelpe han med å ta form og konsolidere seg. Like eins kjempar overbygnaden aktivt for å kaste den gamle grunnvollen og den overbygnaden som hører til, på båten, for dei här overlevd seg sjølv. Det trengst berre at overbygnaden gjev opp denne tenarrolla si, går over frå aktivt forsvar av basis til like-sæle mot han, til like-sæle andsynes klassane, før at han skal misse kvalitetene sin og ikkje lenger vere ein overbygnad.

Språket skil seg i så måte grunnleggjande frå overbygnaden. Språket er ikkje avla av den eine eller den andre grunnvollen i eit gitt samfunn, men av heile utviklinga av samfunssoga og historia til basis gjennom hundreåra. Det er ikkje skapt av nokon einskild klasse, men av samfunnet som heilskap, av alle samfunnsklassar, gjennom strev i hundre-tals generasjonar. Det er ikkje skapt for å dekke behov i nokon einskild klasse, det skal dekke behov for heile samfunnet og vere alle samfunnsklassar til gode.

Nettopp difor er det blitt til som eit einskapleg språk for heile samfunnet, sams for alle samfunnsmedlemmer som eit sams språk for heile folket. Språket si rolle som tenar i omgangen mellom menneske er ikkje å tene ein klasse til meins for andre klassar, men å tene heile samfunnet og alle klassar i likt mon. Det gjeld både den gamle og den nye grunnvollen, utbytarane og dei som er utbytta. Eigentleg er det dette som forklarer at

språket i like stor mon kan tene det gamle døyande systemet som det nye systemet i framvokster, både den gamle grunnvollen og den nye; både utbyttarane og dei utbytta.

I dag er det ikkje nokon løyndom for nokon at det russiske språket tente den russiske kapitalismen og den russiske borgarlege kulturen før Oktoberrevolusjonen som det no tenår det sosialistiske systemet og den sosialistiske kulturen i det russiske samfunnet. Det same må seiast om det ukrainske, belorussiske, uzbekiske, kazakske, tatariske, azerbaidzjanske, basjkiriske, uzbekiske, estniske, lettiske, litauiske, moldaviske, turkmenske og andre sovjetiske nasjonars språk. Dei tente det gamle borgarlege systemet i dessé nasjonane like bra som det i dag tenår det nye sosialistiske systemet.

Annleis kan det heller ikkje vera. Språket eksisterer og er skapt nettopp med det mål for auga å tene samfunnet som heilskap. Det er eit omgangsmiddel mellom menneske som kjem alle samfunnsmedlemmer til gode, same kva klassemessige stilling dei har. Men dersom eit språk ikkje lenger er eit språk for heile folket, der som det står ei viss sosial gruppe i samfunnet til meins for andre sosiale grupper i samfunnet, då er ikkje språket lenger eit omgangsmiddel mellom menneska i samfunnet, då er det berre ein sjargong for ei viss sosial gruppe. Då vil det snøgt forfalle, og dømer seg sjølv til å forsvinne.

Språket skil seg i prinsippet frå overbygnaden. Men i dette stykket skil det seg ikkje frå produksjonsreiskapa, til dømes maskinene, som er like likessale andsynes klassaré som språket. Maskinene kan kan tene det kapitalistiske samfunnet like vel som det sosialistiske.

Vidare er overbygnaden produkt av ein einaste epoke, mens ein gitt grunnvoll eksisterer og verkar. Difor er overbygnaden kortliva,

han vert gjort til inkjes og forsvinn i og med at den gitte grunnvollen vert gjort til inkjes og forsvinn.

Språket er derimot produkt av ei heil rad tidsepokar, og i den tida vert det utvikla, får form, vert rikare og meir avslipt gjennom denne utviklinga. Difor lever språket mykje lenger enn nokon grunnvoll eller overbygnad. Eigentleg er det akkurat dette som forklarer at ikkje berre ein grunnvoll er ein overbygnad, men ei heil rekke grunnvollar og overbygnader kan bli til og avskaffast att utan at dette i historia har ført til at språket som var, vert avskappa, at strukturen vert øydelagt, at eit nytt språk blir til med nytt ordtilfang og ein ny grammatisk oppbygnad.

Det har no gått over hundre år sidan Pushkin døydde. I denne tida har det føydale og det kapitalistiske samfunnssystemet blitt gjort til inkjes, og eit tredje sosialistisk system har oppstått. Det vil seie at to grunnvollar med tilsvarende overbygnader er blitt gjort til inkjes, og ein ny, sosialistisk grunnvoll med sin overbygnad er oppstått. Men det russiske språket har ikkje endra seg noko særleg i denne lange tida, og det russiske språket i våre dagar skil seg ikkje mykje frå språket til Pushkin.

Kva er vorte annleis i det russiske språket i denne perioden? Ordtilfanget i det russiske språket er blitt ein god del rikare. Eit stort tal forelda ord er blitt borte frå ordtilfanget. Det omgrepssmessige innhaldet i ein heil del ord er endra. Den grammatiske bygnaden i språket er blitt betre. Men strukturen i språket til Pushkin, med grammatiske bygnad og grunnleggjande ordtilfang, står i alt vesentleg ved lag som grunnvoll for det moderne russiske språket.

Det er fullt forståeleg. Kva skulle det eigentleg tene til å gjere til inkjes strukturen i

språket for kvar samfunnsomvelting, kaste vekk den grammatiske bygnaden og det grunnleggjande ordtilfanget og setje inn nytt i staden, som tilfellet er med overbygnaden? Kven ville ha ønske om at vatn, land, berg, skog, fisk, menneske, gå, gjere, lage, handle osb. ikkje skulle heite vatn, land osb, men noko anna? Kven ville ønske at ordbøyninga i språket og ordstillinga i setningane ikkje skulle følge den grammatisken som finst, men ein annan? Kva ville revolusjonen vinne ved ei slik omvelting i språket? Historia gjer ingen ting vesentleg utan at det finst eit særskilt behov for det.

Då må ein spørje seg kvifor ei språkleg omvelting skulle vere naudsynleg, dersom ein kan prove at det språket som finst med den strukturen den har, i alt vesentleg fyller krava som det nye systemet stiller? Det er mogeleg og naudsynleg å øydeleggje den gamle overbygnaden og setje ein ny i staden på nokre få år, for å gje rom for utviklinga av produktivkrefter i samfunnet. Men korleis skulle ein kunne øydeleggje det gamle språket og byggje opp eit nytt språk i plassen til det gamle på nokre få år, utan at det førte til anarki i samfunnslivet, utan å risikere at heile samfunnet går i oppløysing? Kven - utan Don Quijote-typar - ville gje seg i kast med ei slik oppgåve?

Det finst endå ein grunnleggjande skilnad mellom overbygnaden og språket. Overbygnaden er ikkje direkte bunden til produksjonen og produksjonsverksemda til mennesket. Overbygnaden er berre i indirekte samband med produksjonen, gjennom økonomien, gjennom grunnvollen. Difor speglar ikkje overbygnaden straks og direkte av endringar i utviklingsnivået til produksjonskreftene. Dette skjer først etter brigde i basis, ved at forandringane i produksjonen fører til endringar i grunnvollen.

Dette tyder at overbygnaden har eit trøngt og avgrensa verkefelt.

Men språket er derimot knytt direkte til produksjonsverksemda til

menneska, og ikkje berre til produksjonsverksemda åleine, men til alt menneska gjer innanfor alle slags arbeidsområde, frå produksjonen til grunnvollen, frå grunnvollen til overbygnaden. Difor speglar språket straks og direkte av endringar i produksjonen utan å vente på endringar i grunnvollen. Språket omfattar alle arbeidsfeltet som menneska har, språket har eit mykje meir vidstrakt og mangfelt verknadsfelt enn overbygnaden har. Verknadsfeltet til språket er nesten utan grenser.

Det er først og fremst dette som forklarer at ordtilfanget i språket står i endring nesten utan avbrott. Industri og jordbruk, handel og transportvesen, teknikk og vitskap er i utvikling heile tida, og krev at ordtilfanget i språket vert utbygt med nye ord og uttrykk som er naudsynlege dersom dei skal fungere. Og språket, som speglar av slike behov direkte, får eit rikare ordtilfang og gjer den grammatiske bygnaden meir fullkommen.

Altså: Ein marxist kan ikkje sjå på språket som ein overbygnad over grunnvollen. Å blande saman språket med overbygnaden vil seie å gjere seg skuldig i alvorlege mistak.

Spørsmål: Er det rett at språket alltid har vore og framleis er eit klassespråk, at det ikkje finst eit språk som er sams, heilkrapleg og ikkje klassebestemt, sams for heile folket?

Svar: Nei, det er ikkje rett. Det er ikkje vanskeleg å forstå at eit klasselaust samfunn heller ikkje har noko klassespråk. Klan-systemet i ursamfunnet kjende ikkje til klassar, og dermed kan det ikkje ha vore noko klasse-språk. Språket der var sams for heile kollektivet.

Mange vil innvende at med klasse bør ein forstå kvart menneskeleg kollektiv, til og med ursamfunnet sitt kollektiv, men innvendinga

er eigentleg berre ein leik med ord som ikkje fortener at vi bryr oss om ho.

Om den utviklinga som språket gikk gjennom frå klanspråk til stamnespråk, frå stamnespråk til folkeslagsspråk, frå folkeslagspråk til nasjonalspråk, kan ein seie dette: språket har, som ein middel til omgang mellom menneska i samfunnet, overalt, under alle utviklingsstadier vore sams og likeeins for heile samfunnet, og tent alle medlemer av samfunnet same kva sosial stilling dei måtte ha.

Her tenkjer eg ikkje på slave-samfunnet, eller imperia i mellom-alderen, som til dømes verdsrika til Cyrus og Alexander den Store, eller imperia til Karl den Store og Cæsar. Desse samfunna hadde ingen eigen økonomisk grunnvoll, og var i røynda tilfeldige og skiftande militært - administrative samvelde. Desse imperia ikkje berre mangla eit sams språk for heile imperiet, dei var ute av stand til å ha eit språk som alle medlemmene kunne forstå. Dei var samansette av ein hop ulike stammar og folkeslag som levde sitt eige liv og hadde sine eigne språk. Eg tenkjer dermed ikkje på desse eller liknande imperier, men på dei stammane og folkeslaga som hadde sin eigen økonomiske basis og sine eigne språk som hadde teke form lenge før. Historia seier at desse språka ikkje var klassespråk. Dei var sams for heile folket, for heile stammen, eller folkeslaget, og vart forstått av alle medlemene.

Sjølvsagt fanst det dialektar, men stammen eller folkeslaget sitt sams språk dominerte dei og ordna dei under seg.

Seinar, då kapitalismen vokser fram, då den føydale splittinga vart avskaffa og ein nasjonal marknad oppstod, vart folkeslaga til nasjonar og språket til folkeslaga vart til nasjonalspråk. Historia seier oss at nasjonalspråk ikkje er klassespråk, dei er sams for heile folket, sams for medlemene i nasjonen og einskapleg for

nasjonen.

Ovanfor sa eg at språket som menneskeleg omgangsmiddel tener alle samfunnsklassar likt, og såleis viser seg noko likesålt andsynes klassane. Men menneska, dei einskilde sosiale gruppene og klassane er slett ikkje likesåle andsynes språket. Dei freistar å utnytte det for sine eigne interesser, tvingar på det sitt eige ordtilfang, sin eigen omgrep bruk og sine eigne uttrykk. Det gjeld særskilt det øvste skiktet av den som har eigedom og makt, som har mist kontakt med folket og som hatar det: adelsaristokratiet og øvste skiktet i bourgeoisiet. Det vert laga "klasse"-dialektar, jargongar og salongspråk. I litteraturen vert desse dialektane ofte klassifisert feil som eigne språk: "adelsspråk", "borgarleg språk" i motsetnad til "proletarspråk" og "bondespråk". Kor rart det enn høyrest har ein del av våre kameratar på grunn av dette kome til den slutningen at nasjonalspråket berre er innbillning, og at det i røynda berre finst klassespråk.

Eg trur ikkje noko kan vere gallnare enn ein slik slutning. Er det mogleg å sjå på desse dialektane og sjargongane som språk? Slett ikkje. Det er for det første umogleg fordi desse dialektane saknar sin eigen grammatikk og eit eige grunnleggjande ordtilfang - det låner dei frå nasjonalspråket. For det andre er det umogleg fordi dialektar og sjargongar berre har eit avgrensa sirkulasjonsområde innanfor dei høgare laga i den eine eller den andre klassen og såleis er totalt udugande som omgangsmiddel mellom menneska og for samfunnet som heilschap.

Kva er det som finst i dei? Dei har eit utval spesielle ord som speglar av smaken i aristokratiet og øvste lag av borgarskapet: ein del uttrykk og faste vendingar som er raffinerte og galante, og det saknar dei "grove" uttrykka og veidningane i nasjonalspråket: til det kjem ei mengd framord.

Men hovuddelen, det vil seie langt dei fleste orda og den grammatiske bygnaden, er henta fra det språket som er sams for heile folket, frå nasjonalspråket. Dialektar og sjargongar er forgreiningar av det språket som er sams for heile folket, nasjonalspråket, dei er ikkje sjølvstendige på nokon måte og er dømde til å stivne. Å tru at dialektar og sjargongar kan utviklast til sjølvstendige språk, som kan trenge unna og ta plassen til nasjonalspråket, det er det same som å misse det historiske perspektivet og å gje opp standpunktet til marxismen.

Folk siterer Marx og viser til artikkelen hans Sankt Max, der det vert sagt at borgaren har "sitt eige språk" og at dette språket er "eit produkt av borgarskapet", at det er gjennomsyra av merkantilisme og handelsånd. Ein del kameratar vil ved hjelp av dette sitatet prove at Marx hevda at språket har klassekarakter, at han nekta for at det finst einskaplege nasjonalspråk. Dersom desse kameratane hadde sett objektivt på saka måtte dei og vise til eit anna sitat i artikkelen Sankt Max, der Marx, når han drøftar spørsmålet om korleis eit einskapleg nasjonalspråk vert til, snakkar om "konsentrering av dialektane til eit einskapleg nasjonalspråk, på vilkår av økonomisk og politisk konsentrasjon".

Følgjeleg såg Marx at det var naudsynleg med eit einskapleg sams språk som det høgste der dialektane var underordna som lågare former. Kva kan då det borgarlege språket representere, som i følgje Marx er eit produkt av borgarskapet? Såg han på det som eit slikt språk som nasjonalspråket, med sin eigen særskilte struktur? Kunne han sjå på det som eit slikt språk? Sjølvsagt ikkje! Marx ville rett og slett seie at borgarane forsumpa det einskaplege nasjonalspråket med kremmarvokabularet sitt, og at borgarane følgjeleg har sin kremmarsjargon.

Ut frå dette kan vi seie at desse kameratane har forvrengt synspunkta til Marx. Dei har forvrengt dei fordi dei har sitert Marx som bokstavtrelar som ikkje greier å trenge inn til kjerna i ei sak.

Dei viser til Engels og siterer frå boka "Stillinga til arbeidar-klassen i England", det Engels sa om at ".... den engelske arbeidar-klassen er med tida blitt ei heilt anna folkeslag enn den engelske borgarklassen" at "arbeidarane snakkar ein annan dialekt, har andre idear og førestillingar, andre skikkar og moralske prin-sipp, ein annan religion og politikk enn borgarskapet". Ein del kameratar dreg den slutningen av dette at Engels skulle ha nekta for at folket trond sams nasjonalspråk, altså at han hevdar at språket har klassekarakter. Men Engels snakkar ikkje om eit språk her, men ei dialekt, som er ei forgreining av nasjonalmålet, og som ikkje kan ta plassen frå det. Men desse kameratane likar nok ikkje skillet mellom språk og dialekt.....

Dette sitatet kan openbart ikkje nyttast, for Engels snakkar ikkje om klassespråk, men om idear som i hovudsak er knytt til klasse, oppfatningar, skikkar, moral-prinsipp, religion og politikk. Det er heilt rett at idear, oppfatningar og politisk syn i borgarskapet er heilt motsette dei tankane proletarane har. Men kva har det med nasjonalspråket eller klassekarakteren til språket å gjere? Kan det at det finst klassemotsetnader i eit samfunei te som argument til støtte for at språket har "klassekarakter" eller mot det at eit nasjonalspråk må vekse fram? Marxisten seier at eit at dei viktigaste kjenneteikna på ein nasjon er nasjonalspråket, i fullt medvet om klassemotsetnader innanfor nasjonen. Godtek desse kameratane denne marxistiske ten-sen?

Dei viser til Lafarque og viser til at han i brosjyra "språket og revolusjonen" går god for språket

sin "klassekarakter" og nektar for at det finst eit sams nasjonalnål. Det er ikkje rett. Lafarque snakkar rett nok om "adelens språk" og "aristokratiets språk" og om sjargongar i dei ulike samfunnslaga. Men desse kameratane gløymer at Lafarque, som ikkje interesserer seg for skilnaden mellom språk og sjargong, og nokre gonger kunne kalle dialektane for "tilgjort tale" nokre gonger for "sjargong" klart og greitt forklarar i brosjyren som at "den tilgjorte talen som kjenneteiknar aristokratiet har vaks fram frå det språket som er sams for heile folket, som vert nytta av borgarane, handverkarane, av by- og bygdefolk."

Derved vedgår Lafarque at det er naudsynleg med eit sams språk for heile folket, og at slike språk finst. Han er fullt medveten om den underordna karakteren til "det aristokratiske språket" og andre dialektar og sjargongar, som og er underordna det språket som er sams for heile folket.

Av dette går det fram at tilvisinga til Lafarque skyt over målet. Dei viser til at dei engelske føydalherrane tala fransk i England i "hundretals med år" medan folket i England tala engelsk. Denne hendinga skulle vere eit argument til stønad for dei som hevdar at språket har "klassekarakter", og mot at det finnast eit sams språk for heile folket.

Men dette er ei anekdote, ikkje eit argument. For det første var det ikkje alle føydalherrar som nytte fransk. Fransk vart nytta av ein liten del føydalherrar ved hoffet og i grevskapa. For det andre nytta ikkje dei noko slags "klassespråk", dei nytta den fransk som var sams for heile folket. For det tredje forsvann denne koketteringa med fransk, og gav rom til den engelsken som var sams for heile folket. Trur desse kameratane at dei engelske føydalherrane og folket i "hundretals av år" tala til kvarandre gjennom tolkar, at dei engelske føydalherrane ikkje nytta det

det engelske språket, at det ikkje fanst eit sams engelsk språk på den tida, at det franske språket i England var noko meir enn eit salongspråk, gangbar berre i ein avgrensa krins av det høgste aristokratiet? Korleis kan ein, på grunnlag av slike anekdotemesige "argument" nekte for at det trøngst og fanst eit språk som var sams for heile folket?

Ei tid koketterte til og med dei russiske aristokratane ved tsarhofet og i salongane med det franske språket. Dei gjorde seg til med å bryte på fransken når dei skulle snakke russisk, eller snakka russisk med fransk aksent. Men tyder det kanskje at det den gongen ikkje fanst noko russisk språk som var sams for heile folket i Russland, at det språket som fanst for heile folket den gongen ikkje fanst, og at "klassespråka" var ein realitet?

Kameratane våre gjer minst to feil. Det første er at dei forvekslar språket med overbygnaden. Dei trur at fordi overbygnaden har klassekarakter, så kan ikkje språket heller ha den karakteren at det er sams for heile folket, det må vere eit klassespråk. Men eg har alt sagt at språk og overbygnad er to ulike ting, og ein marxist kan ikkje tillate seg å blande dei to saman. Den andre feilen er at dei ser på interesseomsetnadene mellom borgarskapet og proletariatet og den forbitra klassekampen mellom dei som eit samanbrot for samfunnet, som eit brot på all slags hopehav mellom dei fiendtlege klassane. Dei meiner at ettersom samfunnet er brote saman og det ikkje lenger finst noko einskapleg samfunn, berre klassar, så trengst det ikkje eit sams språk for heile samfunnet heller, ikkje noko nasjonalspråk. Kva vert att om samfunnet bryt saman og det ikkje lenger finst noko nasjonalpråk som er sams for heile folket? Det er klassane og "klassespråka". Det er klart at kvart "klassespråk" må ha ein eigen "klassemessig" grammatikk, - ein proletær grammatikk og ein borgarieg grammatikk. Rett nok

finst det ingen slike grammatikkar i verda, men det plagar ikkje desse kameratane: dei trur at slike grammatikkar kjem til å dukke opp.

Vi hadde ei tid "marxisktar" som påstod at dei jarnbanane som var att etter Oktoberrevolusjonen var "borgarlege" og at vi marxistar difor ikkje kunne nytte oss av dei. Vi måtte rive dei opp og byggje nye, "proletære" jarnbanar. Difor fekk desse folka tilnamnet "trogglodytter"...

Det er klart at eit slikt primitivt anarkistisk syn på samfunnet, klassane og språket ikkje har noko felles med marxismen. Men dette synet finst utan tvil, og lever i hovudet på nokre av våre forvirra kameratar. Det er sjølv sagt ikkje rett at samfunnet fell frå kvarandre i klassar som ikkje lenger er bundne til kvarandre økonomisk fordi om det rasar ein forbitra klassekamp. Tvertom. Så lenge kapitalismen er til, kjem borgarar og proletarar til å vere bundne til kvarandre med alle trådane i økonomien, som delar av det kapitalistiske samfunnet.

Borgarane kan ikkje leve og verte rike dersom dei ikkje har lønsarbeidarar til disposisjon, og proletarane kan ikkje halde fram med å eksistere utan å tra arbeid hos kapitalistane. Å bryte av alt økonomisk samband mellom dei tyder det same som å stogge all produksjon, og produksjonsstogg fører til undergang for samfunnet og klassane sjølve. Difor kan ikkje klassekampen føre til at samfunnet går under, same kor bitter han er. Berre mangel på kjennskap til marxismen og fullstendig mangel på forståing for kva språket er for noko har kunna få nokre av kameratane våre til å tru på soga om samanbrot av samfunnet, "klassemessige" språk og "klassemessige" grammatikkar.

Så grip dei til Lenin, og hugsar på at han vedgjekk at det fanst to kulturar under kapitalismen, den borgarlege og den proletære, og at parolen om ein nasjonal kultur under kapitalismen er ein

-51-

nasjonalistisk parole. Alt dette er riktig, og Lenin har absolutt rett. Men kva har "klassekarteren" til språket med dette å gjøre? Når desse kameratane viser til Lenins ord om to kulturar under kapitalismen, vil dei tydelegvis gje lesaren den oppfatninga at når det finst to kulturar i samfunnet, ein borgarleg og ein proletær, så må det og finnast to språk, etter som språket står i samband med kulturen. Derved skulle altså Lenin nekte for at det må finnast eit einskapleg nasjonalspråk, han skulle erklære seg for dei "klassemessige" språka. Feilen desse kameratane gjer denne gongen er at dei blanda saman språk og kultur. Kultur og språk er to ulike ting. Kulturen kan vere både borgarleg og sosialistisk, men språket som omgangsmiddel er eit språk sams for heile folket, og kan tene det borgarlege såvel som den sosialistiske kulturen. Er det kan hende ikkje eit faktum at det russiske, ukrainske og uzbekske språket i dag tener den sosialistiske kulturen like godt som dei tente den borgarlege kulturen før Oktoberrevolusjonen? Desse kameratane tek grundig i miss, når dei hevdar at det at det finst to ulike kulturar må føre til at det vert laga til ulike språk, og til at dei nekta for at det må finnast eit einskapleg nasjonalspråk.

Når Lenin talar om dei to kulturane, gjekk han nettopp ut fra den tesen at det at det finst to kulturar ikkje kan føre til at ein nekta for at det finst eit språk for heile folket, at to skilde språk kan oppstå. Når bundistane skulda Lenin for å hevde at eit nasjonalspråk ikkje trongst og at han handsama kulturen som "ikkje nasjonal", protesterte Lenin som kjent skarpt mot det, og forklarte at han kjempa mot den borgarlege kulturen, men ikkje mot nasjonalmålet, for det såg han på som heilt nødvendig. Det er underleg at nokre av våre kameratar går i fotefara til bundistane.

Når det gjeld det einskaplege språket som Lenin skulle ha sagt ikkje var absolutt naudsynleg, så bør ein høyre på følgjande ord frå Lenin: "Språket er det viktigaste middelet til menneskeleg omgang: Eit einskapleg språk med høve til å utvikle seg fritt er eit av dei viktigaste vilkåra for ei verkeleg fri og omfattande handelsomsetjing som svarar til den moderne kapitalismen, for ei fri og brei gruppering av folket i einskilde klassar."

Det går fram at dei høgvyrde kameratane har forvrengt meiningsa til Lenin.

Til slutt tek dei Stalin til inn-tekt for seg, og viser til eit sittat som seier "i denne perioden er og blir borgarskapet og deira nasjonalistiske parti den leiande hovudkrafta i slike nasjonar". Det er heilt rett. Borgarskapet og deira nasjonalistiske kultur leier verkeleg den borgarlege kulturen, akkurat som proletariatet og deira internasjonale parti leier den proletære kulturen. Men kva har "klassemessig-heita" til språket med dette å gjere? Kjenner ikkje desse kameratane til at nasjonal-språket er eit uttrykksmiddel for den nasjonale kulturen, at nasjonal-språket kan tene såvel den borgarlege som den proletære kulturen? Er verkeleg ikkje kameratane våre nøye kjende med den kjende formelen til marxistane, som seier at dei nåverande russiske, ukrainske belorussiske og andre kulturane er nasjonale i form og sosialistiske i innhald, det vil seie med omsyn til språket? Er dei samde i denne formelen?

Feilen kameratane våre gjer er at dei ikkje ser skilnaden på språk og kultur, og ikkje skjønar at innhaldet i kulturen endrar seg med kvar ny utviklingsperiode i samfunnet, mens språket i alt vesentlig held fram med å vere det same, og tener både den gamle og den nye kulturen på det viset.

Altså:

a) som omgangsmiddel har språket alltid vore, og vil halde fram med å vere eit språk som er

einskapleg for samfunnet og sams for medlemene

b) det at det finst sjargongar og dialektar bekreftar at det finst eit språk som er sams for heile folket, som dei er underordna forgreiningar av.

c) formelen om at språket er "klassemessig" er feil og umarxistisk.

Spørsmål: Kva for karakteristiske kjennemerke har språket?

Svar: Språket høyrer til dei fenomena i samfunnet som er verksame heile den tida samfunnet er til, og utviklar seg med framvoksteren og utviklinga til samfunnet. Det døyr samstundes med, at samfunnet døyr. Utanfor samfunnet finst det ikkje noko språk. Difor kan ein berre forstå språket og utviklingslovane som det har om ein studerar det i eit uoppløyseleg samband med samfunns-historia, med historia til det folket som nyttar språket ein studerar og som er skaparane og berarane av språket.

Språket er eit middel, eit verktøy, som menneska nyttar i alt omgjenge med kvarandre, utvekslar tankar og når gjensidig forståing. Ettersom språket er direkte forbunde med tenking, registrerer og fikserar det i orda og settningssbygginga resultatet av tenkinga, resultatet av den kunn-skapsamlande verksemda til mennesket og gjer det dermed mogeleg å utveksle tankar i det menneskelege samfunnet.

Tankeutvekslinga er eit stadig og livsviktig tarv, for utan at det er mogeleg å organisere samla menneskeleg handling mot naturkreftene, i kampen for produksjonen av dei mest naudsynlege materielle tinga, umogeleg å nå framgang i produksjonsverksemda til samfunnet og dermed vert sjølvé samfunnsproduksjonen umogeleg utan språket. Eit samfunn som ikkje har eit språk som samfunnet forstår og som er sams for medlemene, må innstille

produksjonen, fell frå kvarandre og sluttar å eksistere som samfunn. På denne måten er språket som verkty for omgang og eit verkty for kamp og utvikling i samfunnet.

Som kjent dannar alle ord i eit språk til saman det såkalte ordtilfanget i språket. Det viktigaste ordtilfanget til eit språk er det grunnleggjande ordtilfanget, der alle stamord høyrer heime. Stamorda er kjernen i det grunnleggjande ordtilfanget. Dette grunnleggjande ordtilfanget er ikkje på langt nær så omfangsrikt som heile ordtilfanget i eit språk, men det er levande særslunge, i hundreår, og legg grunnen i språket for danning av nye ord. Ordtilfanget som heilskap speglar av stoda i språket: jo rikare og meir mangfaldig ordtilfanget er, jo meir utvikla og rikt er språket.

Men ordtilfanget er ikkje sjølve språket, det er snarare byggjemateriala i språket. I byggjeverksemdund er ikkje materiala det same som byggingen sjølv om det er uråd å føre opp ein bygning utan dei. Likeeins er ikkje ordtilfanget sjølve språket, sjølv om ein ikkje kan tenke seg språket utan ord. Men ordtilfanget betyr overmåte mykje fordi det står til bruk for grammatikken i språket, som slår fast reglane for bøyning av ord, regel for ordføying til setninger og på det viset gjev språket ein ordna og forståeleg karakter. Grammatikken (formlære og setningslære) er ei samling av reglar om bøyning av ord og samansettjing til setningar av ord. Takk vere grammatikken får språket høve til å kle dei menneskelege tankane i materiell, språkleg bunad.

Typisk for grammatikken er at han ikkje gjev reglar for bøyning av einskildord, men for ord i det heile utan nokon avgrensing, han gjev ikkje reglar for setningsbyggjing med tanke på ein konkret setning, til dømes eit konkret subjekt, eit konkret predikat osb., men med tanke på alle

moglede setningar i det heile same korleis kvar einskild setning ser ut. Grammatikken tek altså ut det som er sams, og abstraherar får det spesielle og konkrete i orda og setningane det som ligg til grunn for ord- og setningsbruken, og byggjer frå dette dei grammatiske reglane, dei grammatiske lovene. Grammatikken er resultatet av ein langvarig abstraheringsprosess i den menneskelege tanken, ein gradmålar på det kolossale framsteget i mennesketanken.

I så måte minner grammatikken om geometri, som stiller opp lovane sine ut frå konkrete ting, ser på forholda som avkonkretiserte tilfelle, og slår fast forholdet mellom dei, ikkje som det konkrete forholdet mellom bestemte ting, men som forholdet mellom ting reint allment, som saknar konkret bestemming.

Ulik overbygnaden, som ikkje direkte, men gjennom økonomien er bunden til produksjonen, er språket i umiddelbart samband med produksjonsverksemda til mennesket liksom med all anna verksemd i alle menneskelege arbeidsområde utan unntak i det heile. Ordtilfanget i språket er vart for endringar, og difor er sjølve ordskatten i nesten samanhengande endring. Men språket treng ikkje, ulik overbygnaden å vente på at grunnvollen i samfunnet skal gå under. Det tek opp endringar i ordtilfanget andsynes at grunnvollen vert gjort til inkjes. og utan omsyn til korleis stoda er med grunnvollen.

Men ordtilfanget i språket vert ikkje endra som overbygnaden, ved å avskaffe det gamle og byggje opp nytt. Det ordtilfanget som alt finst vert gjort rikare ved å take opp nye ord, som oppstår i samband med utvikling i det sosiale systemet, i produksjonen, kulturen, vitenskapen osb. Sjølv om ei viss mengd forelda ord går ut etter kvart, kjem monaleg fleire ord til. Når det gjeld det grunnleggjande ordtilfanget, så vert det i det store og heile

ståande uendra, og det vert utnytta som grunnvollen for ordtilfanget i språket.

Det er og greitt   forst  . Det er ikkje naudsynleg   bytte ut. det grunnleggjande ordtilfanget når det med føremon kan nyttast under ei rekke historiske perier. Dessutan ville det vere umogeleg   bytte ut eit grunnleggjande ordtilfang som er skapt gjennom hundretals av år på kort tid. Det ville føre til at språket vart lamma og til fullständig desorganisering av omgangen mellom menneska.

Den grammatiske bygnaden i språket endrar seg enda seinare enn det grunnleggjande ordtilfanget. Den grammatiske bygnaden er uts  rbeid under fleire epoker som følgjer etter kvarandre, overlevert i språket sitt kjøt og blod, og han endrar seg svært seint. Han vert sjølvsgåt endra noko ettersom tida går, gjort betre, presiserar reglar og f  r nye reglar, men grunnvollen i den grammatiske bygnaden står ved lag svært lenge, ettersom grammatikken som historia viser lett kan tene samfunnet i ei rekke epoker.

Det er den grammatiske bygnaden og det grunnleggjande ordtilfanget som dannar grunnvollen i språket, det vesentlege for det særeigne ved språket.

Historia viser at språket er svært stabilt, og har kolossal motstandskraft mot tvungen assimilasjon. I staden for   f  klare det greier en del historikkar seg med    undre seg over dette. Men her er ikkje nokon grunn til undring. At språket er stabilt kan ein forkl  re ved stabiliteten i grammatikk og ordtilfang. I fleire hundreår streva tyrkarane med    kue,   sydeleggje og bytte ut språka til balkanfolka. I denne tida gjekk språka på balkan gjennom endringar som er verd    merke seg, ordtilfanget vart utvida med ganske mange tyrkiske ord og uttrykk, det fanns både konvergens og "divergens", men balkanspr  ka heldt stand og

berga livet. Kvifor ? Fordi det vesentlege i desse språka, grammatikken og det grunnleggjande i ordtilfanget, i alt vesentleg vart att.

Av alt dette følgjer at ein ikkje kan sjå språket og strukturen i språket som resultat av ein bestemt epoke, men ei rekke epoker har skapt struktur, grammatikk og ordtilfang.

Ein m  r tenkje seg at element i dei moderne språka har røttene sine i den grå fortida, f  r slaveri-epoken. Det var vel eit enkelt språk med eit svært knapt ordtilfang, med sin eigen grammatiske bygnad, om enn primitiv så i alle fall ein grammatisk byggnad.

Den fortsette utviklinga av produksjonen, framveksten av klassane, av skriftspråket, av staten, som trong ein meir eller mindre ordna brevveksling i forvaltinga, framvoksteren av trykkeripressa og utviklinga i litteraturen - alt dette m  r ha skapt store endringar i språkutviklinga. I denne tida vart folkestammene oppdelte, og dei skildest, vart blanda og kryssa og sidan oppstod det då nasjonalspråk og nasjonalstatar, revolusjonær omveltnigar fann stad, gamle samfunnssystem vart avl  yste av nye. Alt dette førte til fleire endringar i språket og i språkutviklinga.

Men det ville vere eit stort mistak   tru at språket har gått gjennom same utvikling som overbygnaden: gjennom utbytting av det som er med noko nytt som vert bygt opp. I røynda gjekk språkutviklinga ikkje på nokon måte slik for seg, men gjennom at grunnelementa i det språket som fanst vart gjort fullkomne og utvikla vidare. Derved skjedde ikkje utviklinga frå ein kvalitet i språket til ein annan gjennom ein eksplosjon, ikkje ein gong gjennom nedbryting av det gamle og oppbygging av noko nytt, men gjennom gradvis og langvarig samkling av element til ein

struktur i språket, ved at den gamle kvaliteten gradvis døydde bort.

Ein seier at teorien om utviklinga av språket i stadier er ein marxistisk teori, fordi han innser at plutselige eksplosjonar er naudsynlege som vilkår for overgang i språket frå ein gammal kvalitet til ein ny. Dette er sjølv sagt ikkje rett, for det er ikkje lett å finne noko marxistisk i ein slik teori. Og om teorien om utvikling i stadier kjennest ved plutselige eksplosjonar i utviklingssoga til språket, så er det desto verre for denne teorien. Marxismen kjerner ingen plutselige eksplosjonar i språkutviklinga, ingen plutselag død av eit språk som er levande, og ingen plutselige framvokster av eit nytt språk. Lafarque hadde ikkje rett når han snakka om "den plutselige språkrevolusjonen som hende i Frankrike mellom 1789 og 1794". Det forekom ingen språkrevolusjon i Frankrike, langt mindre ein plutselig ein.

Det franske språket vart sjølv sagt gjort rikare i denne perioden med nye ord og uttrykk, eit visst tal forelda ord fall ut, det omgrepsmessige innhaldet i ein del ord vert endra, og det var alt. Men slike endringar avgjer ikkje på noko sett og vis lagnaden til språket. Det viktigaste i språket er det grunnleggjande ordtilfanget, og den grammatiske bygnaden. Men i den grammatiske bygnaden og i det grunnleggjande ordtilfanget i det franske språket forsvann slett ikkje under den franske revolusjonen. Det vart tvert om ståande utan vesentlege endringar, og det vart ikkje berre stående som det var, men det lever den dag i dag om lag som det var i det moderne franske språket. Eg seier ingenting om at det er latterleg kort tid å skulle gjere til inkjes eit språk og byggje opp eit anna på ein fem seks år - til noko slikt krevs det fleire hundreår.

Marxismen meiner at når eit språk går over frå ein gammal til ein

ny kvalitet så skjer det ikkje gjennom nokon eksplosjon, ikkje ved at eit språk som lever vert brote ned og eit nytt skapt, men ved ei gradvis sinking av element til den nye kvaliteten, det vil seie at elementa i den gamle kvaliteten litt om litt døyr bort.

I det heile bør det seiast til dei kameratane som er begeistra for eksplosjonar at loven om overgangen frå ein gammal til ein ny kvalitet gjennom ein eksplosjon den er ikkje berre ubrukeleg på språksoga: den let seg ikkje støtt avnende på andre samfunnsmessige forhold som har å gjøre med grunnvollen eller overbygnaden. Han er obligatorisk for eit samfunn som er splitta i innbyrdes fiendtlege Klassar. Men han er ikkje obligatorisk for eit samfunn som ikkje er delt i fiendtlege klassar. På 8-10 år gjennomførte vi i jordbruket i vårt land overgangen frå det borgarlege privatbondesystemet til det sosialistiske jordbrukskollektivet. Det var ein revolusjon som gjorde til inkjes det gamle borgarlege økonomiske systemet på landsbygda og skapte det nye sosialistiske systemet. Men denne omveltinga skjedde ikkje gjennom ein revolusjon, det vil seie ikkje ved at ei gammal makt vart styrta og ei ny makt donna, men ved ein gradvis overgang frå det gamle systemet til det nye. Og det gjekk an å gjennomføre dette fordi det var ein revolusjon ovanfrå, omveltinga vart gjennomført på initiativ av den eksisterande makta med støtte i hovedmassene i bøndene.

Ein seier at talrike døme i historia, der språk er blitt kryssa med kvarandre, gjev grunn til å tru at eit nytt språk kan oppstå ved krysinga gjennom ein eksplosjon, gjennom ein plutselig overgang frå den gamle kvaliteten til ein ny kvalitet. Dette er heilt gale. Krysing av språk kan ikkje sjåast som ei eingangshandling av avgjerande verknad, som viser resultat innan nokre få år. Krysing av språk er ein langvarig prosess. Han

kan være i fleire hundre år. Det kan ikkje vere tale om nokon slags eksplosjon her.

Vidare: det ville vere heilt ureiktig å tru at det som følgje av at to språk vert kryssa skulle oppstå eit nytt tredje språk som ikkje liknar nokon av dei to opphavsspråka, og som skil seg kvalitativt frå begge opphavsspråka. I røynda vil vanlegvis eit av dei to opphavsspråka gå ut som sigrar, det held på sin grammatiske bygnad, held på sitt grunnleggjande ordtilfang og utviklar seg vidare etter sine indre utviklingslover, medan det andre språket litt etter litt misser sin kvalitet og døyr bort.

Difer gjev ikkje kryssinga noko nytt, tredje språk, men ho opprettheld eit av språka, bevarar den grammatiske bygnaden og det grunnleggjande i ordtilfanget og det språket har framleis høve til å utvikle seg etter sine eigne indre utviklingslover.

Ordtifanget i det sigrande språket vert sikkert nok rikare, på grunnlag av ordtilfanget i det tapande språket, men det svekker ikkje sigarspråket, tvert om.

Slik var det til dømes med det russiske språket, som under den historiske utviklinga vart kryssa med ei rekke andre språk, og alltid gjekk ut som sigrar.

Sjølvsgart vart ordtilfanget i det russiske språket rikare på den måten, men det vart ikkje svekkja av den grunn, det vart sterkeare og rikare.

Det særeigne ved det russiske språket vart ikkje skadd på noko vis, ettersom det russiske språket heldt på den grammatiske bygnaden og det grunnleggjande ordtilfanget, og heldt fram med å utvikle seg etter sine eigne indre utviklingslovar.

Det finst ingen tvil om at krysingsteorien ikkje kan by den sovjetiske språkvitskapen noko nemnande. Dersom det er rett at hovudoppgåva for språkvitskapen er å studere dei indre utviklingslovene i språket, så må ein sjå i augo at krysingsteorien ikkje berre let denne oppgåva stå u løyst, men rett og slett let vere å stille seg denne oppgåva. Han merkar ikkje denne oppgåva, eller forstår ho ikkje.

- omsett frå svensk:
Stalin, Teori och Praktik
Bo Cavefors Bokforlag,
1967. s.128 / 149 -

Dialektikken i naturen og samfunnet

NATURDIALEKTIKKEN OG DEN MODERNE FYSIKKEN

INNLEDNING

Forrige nummer av Materialisten (Materialisten nr. 3) var i sin helhet viet en debatt om dialektikken i samfunnet og naturen, med utgangspunkt i den "kritiske" filosofiske skolen, den såkalte Frankfurterskolen (Habermas m.fl.). En artikkel av R. Kalleberg som må sies å gi uttrykk for denne skolens tolkninger av marxismen, ble skarpt imøtepåttet av tre av de øvrige artikklene.

Et hovedpunkt i denne diskusjonen er spørsmålet om naturdialektikken, om naturen beveger

og utvikler seg dialektisk eller ikke. De "kritiske" filosofene, blant dem Kalleberg, vil begrense den marxistiske dialektikken til samfunnet og til det som kan kalles subjekt-objekt-forhold. Hvorfor vil de egentlig det? Jo, for på den måten kan de avvise at verden er et rent materielt produkt, og at dens utvikling kan beskrives som en rent objektiv prosess. De hevder tvert om at menneskene subjektivt er i stand til å forandre de objektive lovene for samfunnet, særlig ved hjelp av det de kaller, "kritisk bevissthet". De "kritiske" filosofene liker i den

sammenhengen å sitere fra den første av Marx' "Tesar om Feuerbach". Her begynner Marx med å si:

"Hovedmangelen ved all materialisme hittil - Feuerbachs medregnet - er at tingen, virkeligheten, sanseerfaringenes verden bare oppfattes som objekt eller anskuelse; ikke som konkret menneskelig virksomhet, praksis, ikke subjektivt."

Så langt pleier de "kritiske" filosofene å sitere, for liksom å understreke den subjektive virksomhetens selvstendige og til og med avgjørende betydning i forholdet mellom subjekt og objekt. Kan denne subjektivistiske tolkningen av marxismen være riktig? Nei. Marx understrekker lenger nede i samme, l. Feuerbach-tese: "Feuerbach vil ha sanselige objekter, som virkelig er forskjellige fra tankeobjektene; men han oppfatter ikke den menneskelige virksomhet selv som objektiv virksomhet."

Selvsagt er det et dialektisk forhold mellom subjekt og objekt, for eksempel mellom arbeideren som står i produksjonen og det materiale han bearbeider. Men denne virksomheten er selv objektiv, underlagt objektive dialektiske lover som arbeideren ikke kan unndra seg. Det kan være lovene for materialets beskaffenhet, maskinenes funksjonsmåte, kanskje må han pendle 10 mil

hver dag for i det hele tatt å få lønnet arbeid.

Det Kalleberg og de "kritiske" filosofene gjør er å benekte den grunnleggende betydningen av den objektive dialektikken i samfunnets utvikling. De sier at den dialektiske materialismen er mekanisk og "positivistisk" fordi den lærer oss om de objektive lovene som behersker naturen, samfunnet og den menneskelige tenkning. Hvor disse filosofene ikke slipper til med sin mystiske "lære" om subjektet, kan det i deres øyne ikke eksistere dialektikk. Og siden den ytre naturen som kjent ikke er utrustet med menneskelig bevissthet, med et "subjekt", kan man heller ikke snakke om dialektikk i naturen, sier de.

Det er grunnen til at "kritiske kritikere" på en nesten påfallende måte klarer å unngå å trekke inn naturvitenskapene i sin argumentasjon. For å avvise naturdialektikken argumenterer de med 1600-talls-mekanikk her og der, men det blir jo som å benekte egenskapene til f.eks. atomreaktorer, datamaskiner og Laser-stråler, ved å henvise til karjoler, spinnrøkker og oljelamper.

I denne artikkelen vil jeg prøve å knytte spørsmålet om naturdialektikken sammen med et viktig spørsmål av vår tids naturvitenskap, den teoretiske fysikk.

Begrensninger i tid og plass gjør at det blir mange knappe antydninger og påstander uten begrunnelse. Min hovedpåstand vil være: Den objektive dialektikken i naturen er blitt tydeligere for hvert framskritt i naturvitenskapenes utvikling, og den er blitt påtregende tydelig i fysikken etter 1925.

Er ikke spørsmålet om naturdialektikken bare filosofisk flisespikkeri? Hvorfor skulle dette spørsmålet være så viktig for kommunistene i dagens klassekamp? At det er viktig og hvorfor det er viktig er så godt og utførlig behandlet i forrige nummer av Materialisten at jeg nøyer meg med å henvise dit (se særlig innledningen og avslutningen i Sverre Knutsens artikkelen).

VERDEN ER MATERIE I BEVEGELSE

Den dialektiske materialismens utgangspunkt kan kort formuleres slik: Verden er materie i bevegelse og denne bevegelsen foregår dialektisk. Engels sier blant annet følgende: "Verdens virkelige enhet består i dens materialitet",

"Bevegelse er materiens eksistensmåte",

"Materie uten bevegelse er like-så utenkelig som bevegelse uten materie".

Engels brukte mesteparten av sin ledige tid i perioden 1873-

1883 til naturvitenskapelige studier. Resultatet ble et høydepunkt inntil da i det å knytte sammen filosofi og naturvitenskap. (Noe å tenke på for mange som i dag ubekymret kaster seg ut i "naturfilosofiske" betraktninger, uten å la sin åndssflukt hemmes av for mye kjennskap til konkret naturvitenskap.) Engels var på en utmerket måte i stand til å oppsummere 1800-tallets eksplasive utvikling i naturvitenskapene. I dag, 100 år senere, anser enkelte at litt peiling på mekanikk fra 1600-tallet er rikelig nok til å avfeie hans naturdialektikk.

Jeg håper nå at følgende spørsmål begynner å melde seg hos leseren: Hva legger dagens naturvitenskap i et utsagn om at verden er materie i bevegelse? Hva menes her med "materie", og hva menes med "bevegelse"? Hvor står Engels' betraktninger om naturvitenskapene etter at disse har utviklet seg videre i 100 år til, mer eksplosivt enn noensinne? Denne artikkelen er et forsøk på svar, eller snarere antydning til svar på disse spørsmålene.

HVA ER MATERIE?

Med ordet "Materie" kunne vi kanskje tenke oss alle slags partikler og legemer, dvs. alt det vi kaller "stoff", alt som har masse eller, populært sagt, veier noe når vi legger det på

en vekt. Men dette er en helt utilstrekkelig bestemmelse. Som den mest almene kategorien er materie den objektive virkelighet som eksisterer utenfor vår bevissthet. Dette er en felles egenskap ved all materie. Men vi må være forsiktige så vi ikke blander sammen den almene bestemmelsen av materien med det utall av konkrete framtredelsesformer som materien har. Det er viktig å ha for oss når vi diskuterer moderne fysikk.

Den materien som den moderne fysikken opererer med består f. eks. både av materie i betydningen "stoff" eller "masse" og av elektromagnetisk stråling ('radiobølger, vanlig lys, røntgenstråler osv.). Og disse to bestanddelene står i stadig vekselvirkning med hverandre. For eksempel så består sola av stoff som sender ut stråling. Noe av strålene tas opp (absorberes) i jordas overflate, hvor de blant annet blir til varme eller setter i gang kjemiske reaksjoner. Hele denne prosessen er i høyeste grad materiell, selv om ikke noe stoff, ikke noe masse har beveget seg fra sola til jorda. På samme måte er et bilde på TV-skjermen resultatet av en materiell prosess, hvor et viktig ledd er utsending av radiobølger. I dagens fysikk må det til og med anses som bevist at elektroner, atomer og andre partikler kan forvandles full-

stendig til masseløs stråling, og videre at partiklene under spesielle forhold kan oppstå fra bare stråling. Dette bekrefter den dialektiske materialismens lære om overgang fra en kvalitet til en annen, fra en bevegelsesform til en annen. Det bekrefter at materiens forskjellige kvaliteter, (framtredelsesformer) ikke eksisterer uavhengig og løsrevet fra hverandre, men i gjensidig avhengighet og vekselvirkning innenfor en helhet.

HVA MENES MED BEVEGELSE ?

Hvordan skal vi så forstå ordet "bevegelse"? På 1600-tallet hadde mekanikken hatt en slik framgang at man forsøkte å tilbakeføre alle forandringer, alle prosesser til rene stedsforandringer, den enkle mekaniske bevegelse. 200 år senere hadde andre grener av naturvitenskapene kommet så godt etter at det ble vanskeligere og vanskeligere å opprettholde mekanikkens hegemoni.

Mekanikkens fremste talmann var Isaac Newton. Han utformet en komplett mekanistisk filosofi. Han hevdet at materien består av faste, harde legemer eller partikler som ikke kan deles. All bevegelse kommer i stand gjennom ytre påvirkning, ved at en partikel setter en annen i bevegelse. Utover den enkle stedsforandring forekommer ingen bevegelse, ingen virkelig forandring.

"Hva som særlig kjennetegner denne perioden er utarbeidelsen av et eiendommelig grunnsyn, hvor det sentrale synspunkt er naturens absolutte uforanderlighet", påpeker Engels (Naturens dialektikk, MEW 20/314). Og han fortsetter: "Samme hvordan naturen var blitt til: når den først var der, ville den fortsette å være sånn, sålenge den eksisterte. Var planetene og deres satellitter først satt i bevegelse av den hemmelighetsfulle "første impuls", ville de fortsette å sirkulere i de foreskrevne ellipser i all evighet eller i hvertfall til alle ting var slutt."

Et slikt syn måtte nødvendigvis føre til anerkjennelsen av Gud. Det blir også Newton nødt til å innrømme: "Hvis vi tar hensyn til alt dette, synes det for meg sannsynlig at Gud i begynnelsen skapte materien i form av faste, massive, harde, ugjennomtrenelige, bevegelige partikler...." (Newton: Opticks).

Den mekanistiske filosofien fører nødvendigvis til idealisme og troen på Gud. Men med den progressive utviklingen av menneskenes anstrengelser for å forandre naturen, ble de indre motsigelser i det mekanistiske synet på materien stadig tydeligere. Fra slutten av det 18. århundre til begynnelsen av det 19. århundre, førte forbedringene og den almene anvendelsen av dampmaskinen til at borgerskapets industrielle revolusjon kom opp på

et høyere nivå. Menneskets redskaper for å forandre naturen ble utvidet til forskjellige former for mekanisk energi til varme, kjemisk energi og til og med elektro-magnetisk energi. På den måten førte utviklingen av produksjonen til videre utvikling av vitenskapene. Det mekanistiske synet på materiens bevegelse kunne ikke lenger tilfredsstille de behov som meldte seg. Engels var tidlig ute med å ta konsekvensen av dette: "Bevegelse i videste betydning, hvor den blir oppfattet som materiens iboende eksistensmåte, omfatter alle forandringer og prosesser som foregår i universet, fra den enkle stedsforandringen helt til tenkingen. All bevegelse er knyttet til en eller annen slags stedsforandring, ...den(stedsforandringen) uttømmer ikke på noen måte naturen til disse bevegelsene, men den er uadskillbar fra den." (MEW 20/354-355).

Altså, bevegelse omfatter alt som skjer, alle prosesser. La oss se på noen eksempler hvor vi også trekker inn vår tids teoretiske fysikk sammen med noen praktiske resultater av den. En sandstorm, med fine sandkorn som trenger inn overalt, er en prosess som vi kan beskrive godt nok (men på ingen måte uttømmende) ved hjelp av ren mekanisk bevegelse. Men hva med dagsrevyen når den beveger seg fra fjernsynsstudio til skjermen på TV-

apparatet. Radiobølgen beveger seg fra antennen til antennen, men vil noen påstå at de mekaniske bevegelsesforestillingerne strekker til for å beskrive hvordan detaljer i bilder og lyd blir overført. Videre, lysbølger som avgis fra molekyler i TV-skjermen beveger seg til mitt øye hvor de absorberes i andre molekyler og blir borte. Prosesser som består av at molekyler avgir eller tar opp stråling kan bare forståes ut fra vår tids kvantemekanikk, og her er det mekaniske bevegelsesbegrepet i særlig grad utilstrekkelig (noe vi skal se mer på etterhvert).

TREKK I UTVIKLINGEN AV FYSIKKEN FRAM TIL VARE DAGER

Utviklingen av vitenskapene er en dialektisk prosess. Den drives framover av produksjonsutviklingen, av klassekampen, av vitenskapelige eksperimenter, kort og godt: av menneskelig praksis i videste forstand.

Utviklingen av vitenskapene skjer gradvis, kunnskap legges til kunnskap i kvantitativ utvikling. Men vitenskapen utvikler seg også i sprang (som revolusjoner), dvs. kvalitative omslag hvor gamle, etablerte systemer raseres og nye bygges opp. Fysikkens utvikling fra middelalderen og fram til våre dager er særlig preget av to store sprang framover. Det første sprangen var overgangen fra Aristoteles' skolastikk til det vi i dag

kaller klassisk mekanikk (Newtons lover) på 1500- og 1600-tallet. Det andre spranget startet med Einsteins spesielle relativitetsteori i 1905 og har nådd sitt foreløpig høydepunkt i kvantemekanikken (Heisenberg, Schrödinger 1925). Denne utviklingen illustrerer på en glimrende måte den dialektiske loven for hvordan en rent kvantitativ utvikling på et visst stadium slår over i en ny kvalitet og hvordan praksis driver teorien framover. Dersom man fordyper seg i fysikkens historie er det lett å få øye på hvordan det forut for "de store sprangene" hadde samlet seg opp en mengde kunnskaper (empirisk viten) som man ikke var i stand til å forklare, eller som man på grunn av en grunnleggende idealistisk innstilling motsatte seg forklaringen av.

"Naturen er prøven på dialektikken", sier Engels (i Sosialismens utvikling fra utopi til vitenskap), "og vi må si om den moderne naturvitenskap at den for denne prøven har levert oss ytterst rikelig og stadig mer omfattende materiale. Den har med det bevist at naturen i siste instans beveger seg dialektisk og ikke metafysisk (mekanisk)....Men naturforskere som har lært å tenke dialektisk finnes ennå nesten ikke, og den konflikten som nå hersker mellom de gamle tenkemålene og de vitenskapelige

oppdagelsene forklarer nettopp den forvirring som for tida råder innenfor de naturvitenskapelige teoriene...".

Fakta tvinger vitenskapsfolk til å tenke dialektisk, ofte mot deres vilje og mot en idealistisk innstilling. Når Kalleberg og de "kritiske" filosofene innenfor Frankfurterskolen ikke tvinges på samme måte til en slik innrømmelse, er det fordi de overhodet ikke vil ta stilling til naturen og naturvitenskapene. Nettopp i den moderne fysikken har borgerlige vitenskapsmenn (fra og med Einstein i 1905) om og om igjen opplevd hvordan et fjell av plagsomme eksperimentelle data tvinger dem til å konstruere "underlige" teorier for å få kabalen til å gå opp. Teorier som Engels, dersom han hadde levd, ville ha frydet seg over og funnet alt annet enn underlige. Samtidig er det klart at disse teoriene ikke kunne vært mulige uten forutgående praksis (eksperimenter), ingen av teoriene lot seg pønske ut via logikk e.l. De nye teoriene førte til skred av ny framgang, fordi de i tillegg til å forklare tidligere resultater ble veiviser for ny praksis.

Hva var det altså som skjedde? Utviklingen av naturvitenskapene i det 19. århundre åpenbarte mer og mer naturens sære regne avhengighetsforhold og vekselvirkninger. Først var det oppdagelsen av det

gjensidige omslag av mekanisk energi og varme, og deretter gjensidig omslag (overgang) av varme, kjemisk energi og elektrisk energi.

Fra alle sider avslørte naturvitenskapenes framsteg de forskjellige avhengighetsforholdene og enheten i den materielle verden.

På den måten ble det materialistisk-dialektiske synet på materien vitenskapelig underbygd og bekreftet.

Ved slutten av 1900-tallet førte den omfattende anvendelsen av elektrisk energi til at man klarte å trenge inn i selve atomstrukturen, dvs. "dypt ned i" materien enn noen gang før. Oppdagelsen av elektronet ga en klar anelse om at det fantes en komplisert verden innenfor atomet. I 1911 ble atomets hemmelighet endelig avslørt gjennom vitenskapelige eksperimenter.

Som alle andre former for materie, har også atomet en struktur og kan deles i to deler: En kjerne i sentrum og elektroner som kretser rundt kjernen. Senere viste det seg at også kjernen kan deles i to: nemlig i to typer partikler, protoner og nøytroner. Radioaktivitet betyr at det frigjøres en del materie og energi fra kjernen. Videre viste det seg at atomet ikke bare består av partikler, men også av noe som kalles felt.

DIALEKTIKKEN I PARTIKKEL-BØLGE DUALISMEN

Atomkjernen står i forbindelse med de kretsende elektronene gjennom et elektromagnetisk felt. I det 19. århundre regnet man vanligvis med at stoff (eller partikler) var stoff og felt (eller bølger) var felt, og at disse var to helt adskilte og forskjellige fenomener. Utforskningen av atomet viste at stoff og felt, to eksistensformer av materien er forenet i atomet.

Disse nye oppdagelser sjokkerte de naturvitenskapelige kretsene som ble dominert av borgerlig metafysikk. Det mekanistiske syn på materien rystet i sine grunnvoller. Alle mulige slags idealistiske hjelpekonstruksjoner ble stablet på beina for å forsøre de gamle lærdommene. Men utviklingen gikk ubønnhørlig videre.

Siden 20-åra i dette århundre, har utforskningen av materiens struktur gått stadig videre. I løpet av denne prosessen er over et dusin nye atomparkikler bragt for dagen, ved siden av elektroner, protoner, fotoner og nøytroner, som man kjente fra før av. Men det aller merkeligste er oppdagelsen av at disse bitteスマ parkiklene viser seg å være felt, ved siden av at de er partikler. I sin bevegelse åpenbarer de egenskapene både til partikler og bølger. De er både partikler og bølger. Vi skal nå se litt nærmere på hva det betyr.

Newton s mekanikk var en rendyrket partikkel-mekanikk. Materien besto av skarpt avgrensede partikler som beveget seg i presist bestemmbare baner i rommet. Etter å ha fått til denne suksessen prøvde Newton seg også med en partikkelteori for lyset, men på dette området møtte hans tanker motbør. Bølgeteorien ble etterhvert den framherskende klassiske lys-teorien, da den viste seg overlegen til å forklare de kjente optiske fenomenene.

I den klassiske fysikken var det en selvfølge at et objekt var enten bare partikkel eller bare bølge. Forvirringen ble derfor stor, da materien også viste egenskaper som bare bølger burde ha, og da videre lyset viste diskontinuerlig oppførsel som ikke tilkommer en klassisk bølge. Det fulgte en heftig diskusjon som omsider løste seg opp på en overraskende måte. Alt ble forent i en teori, kvantemekanikken eller bølgemekanikken som den også kalles. Det nyter ikke her å gå noe nøyere inn på kvanteteorien. Men vi kan se litt på hvordan den adskiller seg fra den klassiske mekanikken til Newton og hva den er i stand til å forklare.

Ved dimensjoner ned imot milliontedels millimeter må kvante-

mekanikken overta for den klassiske mekanikken. Hva dette betyr kan vi se om vi holder fast at all materie består av atomer knyttet sammen med kjemiske bindinger. Den klassiske mekanikken er helt verdiløs for å beskrive kjemisk binding, noe som nettopp kvantemekanikken viser seg egnet til.

La oss se på det velkjente eksemplet med et befruktet hønseegg og en stein. Om vi legger begge til oppbevaring i en dypfryser skjer ingenting. Ved romtemperatur derimot råtner egget etterhvert, mens steinen fortsatt er "død". Endelig, ved rugetemperatur forvandles egget til kylling, mens steinen er like død. Det er teorien for kjemiske reaksjoner, dvs. kvantemekanikken, som dypest sett inneholder de fysikalske svar på hva som skjer og hvorfor. Ikke noe endelig og perfekt svar selvfølgelig, men allikevel et meget langtgående svar.

Vi kan formulere en foreløpig konklusjon slik: Den klassiske fysikken var et gjennombrudd i å forstå og håndtere ytre krefter, men den må melde fullstendig pass når det gjelder å forstå indre motsigelser, de indre prosesser i materien. Kvantemekanikken kan derimot langt på vei forklare og beskrive de særegne bevegelsesformer det her er snakk om. Resultatet av kvanteteoriens anvendelse på atomstrukturen, var

erkjennelsen av at atomets oppbygging ikke kan beskrives enten ved hjelp av den klassiske partikkelforestilling eller av den klassiske bølgeforestilling. Kvantemekanikken er en teori som er i stand til å gripe både partikkelaspektet og bølgeaspektet, dvs. begge sider i denne motsigelsen. Denne motsigelsen er objektiv. Den eksisterer i selve objektet, atomet. Den er et bevis på den dialektiske materialismens almene utsagn om at indre motsigelser eksisterer i alle ting. Den er et hardt slag mot de idealistiske Frankfurterfilosofene som aviserer dialektikken i naturen.

Den dialektiske karakteren av partikkel-bølge-dualismen viser seg også i det at alle forsøk på å fjerne eller se bort fra den ene av de to objektive komponentene (sidene) i motsigelsen, har vært mislykket. Bare loven om enheten og kampen i motsigelsen kan hjelpe oss til å forklare bølge/partikkel-karakteren til elektronet og andre partikler (også lyset).

En annen ting er viktig å merke seg. Slik som man tidligere trodde at atomet var den aller siste og udelelige størrelse, så var man inntil nylig like overbevist om at elektronet var den absolutt minste enhet. Lenin pekte på i "Materialisme og empiriekritisisme" at "Spaltingen av atomet, dens

uutømmelighet, foranderligheten og bevegelsen til alle materiens former, har alltid vært støttepunkter for den dialektiske materialismen."

Og videre: "Elektronet er like uutømmelig som atomet."

Ett deler seg i to. Det finnes ingen absolutt siste og udelelige størrelser. I 50-åra pekte en japansk vitenskapsmann på at også elektronet vil ha en indre struktur. Dette er blitt bekreftet gjennom senere forskning.

H.J.

KALLEBERGS TEORIER: ET IDEALISTISK ANGREP PÅ MARXISMEN

MARX OG NATURDIALEKTIKKEN

Spørsmålet om naturdialektikk gjelder egentlig spørsmålet om dialektikkens allmengyldighet, og spørsmålet om hvordan en skal forstå lovmessigheter i samfunnet.

Dette lyder rart: Gjelder ikke spørsmålet om naturdialektikk spørsmålet om hvordan saker og ting skjer i naturen? Egentlig synes jeg at det var slik det burde være, altså at folk som reiser tvil og opposisjon om at dialektikken gjelder i naturen, burde gjøre det gjennom studiet av naturvitenskapene.

Dette var Marx' innstilling. Og om vi tenker etter, mener jeg vi også kan slå fast at bare

en slik innstilling fortjener å bli kalt vitenskapelig. Jeg vil vise at Marx tok denne holdningen ved å referere noe fra en brevveksling mellom Engels og Marx. Jeg tar ikke begge brevene, men refererer synspunktene - den som vil kontrollere, kan finne fram Engels brev til Marx 30/5 1873 og Marx's svar noen dager etter. Brevet fra Engels til Marx starter slik: "Denne morgenens mens jeg ennå var i sengen fikk jeg noen dialektiske ideer om naturvitenskapene." Så fortsetter Engels, med å si noe om hvordan mekanisk bevegelse også har noe dialektisk i seg, og med å si noe om fysikk og kjemi, om hva som karakteriserer dette osv. Hva svarer Marx? Han svarer omtrent slik: "OK, dette lyder interessant.

Men jeg er ikke i stand til å vurdere det, jeg må kontakte en naturvitenskapsmann jeg kjenner, han kan bli med å vurdere dette".

Men hvis Marx hadde hatt den innstillingen til spørsmålet om naturdialektikk som kritikerne av naturdialektikken har, ville hans svar vært helt anderledes. Kritikerne har nemlig den oppfatning at spørsmålet om naturdialektikk ikke besvares gjennom en undersøkelse av naturen, gjennom en studie av naturvitenskapene, men gjennom å gjenta en formel.

Denne formelen lyder slik: En kan ikke ha samme oppfatninger om lovmessigheter i natur og samfunn.

Av dette følger: Om det er dialektikk i naturen, er det ikke dialektikk i samfunnet - eller omvendt - som kritikerne vil si: Hvis samfunnet må forstås dialektisk, kan en ikke bruke samme dialektiske oppfatning på naturen.

Og således, om Marx hadde hatt de oppfatninger som kritikerne tillegger ham, ville Marx ha svart Engels: "Jeg har vist at samfunnet må forstås dialektisk. Men kjære Engels, samfunn og natur er to helt, prinsipielt atskilte ting - du kan ikke ta utgangspunkt i dialektiske oppfatninger for å si noe om naturen."

Men slik svarte altså ikke Marx. Tvert imot - Marx opp-

muntrert Engels i arbeidet med å utarbeide dialektikken i naturen - et arbeid Engels begynte med allerede i 1850-årene (om ikke tidligere) og som fortsatte til etter Marx' død.

Den som studerer kildene - ved å lese f.eks. brevvekslingen mellom Marx og Engels, eller Marx' spredte bemerkninger om naturvitenskap, kan ikke unngå å legge merke til at Marx både gir sin tilslutning til Engels' utarbeidelse av en naturdialektikk, og at han en del steder sjøl kommenterer naturfemener ved å vise at de er dialektiske.

Derfor - forsøket på å tillegge Marx en udialektisk oppfatning av naturen er falskneri, det er å stille seg i direkte opposisjon til Marx' oppfatning av naturen.

OM Å REDUSERE SAMFUND TIL NATUR

La oss gå videre på kritikernes oppfatninger: De sier - når en står på teorien om dialektikkens allmengyldighet, på at dialektikken gjelder både i samfunn og i naturen, betyr det at en sier at det gjelder de samme lovmessigheter i samfunn og natur, og det er jo galt. Ja, det er vi enige i, det er galt.

Men la oss gå inn på dette:
Hvilken gode grunn har materialistene for å si at samfunn og natur i bunn og grunn er ett, og at de to i djupeste forstand tilhører en felles virkelighet?

Årsaken til dette ligger i at materialister, i pakt med all naturvitenskap - ja i pakt med all opplyst tenking - , sier at mennesket har oppstått fra naturen, og at den menneskelige art har oppstått som en følge av artenes utvikling og at artenes utvikling har oppstått av uorganisk materie. Menneskeslekten, eller de menneskelige samfunn, har ikke oppstått utenfor naturen, som en følge av en guds skapelsesprosess, eller en eller annen mystisk livsgnist som er kommet til universet utenfra.

Selv evnen til å tenke, til å lage teorier og skrive bøker, er ikke en mystisk unaturlig evne, men en evne som er utviklet gjennom menneskeslektens historiske utvikling.

Er det noen som vil betvile dette?

Men hvis det er slik - er det ikke også sannsynlig at det er visse allmenne prinsipper for bevegelse og utvikling, som er felles for all virkelighet, både for naturen uavhengig av mennesket og for menneskeslektens historie og utvikling?

Kritikerne går ikke imot denne utviklingslæren om mennesket - i det minste ikke åpent. Det ville jo være for absurd, å stille seg på linje med visse skolestyrer i midt-vesten som forbryr lærerne å undervise i Darwins utviklingsteori.

Men de trekker ingen sluttninger av det. Tvert i mot - de påstår at det på et eller annet punkt inntreffer et avgjørende brudd som atskiller menneskehistorien. Og ut fra dette altså - en må ha en prinsipielt forskjellig oppfatning av lovemessigheter i natur og samfunn.

Ingen marxist ville si at det fins de samme, helt like, identiske lovemessigheter i samfunn og natur. At jordskjelv bryter ut under visse betingelser er sjølsagt en helt annen "lovemessighet" enn at kapitalismen vokser fram fra førkapitalistiske samfunnsformasjoner. Naturligvis er det slik. Men naturlovemessigheter er heller ikke helt like, de samme etc. Lovene for jordskjelv er forskjellige fra lovene for laksens utbredelse. Og lovene for kapitalismens frambrudd er forskjellige fra lovene for kapitalismens avskaffelse.

Men i alle disse forskjellige enkelte, særegne lovemessigheterne - finnes det noe felles, noe allment?

Ja, sier marxistene. Dialektikken er allmengyldig - alle de forskjellige særegne lov-messighetene uttrykker i en eller annen forstand de allmene dialektiske lovene. Og omvendt - enhver analyse, enten av et naturfenomen eller av et samfunnsfenomen, blir ensidig, forvrengt, ja kanskje helt falsk om den ikke anvender de allmene dialektiske lovene, om den ikke forstår de særegne lov-messighetene som uttrykk for de allmenne dialektiske prinsipper.

SUBJEKT-OBJEKT FORHOLD

Tilbake til kritikerne av vår teori om dialektikkens allmengyldighet. Det som særpreges dem, er at de i forferdelig liten grad er i stand til å formulere de allmenne prinsippene for bevegelse. De er bevisstløse i forhold til dem, de tar det ikke opp som et problem som må løses, som må drøftes.

På denne måten stiller de seg fullstendig ukritisk til alle borgerlige, udialektiske naturoppfatninger.

Om de skal formulere hva de mener med dialektikk, gjør de det - ikke ved å stille den dialektiske læreren om motsigelser opp mot de mekaniske oppfatningene, men ved å si at dialektikk er et såkalt subjekt-objekt forhold.

Hva betyr egentlig dette - hva betyr det at det finnes et subjekt-objektforhold. Det betyr at det finnes noe dødt, fullstendig livløst, noe mekanisk, som påvirkes av en skapende kraft, av noe åndelig, bevisst, planmessig. (Sjøl om de sjeldent forsøker å diskutere noe særlig dette subjekt/objekt-forholdet, tror jeg i det minste at det er slik det må forklares.) Finnes slike forhold?

Ta Vigeland og granitten, det kan vi framstille som et subjekt/objektforhold. Den bevisste skaperen former den døde steinen til en monolitt. Svært ofte er det slik at når mennesker står overfor et eller annet materiale de skal forme et produkt eller et kunstverk av, kan vi tale om et slikt subjekt/objekt-forhold.

Men også Vigeland må ta hensyn til dialektikken i det materialet han arbeider med. Granitt er noe annet enn skifer, og i utforminga må kunstneren hele tida holde øye med steinens beskaffenhet for ikke å slå løs store stykker osv. Studerer vi det nøydere, vil vi altså til og med her se at kunstneren må rette seg etter og utnytte de objektive lovene for fjellets sammensetning om han skal gjøre arbeidet bra.

Og da mennesket gjorde sin entre på kloden, var dette et subjekt-

objektforhold? Det ville bety tilslutning til de religiøse skapelsesideer - Gud skapte verden, og Eva skapte Gud endog av Adams ribben.

Og klassekamper, hva er det? Er det et subjekt/objektforhold? Var Menstad-slaget et subjekt/objektforhold? I såfall - var det arbeiderne som var objekter og Quisling subjekt, eller omvendt?

Jeg vil hevde at å redusere dialektikken til et subjekt/objektforhold er en innsnevret forvrengt oppfatning av dialektikk. Og videre - den er i bunn og grunn uttrykk for en idealistisk holdning til historien.

Hvorfor det? Jo, fordi den setter den subjektive kraften, ånden, det bevisste, fornuften o.l. som den avgjørende drivkraften i historia. Den setter idéene som primære, og de materielle forholdene objektene, som sekundære.

Dette skal vi komme nærmere inn på i drøftelsen av om hvorvidt lovmessigheter i samfunnet er av objektiv karakter.

Men før vi går over på det, la oss se litt på hvordan disse subjekt/objekt-dialektikerne oppfatter naturen. Den er u dialektisk, sier de - der finnes ikke subjekter. Den er et forhold mellom objekter. Og ob-

jekter skaper ikke noe, de danner ikke noe nytt, de bare er slik de er.

Men hvordan kan da disse forklare hvordan artene har oppstått, hvordan det organiske liv oppsto av det uorganiske, og hvordan menneskeslekten oppsto av utviklingen av det organiske liv. Ifølge dem skal naturen bestå av et forhold mellom objekter. Men vi vet, at av dette oppsto noe kvalitativt nytt, levende vesener. En dialektisk materialist vil se på dette som et av bevisene på at naturen er dialektisk, at den har motsigelser i seg og kan bevege seg sjøl.

Men når en benektermotsigelsene og sjølbevegelsen i naturen, slik kritikerne gjør, kan en ikke forklare de kvalitative sprangene i naturen med annet enn en ytre kraft - altså noe ala gud.

Det er på sin plass å nevne Kallebergs variant av denne subjekt/objektdialektikken.

Han mener at dialektikken ikke gjelder for naturen - vel fordi han ikke finner noen subjekter der. Men dialektikken gjelder heller ikke ubetinget i samfunnet, bare under kapitalismen. Og dialektikken gjelder ikke for hele kapitalismen, men primært, som han sier, for kapitalens krets- lopp.

Denne varianten av et angrep på dialektikkens allmengyldighet er typisk for visse av de såkalte

"rekonstruktørene" - de som påstår om seg selv at de vil rekonstruere den marxistiske kritikken av den politiske økonomi.

Men: Om ikke dialektikken gjaldt under føydalismen - hva gjaldt da? Var føydalismen mekanisk? Og klassekamp og politisk kamp under kapitalismen - er den u-dialektisk? Og under sosialismen - ble Maos skrift om motsigelsen forelda da kineserne gjorde revolusjon og innførte sosialismen? Erfaringene tyder slett ikke på det.

I denne forbindelse kan vi godt ta inn et Marx-sitat for å vise hvor umarxistisk denne tesen er. Marx skriver ett sted, i et brev til Dietzgen 9/5 1868:

"De korrekte dialektiske lovene er allerede inneholdt i Hegels skrifter, om enn i mystisk form."

Hegel skrev da ikke om kapitalens kretsløp, men om filosofihistorie, han skrev en naturfilosofi osv. Hvordan kunne de rette lovene være inneholdt i Hegels skrifter, hvis dialektikken bare gjelder for kapitalens kretsløp?

For å oppsummere: Angrepene på naturdialektikken, og på dialektikkens allmengyldighet, er et teoretisk angrep på en av grunnpillarene i den dialektiske materialismen, i den kommunistiske filosofien. Mer konkret - den overlater den teoretiske forståelsen av naturen til all slags mekanisk og idealis-

tisk tenking - ja faktisk er det slik at kritikerne anerkjenner den mekaniske og idealistiske tenkinga som helt ut gyldig for naturen.

Og angrepene er ikke framstått av noe slags ønske om å danne en riktigere teori for naturen, men tvert om et ledd i angrep på marxismens oppfatninger av samfunnet. Og her blir angrepene ikke bare en teoretisk feil, men feil med den mest alvorlige politiske betydning.

Det er min påstand at Kalleberg går imot en oppfatning om at samfunnsmessige lovemessigheter er av objektiv karakter, og at han subjektiverer de samfunnsmessige lovemessigheter.

Hva betyr dette?

Når vi sier at det fins objektive lovemessigheter i samfunnet, betyr det først at det fins lovemessigheter som eksisterer uavhengig av menneskenes vilje, av deres bevissthet om dem, av deres ønsker om dem. Og for det andre betyr det at om en skal drive en framgangsrik politikk, om en skal kunne være i stand til å sette igjennom arbeiderklassens politiske mål f.eks., er et parti nødt til å ta hensyn til disse objektive lovemessighetene, og innrette sin politikk i samsvar med dem.

La oss ta fem eksempler på hva jeg mener med slike objektive lovmessigheter.

1. En nødvendig bestanddel av kapitalismens utvikling er at føydale skraker, som laugsmessige hindringer for næringsvirksomhet, og tilsvarende tollskraker for små områder som innskrenker varebyttet, brytes ned.

2. Det er umulig å danne et likehetssamfunn (i det lange løp) bygd på privateiendom og enkel vareproduksjon. (små bønder, kjøpmenn, fiskere). At noe slikt skulle være mulig, sto visse gamle anarkistiske retninger for.

3. I ethvert klassesamfunn er staten den herskende klassens stat.

4. For at en revolusjon skal lykkes i de kapitalistiske landene, må den være væpna, og ledes av et marxist-leninistisk parti.

5. Sjøl etter en sosialistisk revolusjon vil klassekampen fortsette i forskjellige former i lang tid.

Jeg mener at ingen marxist-leninist kan være uenig i disse sakene.

De er politiske og økonomiske oppsummeringer av samfunnsutviklingen og arbeiderklassens kamp gjennom mange år.

Og de er objektive - de kan ikke tenkes, ønskes eller villes vekk.

Og videre - et kommunistisk parti, som har som endelig mål å opprette det klassesløse samfunn, kan ikke la være å ta hensyn til disse lovene i sin politikk. Vi kan ikke lage et klassesløst samfunn på enkel vareproduksjon, og vi kan heller ikke lage det hvis vi ikke innser at klassekampen vil fortsette i lang tid etter en sosialistisk revolusjon .

Vi kan stille noen spørsmål til dette. For det første, når vi sier at disse lovmessighetene er av objektiv karakter, betyr det at vi sier at samfunnslovmessigheter ikke kan oppheves, ikke kan falle bort? I en viss forstand kan de ikke oppheves: Jeg vil påstå at det er slik at kapitalismens framvekst forutsetter at de føydale skraker brytes ned. Det er simpelthen umulig å bygge et kapitalistisk samfunn, en kapitalistisk produksjonsmåte, innafor alle de spesielle føydale reguleringene. Men dette er bare en side av spørsmålet. For idet det kapitalistiske samfunnet har brutt

ned de føydale skrankene, idet de er bortfalt - da eksisterer ikke de føydale skrankene lenger som hindringer for framveksten av det kapitalistiske samfunnet. Dermed er "loven" - som vi godt kan sette i anførselstegn - om hvordan det kapitalistiske samfunnet må behandle de føydale reguleringene bortfalt - fordi de føydale reguleringene i seg sjøl er bortfalt. Dermed er loven ikke noe annet enn et minne fra en historisk forsvunnet periode, eller om en vil, en teoretisk oppsummering, som i dag ikke har noen praktisk relevans.

Med dette mener jeg å ha slått fast, at teorien om lovmessighetenes objektive karakter ikke står i motstrid til at samfunnet forandres og forvandles. Tvert om - den historiske materialismen går helt grunnleggende ut på å finne de grunnleggende lov-messigheter i oppkomsten, veksten og forvandlingen, omdanningen, av samfunnstyper.

OBJEKTEVE LOVER OG MENNESKENES INNVIRKNING

Et annet spørsmål er: Når vi understreker den objektive karakteren av lovene for samfunnsutvikling, betyr det at vi undervurderer menneskenes subjektive kraft, at vi ikke legger nok vekt på at menneskene skaper

historia og omdanner samfunns-forholdene gjennom sin virksomhet? La oss først slå fast en ting: Det er sjølsagt umulig å abstrahere mennesket fra historia, fra samfunnet. Ethvert samfunn, og ethvert historisk forløp, eksisterer sjølsagt i kraft av at det finnes mennesker, at disse menneskene tenker, har vilje og handler. Dette er elementært. Det som følgelig er spørsmålet er: Disse menneskelige viljer, tanker og handlinger - på hvilket grunnlag oppstår de, hvorfra kommer de? På dette spørsmålet finnes det grunnleggende to måter å besvare det på, en idealistisk og en materialistisk. Den materialistiske vil si at disse menneskelige viljer, tanker og handlinger i all hovedsak - jeg sier det slik, for det gjelder i gjennomsnitt, som hovedstrømninger, ikke i ethvert individuelt tilfelle - oppstår på grunnlag av menneskets plassering i sine materielle omgivelser, i produksjonsprosessen, i klassestrukturen. Et Leninsitat kan passe her: "Som individer kan hvilken som helst representant for et parti eller en klasse ta feil, men når de kommer ut på den offentlige arena, og konfronteres med hele befolkninga, blir de individuelle feil uunn-gåelig korrigert av de samsvarende grupper og klasser som er inter-ressert i kampen. Klasser feiler ikke, i det hele, i hovedsak,

bestemmer de sine interesser og politiske mål i konformitet med betingelsene for kampen og for samfunnsutvikling." (CW 13, 367)

Den idealistiske vil nettopp ikke knytte de menneskelige handlinger og viljer til menneskets materielle omgivelser, men til noe mystisk - enten åpenbaringer, innskytelser fra guder, påunn og geniale visjoner - altså i grunnen forklares handlingene overjordisk.

En annen variant av den idealistiske måten er å knytte de menneskelige viljer til et slags egentlig menneske, til menneskets reneste fornuft, til enslags allmenmenneskelige frigjørende interesser eller lignende - altså å abstrahere et mystisk egentlig menneskesesen fra de virkelige mennesker, fra virkelige mennesker med en bestemt klasseposisjon. Altså - det opereres med et abstrakt, evig menneske - ikke virkelige mennesker, som forener seg på grunnlag av klasseinteresser.

Vi knytter altså menneskelige handlinger, tanker og interesser i hovedsak til de materielle forholda menneskene lever under. Hovedsaken her er posisjonen i produksjonsprosessen. Men om det er hovedsaken, må ikke dette bli økonomistisk: Også tradisjoner

som organisasjonerfaring, kamp erfaring, slektskapsforbindelser - ja også religiøse tilknytninger spiller en rolle.

Men det blir udialektisk å se på disse materielle omgivelsene som om de gir en slags impulser som provoserer fram betingete svar - altså mennesket som reagerer på de materielle forholda omrent som lyset tennes når vi trykker på en knapp. Naturligvis fins det nok av slike ureflekterte handlinger i historia. Men med kunnskap, viten osv. - kan klasser og grupper handle helt på en annen bevisst måte. Teori, bevisst handling kan spille en stor rolle, og har spilt en enorm rolle i alle sosialistiske revolusjoner. La oss se hva Stalin sier om det - han som kritikerne ynder å klandre for å undervurdere den bevisste revolusjonære virksomhetens rolle: "I revolusjonære epoker, sier Stalin, "framtrer særlig skarpt den veldige rolle som de nye samfunnsmessige ideer, de nye politiske institusjoner, den nye politiske makt spiller.. De nye ideer organiserer og mobiliserer massene.."

Står dette i motsetning til materialismen? I motsetning til mekanisk materialisme, ja - men ikke til dialektisk materialisme. Og det er ingen motsetning i at forståelsene, tankene, ideene

springer ut av en klasses materielle omgivelser, og at disse usystematiserte ideene kan oppsummeres, systematiseres, drøftes, analyseres - og gi utgangspunkt til en bevisst, planmessig politisk linje - som så iverksettes av klassen og dens parti, som mobiliserer massene og gir grunnlag for bevisst handling. Dette er nettopp kommunistenes oppgave. Men vi må forstå at bare en bevisst, planmessig politisk linje som grunner seg på en vitenskapelig mest mulig korrekt oppsummering av de objektive forholdene, av de objektive lovmessighetene som finnes i situasjonen, har muligheter for å vinne fram i det lange løp.

KAN LOVER OPPHEVES ?

La oss så gå over på Kallebergs forståelse av samfunnsmessige lovmessigheter. Jeg vil påstå at han - i samsvar med en oppfatning av dialektikk som subjekt/Objektforhold - subjektiviserer oppfatningen av samfunnslovmessigheter. Hans tese er at når et eller annet framtrer som en lovmessighet i samfunnet, som noe som gjentas, ser ut til å være en type regularitet, så er ikke dette en objektiv lovmessighet i den forstand vi oppfatter det. Tvert om er slike lovmessigheter uttrykk for objektiverte subjekter, for å si det komplisert. Dette betyr egentlig at

lovmessighetene ikke eksisterer objektivt, uavhengig av menneskers oppfatning av dem, men tvert om i kraft av at subjektet, dvs. menneskenes hjerner, så og si er invadert av visse oppfatninger av forholdene.

Og disse oppfatningene dominerer, bestemmer, former menneskenes handlinger - og derfor handler de på grunnlag av disse, og lov-messigheter - eller egentlig skinnlovmessigheter - oppstår.

For å si det polemisk: Lovmessighetene er ikke objektive, men uttrykk for noen slags tvangsaktige, irrasjonelle misforståelser som har trengt inn i hjernene hos folk. Og om vi bare utrykker disse misforståelsene fra våre hjerner, vil vi frigjøres, og danne et fornuftig samfunn.

Hva med den imperialistiske utbyttinga av de såkalte u-landa? Dette er vel en sosial lovmessighet - utbytting skjer, og har gjort det i hele imperialismens epoke. Skal imperialistene kritiseres, og så opphever de sin utbytting? Eller hva med den lovmessigheten at staten har en klassekarakter? Skal kapitalistenes statsapparat kritiseres og oppheves? Eller videre - kunne vi under EEC-kampen kritisere Industriforbundet og AT-toppen, og dermed ville de oppgi sin målbevisste linje på å få Norge inn i EEC?

Kalleberg har så vidt jeg vet, ikke drøftet disse eksemplene noe sted. Men jeg mener det er innlysende at kritikk av handlinger fungerer, har sjanse til å lykkes, når kritikeren og de kritiserte har felles interesser, men er uudugelig når det dreier seg om klasser med antagonistiske interesser. Og eksistensen av antagonistiske klasser er det mest vesentlige under kapitalismen. For å si det skarpt - den verbale kritikk har bare en viss gyldighet, revolusjonære må erstatte den med våpenes kritikk.

Om atferd er et resultat av plagsomme, irrasjonelle misforståelser, kan de sjølsagt kritiseres. Men det som er irrasjonelt er et klassepørsmål. Eer det noen som har truffet en kapitalist som mener at utbyttinga av arbeiderklassen er såkalt irrasjonal. Så kan vi jo nevne eksemplet Owens og Engels - men vi vet godt at disse var atypiske individer som stilte seg på arbeiderklassens side, mot kapitalistene.

Det eneste marxistiske svaret mener jeg er: Det er umulig på en grunnleggende måte å få noen enighet mellom antagonistiske klasser om hva som er frigjørende og rasjonelt, fornuftig.

Videre. Kallebergs analyse av fetisjfenomenet under kapitalismen mener jeg igrunnen framviser at han ser på kapitalismens lovmessigheter for uttrykk for hovedsaklig ideologiske forhold.

Kalleberg mener at fetisjisme-analysen er hovedpunktet i Marx' kritikk av den politiske økonomi. Denne tesen finner han ikke hos Marx. Hos Marx har fetisjismeanalysen en ikke uviklig, men likevel meget avgrenset plass. Marx viser hvordan trekk i den kapitalistiske produksjonsmåten meget lett kan gi grunnlag for å oppfatte lønn, f.eks. som betaling for arbeiderenes produksjon, ikke for arbeidernes reproduksjonskostnader, eller å oppfatte renter som om penger avler penger, ikke rentér som en bestemt del av den merverdi arbeiderne produserer.

Slike eksempler er det en del av. Men det som samtidig er tilfelle, er jo at Marx' analyse av kapitalismen tok livet av slike feilaktige, mekaniske og idealistiske oppfatninger, i det minste hos arbeiderklassens bevisste representer.

Når Engels eller Lenin i kortfattet form skal framlegge Marx, analyse av kapitalismen, har jeg ikke sett noe sted at de

nevner fetisj-problematikken. De ser den slett ikke som et hovedpunkt, men som et underordnet punkt.

Den første teoretiker jeg har støtt på, som oppfatter fetisjismeproblematikken som hovedpunktet, er Lucaks. Og siden har denne oppfatningen blant annet hatt innflytelse blant såkalte marxister (som står fjernt fra den marxist-leninistiske bevegelsen) i Tyskland.

Altså - ikke blant de marxist-leninistiske klassikerne, men utafor dem, har oppfatningen om fetisjismeanalysen som et hovedpunkt oppstått.

Men når Kalleberg gjør det til et hovedpunkt, står det i samsvar med hans oppfatninger av samfunnsmessige lovmessigheter som objektiverte subjekter.

Fetisjproblematikken går nettopp på at menneskenes hjerner invaderes av en feilaktig - og, vil jeg si - klassebestemt oppfatning av kapitalismen. Men Kalleberg oppfatter det slik at disse feilaktige oppfatningene er årsaken til kapitalismens lovmessigheter. Riktignok oppstår de av produksjonsprosessen, men samtidig inngår de i "konstitusjonen og rekonstitusjonen av produksjonsforholdene", som Kalleberg sier det.

Jeg mener at dette er ensbetydende med å gi tankeformer en primær betydning framfor de materielle forholdene. Og at dette er Kallebergs mening, synes jeg framgår klart av den kritikken Kalleberg retter mot Marx:

Kalleberg slår fast at Marx siterer med bifall følgende setning: "Marx betraktet den samfunnsmessige bevegelse som en naturhistorisk prosess, bestemt av lover som ikke bare er uavhengige av viljene, bevisstheten og intelligensen til menneskene, men tvert om bestemmer disse , viljen, bevisstheten og intelligensen."

At Marx gir sin tilslutning til en slik oppfatning, tar Habermas som et bevis på at det finnes positivistiske elementer hos Marx. Dette går ikke Kalleberg imot, men tvert om: Hør etter! Kalleberg sier at når Marx kunne ha slike oppfatninger, beror det på at den systemnødvendige produksjonen av fetisjistisk bevissthet også slo inn hos Marx - derfor er disse oppfatningene hos Marx ikke noe annet enn et bevis på fetisjismeanalysens riktighet - dvs. fetisjismeanalysens slik Kalleberg oppfatter den!!

At de materielle forholdene er primært i forhold til den bevissthet, de viljer som reiser seg, er en grunntanke i marxismen, i den historiske materialismen. Men Kalleberg ser altså det som et uttrykk for at også Marx hadde positivistiske og fetisjerte oppfatninger!

Som oppsummering: Kallebergs oppfatninger av objektive lov-messigheter i samfunnet er et uttrykk for en konsekvent idealisme. Den idealismen viser seg ved:

- at han ikke anerkjenner marxismens grunntanke i den historiske materialisme, at ideer, vilje etc. oppstår som resultater av produksjon og klassekamp.
- at han hevder at sosiale lov-messigheter primært er ideologisk bestemt, oppstår gjennom at hodene til menneskene invaderes av visse tankefortrædelser.
- at han gjør det til et hovedmoment i forandringen av samfunnslov-messigheter å kritisere.

Hvor fører slike teorier i praksis? Kan kommunistene propagandere statens klasse-karakter, nødvendigheten av

væpna revolusjon, av klasse-kamp under sosialismen, av nødvendigheten av bygginga av et kommunistisk parti med demokratisk sentralisme - og samtidig hevde at samfunnsmessige lov-messigheter ikke er objektive, og de kan oppheves ved å kritisere?

Nei. Disse to linjene er uforenlig. Kalleberg propaganderer utopiske og idealistiske oppfatninger, som er uforenlig med kommunistenes linjer.

ER TEORI LIK PRAKSIS ?

At teoretisk arbeid og teoretisk kamp er viktig, eksisterer det i formen ingen uenighet om.

La oss da slå fast:Hvorfor er det viktig?

Eksempler: Vårt mål er å mobilisere massene til væpna revolusjon og bygginga av proletariatets diktatur. Av den grunn er det sjølsagt nødvendig at vi iherdig og uopp-hørlig bekjemper alle slags teorier om at omdannelsen av samfunnet kan foregå uten revolusjon, og at sosialismen ikke trenger et proletariatets diktatur. Det er nødvendig å føre uforsonlig kamp mot alle feilaktige oppfatninger om revolusjonen, om proletariatets diktatur osv i arbeiderklassen.

Det er nødvendig å hindre at borgerlige, idealistiske oppfatninger formørker arbeiderklassens og sosialistenes bevissthet.

Det er videre nødvendig å drive kontinuerlig vitenskapelige studier av samfunnet - både det norske og verdenssamfunnet. Bare på et slikt grunnlag kan vi utforme korrekte politiske linjer.

Lenin har sagt et sted at "teorien alltid må være på høyde med den aktuelle utvikling." Norge er fortsatt kapitalistisk, men det har sine særegne utforminger. Disse må avdekkes, vi må undersøke hvilke objektive lovmessigheter som gjør seg gjeldende i Norge i dag. Bare på et slikt grunnlag kan vi kunne utforme en korrekt kommunistisk politikk.

Har Kalleberg drevet et slikt arbeid? Jeg mener at hans arbeider på viktige områder ikke sprer marxismen, men idealismen. De representerer ikke en videreutvikling av marxismen, men en opposisjon mot marxismen fra et idealistisk grunnlag.

Og denne idealismen viser seg også i hans oppfatninger av forholdet mellom teori og praksis. Et sted skriver han:

"Tenking er praksis." Dette er sjølsagt konsistent med hans idealistiske oppfatninger. Siden samfunnsløvene framtrer som en konsekvens av at fetisjistiske oppfatninger kleber seg på individenes hjerner - hva er mer naturlig enn at tenkingen og kritikken av disse fetisjerte bevissthets-formene er praksis.

Tenking er bra.

Men gir det mening å kalle det praksis? Å kalle tenking, eller teoretiske bestrebler overhodet for praksis, kan bare gi mening innafor en forståelsesmåte som identifiserer de to, dvs antar at tenking har samme praktiske funksjon som praksis, samme virkning, eller er likeverdige o.l.

For en marxist må det være sjølsagt at den teoretiske kritikken av det kapitalistiske samfunnet er noe ganske annet enn den praktiske opphevelsen av det. Ideer er ideer, ikke virkeligheten. Og virkeligheten er primær i forhold til ideene.

Dette er grunnleggende premiss i den marxistiske kunnskaps-teorien - at praksis er utgangspunktet og prøven i siste instans for alle ideer, for alt som kan kalles kunnskap.

Praksis må vurderes som noe annet, og som primært i forhold til teori. Slik sier Lenin det i sine notater til Hegel: "Praksis er høyere enn teoretisk kunnskap, for praksis har ikke bare verdigheten av å være noe allment, men også umiddelbar virkelighet." (CW 38, s 213)

Men når en ikke er marxist, men idealist, og hevder at samfunnslovmessigheter består i kraft av fetisjistisk sjikane i våre hjerneceller, blir sjølsagt tenking en virksomhet som er vel så revolusjonær som erobring av statsmakta med våpen i hånd.

Hvilke konsekvenser vil en slik tese - om at tenkning er praksis - ha? Den vil sjølsagt neglisjere den uomgjengelige nødvendigheten praksis spiller i utarbeidelsen av korrekte teorier. Den vil følgelig derfor stå i veien for utarbeidelsen av korrekte teorier.

Den vil videre fostre en atskillelse mellom intellektuelt og praktisk arbeid (begge er jo praksis) - og bidra med å hindre tilnærmingen mellom åndelig og materielt arbeid. Tenk dere byråkratene i Kina som sitter bak store skrivebord og tenker - og kulturrevolusjonsaktivistene børker

på døra og sier at nå får du for pokker dra ut på landsbygda, lære livet å kjenne, vite hvordan maten produseres og delta blant bøndene i innhøstinga. Men byråkraten trekker sjølsikkert fram de siste nyvinninger i marxisme og sier: "Å tenke er likså god praksis som å bygge lokomotiver og å dyrke ris!"

Videre vil det fostre utviklingen av lepperevolusjonære, av skrivebordsrevolusjonære. Mao sier et sted at "enhver som bare i ord, men ikke i handling stiller seg på det revolusjonære folks side, er en revolusjonær med leppene." (stbk s 16) Den kommunistiske bevegelsen har bruk for teoretikere, alle burde bidra til utviklingen av den kommunistiske teorien. Men skrivebordsteoretikere, som underkjerner de praktiske revolusjonære erfaringene som rettesnor for den revolusjonære teorien, og som underkjerner at det kommer an på er å forandre, ikke å fortolke på en ny måte - den slags teoretikere er ikke teoretikere i den kommunistiske betydning av ordet.

H.V.

Forlaget Oktober,
Boks 2066, Grunerløkka, Oslo 5

For omlag 500 år siden kom Norge under Danmark. Så langt tilbake i tida går i virkeligheten språkstriden i Norge. Under den nasjonale reisingen på 1700- og 1800-tallet ble språksaka et brennende politisk spørsmål. Hva er kommunistenes linje i denne striden?

I dette nummeret av Materialisten legges det fram to syn, som står mot hverandre. Vi oppmuntrer til skarp debatt om dem.

Her trykker vi også en artikkel av Josef Stalin om språkspørs- målet. Den er ukjent for de fleste. Men den fortjener å bli lest - den er et viktig bidrag til den historiske materialismen.

Dette nummeret inneholder også to artikler som viderefører den debatten som startet i forrige nummer av Materialisten om dialektikken i naturen og samfunnet. Den ene artikkelen tar for seg moderne fysikk og konkluderer med at moderne naturvitenskap bringer nye bevis på riktigheten av den kommunistiske filosofien, den dialektiske materialismen.

Pris kr. 8,-

Trykt i offset hos
A/S Dupliotrykk
Oslo 1975